

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

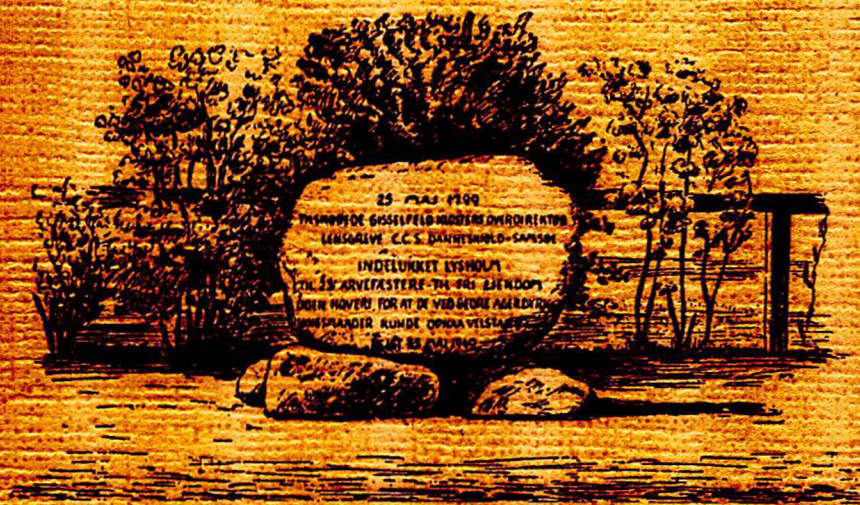
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lysholms Historie

Historisk

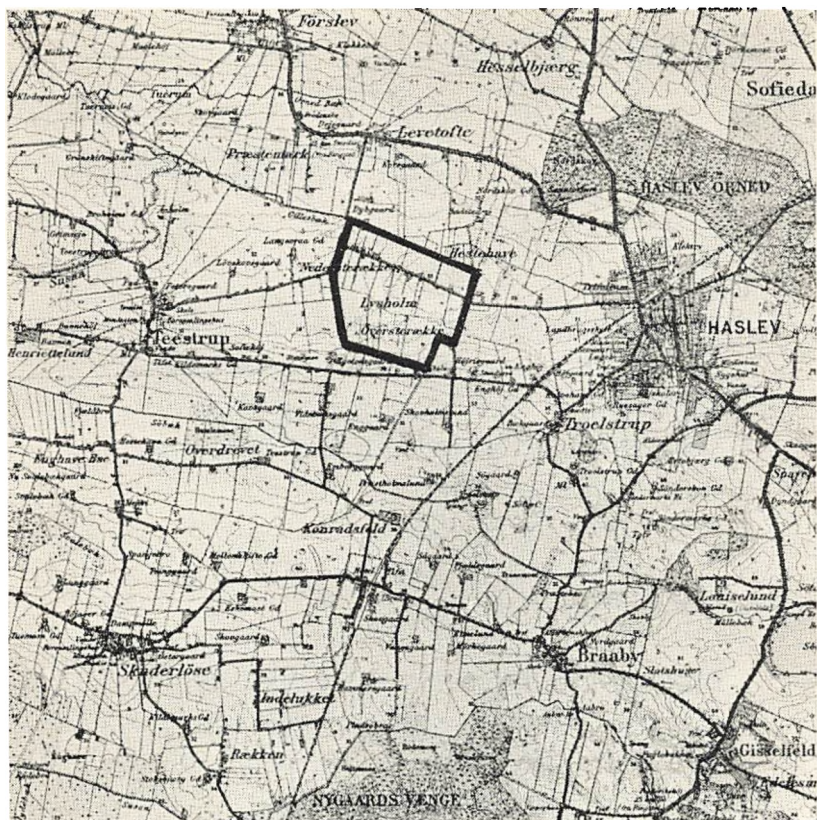
LYSHOLMS HISTORIE

LYSHOLMS HISTORIE

JUBILÆUMSSKRIFT

UDGIVET I ANLEDNING AF
„INDELUKKET LYSHOLM“ UDSTYKNING
DEN 25. MAJ 1799

Autoriseret reproduktion.

Ved 156 års jubilæet for Lysholms udstykning viste dets beboere så stor interesse for deres hjemstavn, at undertegnede tog arbejdet op med at udarbejde en »Lysholms historie«, som herved foreligger og udsendes på jubilæumsdagen d. 25. maj.

Det store afsnit »Spredte træk af livet på Lysholm« er skrevet af Chr. Larsen, »Højrisgården«, der gennem slægten er nær knyttet til Lysholm, afsnittet om lensgreve C. C. S. Danneskiold-Samsø er skrevet af journalist Gunnar Rygaard og »Minder fra Lysholm skole« af frk. Anna Madsen. Matrikelskortene, der er kopier af det i 1807 udførte Matrikelskort i anledning af den nye jordvurdering, er tegnede af ingeniør Mortensen.

En hjertelig tak rettes til Gisselsfeld kloster og Haslev-Frerslev sogneråd for økonomisk støtte, hvorved det har været muligt at udsende bogen til en rimelig pris.

EDV. J. JENSEN.

LYSHOLM

SANGEN

*Med adelsmærke i skjold og sind
han så dem — greven — de nye veje.
Men »Jeppe« var både døv og blind,
han fatted' ej, hvad man bød ham eje.*

*Til arvefæste
fra trællekår!
Det var det næste. —
Han ej forstår.*

*Da bød han Lysholm at stykke ud —
og uden hovpligt som frimands eje!
»At skabe velstand« det var hans bud,
at skabe menneskekår til veje!*

*Da blev den prøvet,
den tanke stor.
Hvad her blev øvet,
det satte spor.*

*Med egepur og med ellekrat,
forvokste birke og golde tuer,
med sti for ulv og for ræv ved nat,
med alskens troldpak, der godtfolk truer,
med mager føde
for magre fæ,
lå Lysholm øde
bag skovens læ.*

*Da satte husmanden plov i jord.
De orked' meget, han og hans mage.
De drog kulturens de første spor
til egen nytte i slidsom dage.*

*Den nye tanke:
Her er jeg tryg.
Den kunne ranke
hver husmandsryg.*

*Nu ligger yderig Lysholms muld
imellem øvre- og nedre række,
og giver trofast jer laden fuld,
mens lærkesangen jer ånden vække!*

*Og kør gumle
i agres tavl,
trygt børn sig tumle
om husmandsgavl.*

*Så lad det leve i vore sind:
De gamle, som vores hjemstavn bygged',
de satte al deres evne ind,
som vores dag, vores dont betrygged'!*

*Og som de gamle
os gav en arv,
vi vil den samle
til fremtids tarv!*

Forfattet af lærer A. C. Nielsen, Skuderløse, i anledning af
150 års jubilæet den 25. maj 1949.

NAVNET LYSHOLM

nævnes i en skrivelse af 18. aug. 1691, og det er således ikke af ny dato, men har mere end 250 år bag sig.

I „Jordebog over Gisselfelds Hovedgaard og omliggende Bøndergods“ for 1699 skrives det „Liusholm“.

Lius er den gamle form for lys, oplyser „Stednavneudvalget“, men det kan ikke oplyse, hvad „Lysholm“ betyder. Det henviser imidlertid til, at der i Sønderjylland er nogle moser, der kaldes „Lysmose“, og at disse moser almindeligt opfattes som moser, hvori der har været skåret lyseklyne, d. v. s. tørv, der har været anvendt til belysning.

Kan man tænke sig, at der et eller andet sted på „Liusholm“ har været skåret tørv, som man i gamle dage har kunnet anvende til belysning?

Det er jo over 250 år siden, at navnet nævnes, så en eventuel tørveskæring må ligge endnu længere tilbage i tiden.

Den sidste stavelse „holm“ leder tanken hen på en lav ø. Nord for Lysholm går Gilesbækken, mod øst og i den sydlige del af Lysholm var indtil for få år siden en bæk, nu rørlagt, måske har der ved disse vandløb været lavvandede områder, der i sin tid har gjort, at en del af Lysholm har været en holm.

Ved løbrudet i foråret 1944 var der så store oversvømmede arealer, at den nordlige del af Lysholm dannede en holm.

Endnu omkring århundredskiftet brugte man på „Øverste række“ udtrykket „Holmen“ om en del af „Nederste række“. Så tanken om, at navnet Lys-holm har sin oprindelse fra en holm, hvor man i det omkringliggende lave område har kunnet skære tørv, der kunne bruges til belysning, er ikke helt ved siden af.

LYSHOLM FØR UDSTYKNINGEN

Vi søger slægtens spor i stort og småt,
i flinteøksen efter harvens tænder,
i mosefundets smykke plunt og råt,
i kirkens kvadre lagt af brede hænder.
Hver skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens ve og våde,
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog,
og løfte mig en flig af livets gåde.

Den ældste form for landbrug her i landet har været kvægavl, idet man lod kreaturerne græsse ude hele året, da vejret var ret mildt. Men efterhånden, som der blev større forskel på sommer og vinter, så at indhøstning af hø og dyrkning af korn blev nødvendig, fremkom der to former for brugen af jorden. 1) Den pløjede og dyrkede jord omkring byerne, hvor man avlede vinterfoder, og 2) De uopdyrkede områder, der lå mellem landsbyerne, og hvor man lod kreaturerne græsse om sommeren. Denne tosidede driftsform holdt sig helt op til udskiftningen omkring 1800.

De upløjede arealer benyttedes i fællesskab af de omliggende byers bønder og husmænd og havde forskellige navne: Overdrev, hestehave, kohave eller indelukke.

De var af meget forskellig størrelse og lå hen som et stykke oldtidsland — uberørt af mennesker — ud over, at man har hentet sten derfra til at indhegne områderne med.

Jorden, der var af ringe kvalitet, var oversået med større og mindre sten og bevokset med græsvækster, småkrat og enkelte store træer — navnlig ege —, der har kunnet vokse op, fordi de som små har været beskyttet af omkringvoksende tjørn, hyben, slåen, brombær o. lign. Om efteråret har løvet skinnet gyldent, og de forskellige frugter har lyst i stærke farver. Det har været en natur, som vi ikke finder nu om dage, og det har været et fristed for luftens fugle og markens dyr.

Et sådant stykke oldtidsland har Lysholm engang været, og at stenaldermanden har haft sit ophold her, viser fund i jorden af stenværktøj som økser, flækker og skrabere. Desuden er der på matr. nr. 19 fundet spor af ildsteder, der kan henregnes til oldtiden. Ildstederne, der nu ligger under pløjelaget, er belagte med små brosten. De er skøre af varmen og smuldrer let. Mellem stenene findes trækulsrester.

At Lysholms 232 tdr. land har været indhegnet, siger navnet „Indelukke“. Hvornår det er sket, ved vi ikke, men vi ved, at det fra første færd var henlagt til fæstebønderne i Aversi, Teestrup og Levelofte til fællesgræsning.

Hvornår de har fået denne ret, ved vi heller ikke, men de måtte give afkald på græsningsretten i 1690 eller 1691, idet Lysholm da blev henlagt til Gisselfeld hovedgård, en ændring, som sikkert ikke har haft tilslutning fra fæstebønderne; men hvem spurgte vel om deres mening?

Gisselfeld ejedes i årene 1689—1699 af Adam Levin Knuth, der som femtenårig var kommet til Danmark fra Holsten og oplaget ved det danske hof, hvor han kom til at stå kongen, Christian den Femte, meget nær og efterhånden fik overdraget betydelige embeder, som han bestred til kongens tilfredshed, idet han var „en gæv og venlig Mand, uden al Ærgerrighed og Kongen personlig hengiven“, hvorfor denne belønnede ham ved bl. a. at skænke ham Tybjerggaard, som greven døg få år efter solgte for at købe Gisselfeld — 1689.

Ret hurtigt blev grev Knuth klar over, at hoveriet var et tveægget våben for en sjællandsk godsejer, og at det gamle ord, „når bonden har det godt, har alle det godt“, rummer en dyb sandhed,

der ikke bør glemmes. Han gik derfor straks igang med at fordele hoveriet ligeligt mellem sine gårdfæstere, hvilket dog var vanskeligt, da en landsbys fæstegårde ofte var fordelt til flere hovedgårde. Som et eksempel herpå kan nævnes, at i Terslev måtte fæstebønderne således gøre hovarbejde på en halv snes forskellige hovedgårde, og det siger sig selv, at det var et uheldigt forhold.

Ved store gårdkøb blev grev Knuth efterhånden ejer af de landsbyer, der ligger nærmest ved de forskellige hovedgårde, som han ejede.

I 1690 er han således blevet eneejer af Levetofte og Teestrup, og derved også af Lysholm, som han, hvad før er nævnt, fratog de to byers fæstebønder, og ved kongelig bevilling af 18. august 1691 får han tilladelse til at henlægge det til Gisselfeld, og at det må nyde frit hartkorns rettighed. Det vil sige, at der ikke af Lysholm skal svares konge-, kirke- og præstetiende. Disse afgifter skulle godsejerne kun svare af bøndergods.

Samtidig med, at Lysholm blev henlagt til Gisselfeld, blev det ansat til hartkorn. Der regnedes med, at de 232 tdr. land kunne græsføde 76 høveder (kreaturer), og derudfra blev Lysholm ansat til 4 tdr. og 6 skp., idet man havde den ordning, at det areal, der kunne græsføde 16 høveder, ansattes til 1 tdr. hartkorn.

Ovennævnte matrikel, der blev indført i årene 1681—1688, inddelte godt nok jorden efter bonitet, men den havde for få klasser. I årene 1804—26 foretoges en omfattende og kostbar kortlægning og laksering (bonitering) af al Danmarks jord. Lysholm blev opmålt og takseret i 1807, og det indsatte kort er en kopi af det den gang udførte matrikelskort, som er at finde i landbrugsministeriets direktorat for matrikelsvæsenet.

Ved den nye vurdering sattes den frugtbareste jord til takst 24 (Karlslunde), og al anden jord i forhold hertil. Til takst 24 medgik $5\frac{1}{2}$ tdr. land. Men da lakster over 24 nedsattes til 20, bliver det i virkeligheden sådan, at der ingen steder er mindre end $6\frac{1}{6}$ tdr. land til en td. hartkorn.

Den nye matrikel blev laget i brug 1844, og den ansatte Lysholm til 23 tdr. 4 skp. 2 fjdr. $\frac{1}{2}$ alb.

Lysholms jorder har ingen steder jord til den høje takst. Det højeste tal er 16, og det er kun de få tdr. land, der ligger nord for det gamle Hollænderi, matr. nr. 12. Ellers er store dele sat til takst 15, 14, 13 og 12. Et par ejendomme har en takst på 8. Det er

forpagtet gårdens besætning og drev mejeri; deraf navnet „Hollænderi“. Når kreaturerne græssede langt fra gårdene, opførtes der gerne et hus ved græsningsstedet, så mælken kunne behandles der. Man havde erfaring for, at mælken satte mest fløde, når den blev hældt i fadene, mens den endnu var varm. Ved en lang transport blev den omrystet og afkølet og derved forringet. Del var nu ikke store mængder mælk, man fik af kørerne for 150 år

Hollænderiet. Bemærk den lave udhusedør og sammenlign den med tegningen side 35.

siden. Man var godt tilfreds, når man fik en fjerding smør af hver ko om året. En fjerding smør vejede $3\frac{1}{2}$ lispund, d. v. s. 56 pund (28 kg). Hollænderiet lå, hvor nu Sofie Pedersen bor — matr. 12 b — og det var indtil 1733 ubeboet. Dette år, fortælles det, blev huset udbygget til beboelse for en ledvogter.

I „Jordbog over Gisselfeld af 1. Maj 1748“ oplyses: „Hans Vilumsen bebor et Hus, som til Gisselfeld Hollænderi er henlagt“.

1787, hvor vi har den første folketælling, oplyses, at huset, der kaldes „Lysholmhuset“, er beboet af Jørgen Madsen. Han er husmand og passer leddet. Det er også oplyst, at han er 40 år og lever i første ægteskab, medens hans kone, der er 70 år, lever i andet ægteskab.

Som før omtalt havde fæstebønderne i Teestrup og i Levetofte

fælles græsningsret, men man var ikke helt klar over til hvilket sogn Lysholm skulle henregnes. I skøderne af 25. maj 1799 står der ikke nævnt noget om, hvilket sogn det hørte til, men i et skøde, der er udstedt til en arvefæster på Lysholm i 1801, står der: „ — — — på Indelukket Lysholm udi Teestrup Sogn nye Sorø Amt — — —“. I folketællingslisterne fra 1801 er de ejendomme, der ligger på den nordlige side af „Nederste Række“, opført under Førslev sogn og benævnes: „Markhusene paa Lysholm“.

Når Lysholm kom til at høre til Haslev (Hasle) sogn, skyldtes det, at man, da man i 1804 skulle opføre en skole på Lysholm, var i tvivl om, til hvilket sogn denne skole skulle høre, og ikke selv kunne afgøre det, forespurgte Sjællands biskop, der afgjorde det ved kort og godt at sige: „Til Haslev, thi denne Kirke ligger nærmest!“

Tiden før og lige efter 1800 var for det danske landbrug, ja for hele det danske folk, en tid med mange spørgsmål, der krævede en løsning. Landboreformerne gjaldt ikke alene fæstebønderne, men i lige så høj grad husmændene.

De allerfleste husmænd havde haft ret til at få en ko eller et par får græsset på fællesjorden, men ved udstykningen mistede de denne ret, og dermed det, som var grundlaget for, at husmanden kunne eksistere. Fra regeringens side var man klar over dette forhold, og havde søgt at råde bod herpå ved forskellige forordninger.

I 1781 kom således en lov, der henstillede til amtmænd og landvæsenskommissioner, at de sammen med lodsejerne skulle udvirke, at husmændene fik erstatning for den græsningsret, de havde mistet ved udskiftningen. Det var ikke let at få dette udført tilfredsstillende, men når arbejdet lykkedes så godt, som det gjorde, skyldtes det, at mange godsejere viste forståelse af husmændenes vanskelige stilling.

Stor betydning fik en lov, udstedt 1791. Den bestemte, at godsjerne under visse forudsætninger kunne nedlægge bøndergårde, når jorden blev henlagt til andre gårde eller huse. På hver nedlagt bondegårds grund var godsejeren forpligtet til at oprette to nye huse, hver på 6 tdr. land middeljord (disse huse kaldtes for pligt-huse), og desuden skulle han sørge for, at alle jordløse huse i den pågældende by blev forsynet med tre tdr. land. Meget vigtigt var

det også, at regeringen ofte gjorde bevillinger til godsejerne afhængige af, at ansøgeren udstykkede husmandslodder.

Virkningerne heraf var, at der alene på Sjælland i årene 1787—1800 blev nedlagt mellem 3 og 400 bøndergårde og et par tusind husmænd fik jord i forbindelse hermed.

De nye husmandslodders gennemsnitsstørrelse lå betydeligt under de 3—4 tdr. land, som bondevennen Reventlow og reformregeringen fra første færd havde krævet, og det meste af husmandsjorden kunne langt fra kaldes middelgod.

Værst var det dog, at husmændene ofte overtog hus og jordlod på betingelser, der gjorde dem mere afhængige af godsejeren end de tidligere havde været.

Et fæstebrev fra 1798 kan fortælle herom: En husmand har fæstet en huslod, der består af 1½ tdr. land ager og eng, samt ½ tdr. land tørveskær.

I indfæstning skal husmanden betale 15 rigsdaler, i husleje årlig 4 rigsdaler. For brug af jorden skal han forrette på egen kost 52 ugedage, een dag hver uge året igennem og derforuden 8 dage i hø- og kornhøstens tid, alt ialt blev det 70 ugedage.

Er godsejeren ikke tilfreds med fæsterens arbejde, kan han opsigte ugedagsarbejdet, og så skal fæsteren betale godsejeren 16 skilling daglig for hver ugedag, hvilket vil beløbe sig til 10 rigsdaler årligt, som skal betales i to terminer.

Fæsteren skal vedligeholde huset i forsvarlig stand, træer, som er plantet, eller ejeren lader plante, skal fæsteren svare til og passe. En tredjedel af jorden skal dyrkes med kløver og andre nyttige græsarter, så de kreaturer, som fæsteren holder, kan fodres inde på stald hele året igennem, undtagen i 10—12 dage efter kornhøsten, da de kan tøjres på lodden.

Af tørv må fæsteren skære til eget brug, hvad han kan få under en flade af 70 kvadratalen.

Regeringen og godsejerne var interesserede i, at der skete en forøgelse af husmandsejendommene, thi derved øgedes udbudet af arbejdskraft, og man kunne tillige opnå en større jordafgift af husmændene, end af gårdfæsterne, hvor afgiften også var mere usikker.

Ved udskiftningen skete der imidlertid det, at det forkastelige hoveri, der havde hvilet på fæstebønderne (hartkorn), nu blev

overført på husmændene, der på mange egne først blev befriet herfor helt op i 1800-tallet.

Husmandsbrug som en selvstændig landbrugsmæssig driftsform var omkring 1800 et ukendt begreb. Ved en husmand forstod man kort og godt en arbejdsmand, idet en mand, der havde jord nok til at udgøre et landbrug, kaldtes en „Boelsmand“.

Det er derfor forståeligt, at der blev set forskelligt på betydningen af de nye småbrug. Mange frygtede for, at de nye husmænd ville blive en frygtelig byrde. For, sagde man, de vil ikke i det lange løb kunne klare sig, men vil komme over på fattigvæsenet. Andre mente, at husmanden ville blive af stor betydning for landets økonomi, idet disse småbrug ganske anderledes ville udnytte jorden, end den hidtil var blevet det, og derved ville korn- og fedevareproduktionen forøges endog betydeligt. Især ville de forsyne byerne med smør, æg og fjerkræ.

Som før nævnt lød forordningen på, at der til husmandsbrugene skulle henlægges mindst 3 tdr. land, men der blev til trods herfor oprettet mange brug med mindre jordareal.

Der var dog steder, hvor man tillagde brugene et større jordtiliggende. Dette skete navnlig, hvor der blev udstykket større, samlede arealer, som overdrev og hestehaver.

På Selssø i Hornsherred blev 14½ tdr. land fordelt på 16 nye „Afbyggere“, som de kaldtes, og de svarede en årlig afgift af to rigsdaler pr. tdr. land. Et overdrev under samme gods på 82 tdr. land fordeltes til 21 brug, og der svarede en årlig afgift af to rigsdaler pr. tdr. land. Bistrupgård ved Roskilde udlagde 144 tdr. land til 18 husmænd, der i afgift skulle forrette hver to ugedage og fire høstdage årlig på egen kost. Holbæk Ladegård udlagde 170 tdr. land til 21 husmænd, som af huset og jorden skulle forrette ugentlig 3 arbejdsdage til gården. De sidste to udstykninger er jo netop eksempler på, at det forhadte hoveri ikke blev ophævet, men blot flyttet fra gårdfæsteren til husmanden.

Det er arbejdet med de store landboreformer, der bevirker, at Lysholm glider ind i historien, og det på en sådan måde, at vi nu

150 år efter opfrisker, hvad der den gang skete, og opdager, at det ikke var en udstykning, som de foran nævnte eksempler, hvor det var fæstegårdsjord, der udskiftedes til fæstehusmænd, men en herregårdsmark, der udskiftedes til arvefæstehusmænd — en slags selvejere.

Når udstykningen af Lysholm blev anderledes, skyldtes det, at den blev foretaget af en mand med hjertet på rette sted, nemlig C. C. S. Danneskiold-Samsøe, lensgreve og overdirektør for stiftelsen Gissselfeld kloster. Derfor skal der også, inden der bliver fortalt videre om Lysholm, gives en beretning om denne personlighed.

LENSGREVE C. C. S. DANNESKIOLD-SAMSØE

Med adelsmærke i skjold og sind
han så dem — greven — de nye veje.
Men Jeppe var både døv og blind,
han fatted ej, hvad man bød ham eje.
Til arvefæste
fra trællekår!
Det var det næste. —
Han ej forstår.

Geheimekonferensråd, amtmand, overdirektør for Gisselfeld kloster, Christian Conrad Sophus, lensgreve Danneskiold-Samsøe til Samsøe, Holmegård, Næsbyholm, Bavelse, Raunstrup og Nordfeld.

Således lød hans navne og titler i al deres vælde. Men det er ikke for dem, vi i dag husker ham med taknemmelighed, som en værdig efterfølger på Gisselfeld af mænd som Peder Oxe, Kaj Lykke, Hans Schack og Christian d. V's søn, den unge helt Christian Gyldenløve. Nej, det er de rige menneskelige egen-skaber, han var i besiddelse af, der får os til at minde hans liv, som blev alt for kort, men langt nok til, at han kunne nå at yde sine medmennesker en række velgerninger, af hvilke flere i tidens løb har forlenet hans navn med glans.

I landbruget indlagde han sig vel sine største fortjenester, idet han ikke blot nøje rettede sig efter forskrifterne i de betydningsfulde landbolove, der fremkom på hans tid, i slutningen af det 18. århundrede, og som modtoges med uvilje af flere godsejere, men han gik endnu videre for at fremme godsbeboernes bedste.

Men også på mange andre felter havde han en dygtig hånd, og med god grund var det, når Grundtvig, hvem han i tunge tider var en ven for, synger om ham:

Han og er levning fra en bedre tid,
hans hu står fast til gæve fædres id.
Med ord og dåd han vil den ihukomme.

Denne mand, som utvivlsomt er en af dem, der har betydet mest for Gisselsfeld, blev født den 11. juni 1774 i København og døbt den 15. i samme måned i Braaby kirke. Han var ikke mere end 3½ år, da hans fader døde, og som eneste søn var han den naturlige arving til stilling som titler. I de næste 15—16 år styrede hans moder sammen med tre forskellige adelsmænd på omliggende gårde grevskabet, og forestod ledelsen af Gisselsfeld kloster.

Man sørgede for, at den unge greve fik en god uddannelse, og det skele bl. a. derved, at han fik den bekendte præst og digter, Chr. A. Lund, til lærer og opdrager. Som digter kom denne mand meget i „Bakkehuset“ hos Knud Lyhne Rahbek, og mænd som Rahbek, Gregers Wad og Baggesen var blandt hans venner. Lund har derfor sikkert haft en gavnlig indflydelse på grev

Conrad. Da lidens digtekunst var med til at bringe mange af de nye tanker frem, og hvad Lund har hentet i „Bakkehuset“, har sikkert i ikke ringe grad tilflydt den unge greve, og da denne med åbne sanser ind sugede, hvad han hørte, er det forståeligt, når hans indstilling ganske brød med det gamle.

Hans studieår faldt i den periode, hvor begrebet „menneskerettigheder“ voksede sig stærkt, og hans to-årige uddannelsesrejse i udlandet fandt sted i årene 1793—95, netop den mest bevægede periode i frihedens historie. Ligeledes dannedes hans anskuelser i de år, hvor de ledende kredse herhjemme var ivrigt optaget af at skabe landbostanden bedre kår

Man forstår heraf, hvad der har ligget til grund for, at en ny ånd gjorde sig gældende straks, da han — kun 18 år gammel og altså mindrecårig — tiltrådte grevskabet og som overdirektør ledelsen af Gisselsfeld kloster.

Hans første gerning var at få lettet hoveriet på godset, men som 23-årig tog han initiativ til den største forbedring: nemlig, efter at have erhvervet kongelig bevilling, at lade jordegodset overgå til arvefæste. Skønt greven kun ville bøndernes bedsle, tog disse stærkt afstand fra dette nye, ligesom de så ofte gjorde det med landbolovens reformer. De turde simpelt hen ikke binde an med det nye; nu havde de levet så længe under fæstebondens kår, så hvorfor begynde noget nyt, hvis fremtid man slet ikke kendte. Resultatet blev, at kun to tog imod grevens tilbud, og deraf var den ene endda ikke bonde. Han var nemlig tyende på Gisselfeld. Han hed Søren Christoffersen, og fik en gård i Kongsted i arvefæste.

S. J. Christoffersen nåede at blive sognefoged. Om det nu skyldes særlige kvalifikationer hos ham, eller at han havde grevens bevågenhed, slår hen i det uvisse. Med hans gård gik det senere hen ikke så godt. Den blev solgt til fattiggård, og er nu omdannet til alderdomshjem.

Grev Conrad ville dog ikke dette til trods afstå fra at få sit arbejde gennemført. Han ville vise bønderne, hvilken fordel den frie besiddelse af jorden medførte, og lod det 232 tdr. land store indelukke Lysholm udstykke i arvefæstelodder. Her var det, at greven som foregangsmand viste vejen på udstykningens område.

Det gik heller ikke så godt, da greven udbød Assendrup og Louiselund og nogle ledigblevne bøndergårde til arvefæste. Bønderne var stadig uvillige til dette nymodens landbrug, og ingen steder var det bønder, der blev arvefæstere.

Samtidig med, at greven ad denne vej søgte at hjælpe bondestanden, ofrede han også på anden måde meget på landbrugets fremme — og dermed sine undergivnes vel. Udskiftningerne foretoges, og en række meget kostbare udflytninger fandt sted, skovene blev fredede og indgærdede, og tilplantningerne begyndte. På godset gik man over fra trevangsdrift til nimarksbrug, frø af bedre kvalitet uddeltes til bønderne, og i Uglerup skov anlagde greven en frugtplanteskole til hjælp for godsets beboere.

I flere år lod greven med stor bekostning foretage en udgravning af Susåen mellem Bavelse sø og Næstved — Den Danneskioldske Kanal — hvis formål var at lette transporten af brænde fra Næsbyholm skov til Næstved. Kanalen blev indviet den 11. september 1812 ved, at man lod en pram, ladet med 22 favne brænde til de

fattige i Næstved, sejle igennem den. Dette siger også lidt om, hvordan han altid tænkte på de små i samfundet.

En anden gang, fortælles det, at hans godsforvalter kom til ham og gjorde opmærksom på, at en kalv var blevet væk, og at det så ud, som om den var blevet slagtet.

Greven spurgte, om forvalteren mente at have mistanke til nogen på godset, og forvalteren gør opmærksom på en familie.

„Er det en stor familie?“, spørger greven.

„Ja“, svarer forvalteren, „der er mange børn“.

„Så har kalven nok været tillrængt!“ svarer greven, og der blev ikke gjort mere ved den sag.

Det var i det hele taget ikke så lidt, grev Conrad Danneskiold-Samsøe gjorde for samfærdselen ad skilsvvejen.

Til gavn for Gisselfeld gods lod han grave en kanal over Torpe bys marker imod Bavelse sø, og det var også ham, der tog initiativet til havneanlægget ved Karrebæksminde. Selvom alle disse ting vel nok for en del har været til gavn for ham selv, må man dog erkende, at det, greven her — som så mange steder — gjorde, havde langt mere vidtrækkende betydning.

Grevens „samfundssind“ var noget langt ud over det almindelige for adelen den gang. — Det var da heller ikke alene på Gisselfeld og hans andre besiddelser i Sydsjælland, at hans godhed og dygtighed gjorde sig gældende. Også grevskabet Samsøe blev styret efter de mest humane grundsætninger.

Greven blev efterhånden en jorddrot af format. Ved tilkøb fik han gennem tiden lagt en række af egnens godser under sig, og bønderne på disse har sikkert ikke været kedede af at komme under ham. At han også gjorde det bedste for disse nye besiddelser, ser man af, at han på det første gods, han erhvervede, Holmegård, indførte selvejendom. Når dette ikke skete på de øvrige jorder, skyldtes det vist nok, at bønderne foretrak at være fæstere på lempelige vilkår, frem for at være selvejere.

De andre besiddelser, han tilkøbte, var Næsbyholm og Bavelse, Raunstrup, Tybjerggaard, Nordfeld med Klosterskov og Aalebækgård på Møen, og endelig Rosendal ved Fakse.

Ved grevens død blev nogle af gårdene solgt, og andre gik videre i slægtens eje.

Hjemgården Gisselfeld blev dog ikke for alt dette forsømt. Den var efterhånden blevet så forfalden, at greven måtte tage hellig i

en sidebygning. Nu blev den gennemrestaureret, således at den efter Molbechs skildring i sine vandringer „indeni var en moderne Herregaard, hvor fast hvert Spor af Ælde er forsvundet, hvor Bekvemhed og Ziirlighed have udjævnet alt og smagfuld Pragt hersker i de store Sale“.

Samtidig ordnede greven det sådan, at klosterdamerne skulle nøjes med hæving, så at beboelsen kunne overdrages overdirektøren. For klosteret sørgede han iøvrigt, idet han på mange måder forbedrede måden, hvorpå klosteret administreredes. Desuden benyttede han store summer af klosterets kapitaler til forbedring af skolevæsenet og til velgørenhed, og selv om klosterets gæld i hans tid steg fra 70.000 rdl. til 130.000 rdl., trykkede den ikke nær så stærkt som før, thi nu herskede der på godset langt bedre forhold.

For en så dygtig mand må det ikke have skortet på offentlige bestillinger, kan man sige, og det gjorde det da heller ikke. I 1802 fik han sæde i kommissionen angående forsvarsanlægget på Kye-holm, som man dengang kaldte Samsøe. Allerede som 18-årig blev han udnævnt til kammerherre, og i 1815 udnævntes han til geheimekonferensråd. I 1808 udnævntes han til amtmand, og denne stilling bestred han til sin død. Også her må han efter al sandsynlighed have indlagt sig store fortjenester, for efter hans død rejste beboerne i Præstø amt en mindestøtte over ham i Møgenstrup skov.

Grev Conrad Danneskiold-Samsøe var lykkelig gift. I året 1795 ægtede han i København den smukke Johanne Henriette Valentine Kaas, der var datter af den kendte admiral Fr. Chr. Kaas. Hun var en højt begavet og initialivrig dame, og sammen dannede de et højt kultiveret hjem. Begge var de elskværdige mennesker, som besad højsind, men tillige en hjertelighed og velvillighed, så de kunne omgås mennesker langt udenfor deres kreds. I ægteskabet var 7 børn, 4 døtre og 3 sønner. Den ene af døtrene, Sophie, døde knap 2 år gammel og blev begravet i en gravlund nær slotshaven, der fremtidig skulle være familiegravsted, og efter afdøde fik den navnet „Sophies Have“.

Den 6. juni 1823, kun 49 år gammel, døde denne dygtige og betydelige mand. Hans hustru styrede efter mandens død med kraft og dygtighed de mange og store besiddelser videre i hans ånd. Hun solgte et par af godserne og anlagde i 1825 det af den afdøde greve

planlagte glasværk ved Holmegaard. Hun døde i 1843 og blev begravet, hvor også hendes mand var blevet det, i „Sophies Have“.

Selvom greven var blevet skuffet ved det første forsøg på at gøre godssets fæstebønder til arvefæstere, gav han dog ikke op, thi han følte, at det var den vej, man skulle fremad.

Greven har selv givet udtryk herfor i et skøde, der er udstedt til en arvefæster på Lysholm — matr. 1 — i 1801. Det hedder heri, at greven, ved at overveje hvilke midler, der kunne sætte godssets bønder i stand til formedelst rigtigere og bedre agerdyrkningsmåder at opnå velstand, og for det andet, at stiftelsens revenu (indtægt) kunne få en fastere grund, — har fundet ud af, at det bedste middel vil være at give bønderne ejendomsbesiddelse samlet af afskaffe hoveriet.

For at give fæstebønderne et eksempel, er det, at hans blik vendes mod Lysholm, der i 1784 var taget ud af forpagtningen og udbudt til salg. Men da ingen — efter sigende — vovede at give de 300 rigsdaler, der blev forlangt, tænkte klosteret selv på at opføre en gård på de 232 tdr. land, og fund af store grundsten under pløjelaget nord af det gamle Hollænderi tyder på, at et byggeri har været påbegyndt, men altså ikke ført til ende, da greven har fundet en anden måde at udnytte arealet på. Greven lod udarbejde en udstykningsplan — som vist på kortet —, således at de 232 tdr. land deltes i 23 parceller med et areal fra 8 til $12\frac{7}{8}$ tdr. land efter jordens beskaffenhed, så der var tildels samme hartkorn p^r lodderne. Som eksempel kan nævnes, at lod nr. 1, der er på 8 tdr. land, har 1 skp. 2 fjd., og lod nr. 9, der er på $12\frac{7}{8}$ tdr. land, har et hartkorn på 1 skp. 1 fjd. 1 alb.

Løvrigt vil det af efterfølgende fortegnelse kunne ses, hvorledes de 23 lodder er inddelt i areal, ansat i hartkorn, afgift af tdr. land samt navnene på de mænd, der ved auktionen blev ejer af de forskellige lodder.

Den 17. december 1798 afholdtes auktionen, og den foregik på selve Lysholm.

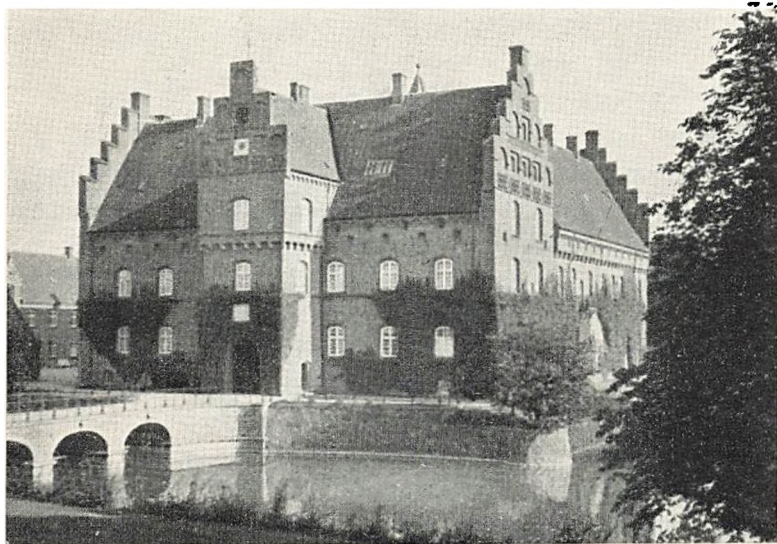
Der var fremlagt kort, der viste udstykningen med afmærkning af veje og husenes beliggenhed, og konditionerne (betingelserne), der var enslydende for alle lodderne, blev oplæst, inden auktionen begyndte. En nærmere redegørelse for, hvad konditionerne indeholder, er unødvendig, da de findes i følgende kopi af skødet, der er udstedt til køberen af lodderne 3 og 4.

En ting skal der dog gøres opmærksom på: I punkt 4 b siges det udtrykkeligt, at jorden aldrig må afhændes eller henlægges til en hovedgård, så der skal svares pligtarbejde, og i punkt 7 siges det, at arvefæsteren er fritaget for alt muligt hoveri til Gisselsfeld klostrets hovedgård.

For greven var det altså, som allerede nævnt, meget om at gøre, at bønderne blev arvefæstere og fritaget for hoveri, og det er sikkert for at hindre et tilbagefald, at ovennævnte punkt 4 b er indsat i skødet. Det var jo ikke utænkeligt, at arvefæsteren, når vanskelighederne meldte sig, kunne tænke sig at afhænde sin lod til en hovedgård og derved blive fri for det ansvar, han havde påtaget sig, ved som arvefæster at skulle svare den tilskødede ejendoms afgifter.

Da bød han Lysholm at stykke ud —
og uden hovpligt som frimands eje!
„At skabe velstand“ det var hans bud,
at skabe menneskekår til veje!

Da blev den prøvet
den tanke stor,
hvad her blev øvet,
det satte spor.

AUKTIONSSKØDE AF 25. MAJ 1799

Albrect Gotlob Beck
Deres kongelige Majestæts
Birke-dommer og constitueret
Birkeskriver i Gisselfeld
Klosters Birk,

gør vitterlig, at da Anders Pedersen af Levelofte ved Auktionen den 17. December 1798 er bleven højstbydende paa Jordlodden af det saakaldede Lysholm Indelukke under Gisselfeld Gaardes frie Hovedgaardes Taxt, der efter den ved Auktionen fremlagte Opmaalinger og Taxations Beregning bestaar af 8 Tønder Land Jord å Tønden beregnet til 14000 Kv.alen, saaledes som den paa det fremlagte Kort findes afsat og er ansat til Hartkorn Ager og Eng 1 Skp. 2 fjk. for aarlig Afgift å Tønde Land 2 Rdl. 8 sk., siger to Rigsdaler otte Skilling Dansk Courant paa de ved Auktionen fremlagte og oplæste Konditioner, der saavidt dette Arvefæste-Skøde vedkommer lyder saaledes:

Nr. 4 Cytinius Fire og Tyve Skilling 1798 ne

Conditioner, hvorefter Indelukket, Lysholm kaldet, beliggende imellem Levelofte og Troelstrups Byers Marker i Ringsted Amt ved offentlig Auktion førstkommende Mandag den 17. December vorder opraabt til Arvefæste Skøders Meddelelse, skulde det i mindre Parceller, som til Huslodder vorde opraabte, da opfører paa hver Lod inden Nytaar 1800 6 å 8 Fag Hus; men om nogen køber 2 eller flere Huslodder, da opføres 4 Fag til for hver mere end en, alt paa egen Regning uden Omkostning for Klosteret. — Dersom nogen skulde dele sine Lodder i mindre, da bliver de mindre Dele Klosteret ansvarlig for den proportionelle Afgift, saaledes at Klosteret beholder sit Pant i det hele.

2.

Herligheden forbeholdes Klosteret paa Jagten nær, da samme overdrages efter en bestemt årlig Afgift af fire Skilling pr. Tønde Land.

3.

Dersom Klosterets Overdirektør og vedkommende Sognepræst skulde finde, at en Skolegang eller Sti var nødvendig over Jordlodden, da er Arvefæsteren pligtig at afgive den fornødne Jord dertil uden nogen Betaling.

4.

Arvefæsteren overdrages fuldkommen Ejendomsret paa foranævnte Jordlod saaledes, at De og Deres Arvinger, eller hvem andre, der i sin Tid maatte blive Ejere af samme, frit og ubehindret kan overdrage den til hvem de lyster, naar de Regler, som i Tilfælde af Jordens Deling ved de kongelige Anordninger ere, eller maatte blive fastsatte, iagttages; dog saaledes, at:

- a) Gisselfeld Kloster forbeholdes Forkøbs Ret til Ejendommen, naar den overdrages til andre end Arvinger i nedstigende Linie. —
- b) At Jorden ingen Tid afhændes eller henlægges under nogen Hovedgaard, saa at deraf aldrig maa svares Pligtarbejde til nogen Hovedgaard.

5.

Ved Forandring af Arvefæster betales hver Gang straks forinden noget Skøde maa udstedes eller anses for gyldigt, i Rekognition 3 Mark pr. Tønde Land til Klosterets Kasse.

6.

Sælges Ejendommen i mindre Parter, betales paa lignende Maade 3 Mark pr. Tønde Land. Da det saaledes er bestemt i Overensstemmelse med foregaaende 5. Part, saa søger man følgelig ved Auktionen blot det højeste Bud paa den årlige Afgift til Klosteret som Herlighedens Ejer af hver Tønde Land geometrisk Maal, hvorefter Opraabet indrettes.

7.

For alt muligt Hoveri til Gisselfeld Klosters Hovedgaard fritages Arvefæsteren.

8.

Muligen kan de kjøbende — dog uden Forbindelse fra Klosterets Side — overlades nogle Læs Tørv til Købs af Klosteret i Fremtiden; men for det første i 2 Aar fra Maj 1799 til Maj 1801 loves udvist et Skovlæs paa Spragelse Tørvemose til hver Huslod for 1 Rdl., siger een Rigsdaler. Til hver Skovlæs beregnes 27 Kv.alen. — Køberen maa selv skære, røgle og hjemage det dem tilstaaede Tørv.

9.

Alle kongelige Skatter og Paabudde, som nu ere, eller herefter maatte blive paabudne at svare af foransførte Hovedgaards Takst, bliver af Arvefæsteren selv at udrede til bestemte Terminer upaa-klagelig og uden Ansvar for Klosteret og dets foresatte.

10.

Alt hvad Arvefæsteren og efterkommende Arvefæstere i Følge disse Konditioner og gørende højeste Bud, aarlig haver at betale til Gisselfeld Klosters Kasse, erlægges paa Klosterets Skriverstue til Forvalteren uden videre Erindring eller Restance i 4 Terminer, nemlig 21. Januar, 21. April, 21. Juli og 21. Oktober, aarlig hver Termin ligemeget fra 21. April 1799 af at regne.

11.

Og paa det Stiftelsen kan være fuldkommen betrygget, fastsættes herved følgende:

- a) Arvefæsteren skal være forbunden til stedse og altid at holde Bygningerne, som i første Pagt er opført, vedlige og dem forbedre.
- b) Han skal for egen Regning bestandig lade dem være assurede i den anordnede Brandkasse.
- c) Klosteret forbeholder og herved betinger sig til evig Tid første Prioritets Pante Rettighed frem for alle andre Kreditorer, Lejere eller Panthavere, af hvad Beskaffenhed deres Fordring, Leje Kontrakt eller Panteforskrivning end maatte være, i Jordloddens Bygninger og dens Jorder, som er dens Tillæg, Besætning, Indavling og Sæd paa Marken, til Sikkerhed saavel for den aarlige Afgift, som for Bygningernes stedse Vedligeholdelse i forsvarlig Stand.

- d) Intel Skøde maa udstedes eller skal anses for at være gyldigt, førend alle til den Tid resterende Skatter og Afgifter er afbetalte.
- e) Dette udsledende og alle efterfølgende Skøder skal behørig tinglyses efter Loven.
- f) Skulde Arvefæsteren eller efterkommende Arvefæstere imod Formodning og til hans egen Skade lade Gaardens Bygninger forfalde eller ikke dyrker og driver sin Jord paa en ordentlig og fornuftig Maade, saa at Klosteret desaaarsag med Grund kunde befrygte nogen Usikkerhed, eller han paadrager sig Restance af Skatter og Afgifter saaledes:

En Arvefæster af de mindre Lodder et Aars Afgifter Restance qvartaliter, da skal Klosterets Foresatte være berettiget til at tiltale ham eller de til den eller dem overdragne Arvefæste Rettigheds Forbrydelse, og Klosteret modtager Parcellen imod at betale eller i dets Tilgodehavende likvidere Bygningernes daværende Værdi.

12.

For Hegnet bliver Hegns Forordningen af 3. December 1793 Regel for hver især. Dog maa inden 1. Maj 1800 enhver have sin Lod overalt indhegnet med forsvarlige Grøfter, uden at der maa gøres nogen Paastand paa, hvad deraf i Hovorie forhen har været vedligeholdt og modtages saaledes som det nu forefindes.

13.

Klosterets Overdirektør reserverer sig 24 Timers Betænketid efter Hammerslaget, om Auktionsbuddet kan antages eller ikke, og at vælge een imellem de 3 sidste højstbydende, naar denne svarer det højeste Bud; men i disse 24 Timers Betænketid maa enhver staa ved sit gjorte Bud, og modtager enhver Bestemmelsen om hans Bud af Klosteret er antagelig eller ej paa Gisselfeld selv.

14.

Saa snart Resolutionen er givet, sker Overdragelsen straks, og dersom nogen skulle ønske længere Tid at blive med Bygningernes Opførelse, kan maaske samme bevilges, naar man derom henvender sig til Overdirektøren, dog ikke uden behørig Kaution.

15.

Arvefæsteren betaler alle paa Auktionen medgaaende Omkostninger, ligesom ogsaa Skødernes inclusive Stemple, Papir etc.

16.

Opraabningen af Lysholm og dets Parceller sker efter det derover tagne Kort, som bliver fremlagt ved Auktionen, og sker Opraabningen af smaa Parceller efter Numre og de paa Kortet trukne Linier. Numrene begynder i Hjørnet af Troelstrup og Levelofte Markskel.

I Almindelighed maa de derpaa antegnede Veje og Hovedvandgrøfter beholde deres Løb, saaledes som de, der er afsatte, og enhver paagrænsende bliver forbudden at tage proportionelt Andel i Vedligeholdelsen paa den Maade, som Forordningen paabyder i Tilfælde af, hvor Vandledningen indtræffer i Skelhegnet.

17.

Husene i Lodderne paa begge Sider af den nederste Vej nærmest Levelofte Mark bliver at bygge paa det Sted af hver Lod, hvor det ved Afpæling paa Marken er anvist. Dog hvor vigtige Hindringer eller Grunde skulde findes imod den anviste Byggeplads, bliver herom nærmere at afhandle med Direktøren for Gisselfeld Kloster.

Gisselfeld, den 17. December 1798.

Danneskiold-Samsøe.

Og Overdirektøren for Gisselfeld Kloster højvelbaarne Herr Greve og Kammerherre Danneskiold-Samsøe ved sin under 8de d. M. meddelte Resolution haver anmodet mig derpaa at udstede Auktionsskøde.

Saa Arvefæster, skøder og overdrager jeg herved qva Auktionsdirektør indbemeldte Jordlod No. 3 af Lysholm til foran nævnte Anders Pedersen af Levelofte med al den Ret og Rettighed at eje, besidde, bruge og igen at overdrage den til andre, som ham ved de foranførte Konditioner er givne, imod at han og efterkommende Ejere til rette Tider og Steder ikke alene udreder og betaler Gisselfeld Kloster den ved Auktionen udlovede aarlige Afgift af Jorden,

men endog hvad videre der af Jorden og Hartkornet efter de for-
nævnte Konditioner udredes og opfyldes bør.

Hvilket bekræftes under min Haand og Segl

Datum Braabye den 25. Maj 1799.

A. J. Beck.

Læst og i Pantebogen indført paa Gisselfeld Klosters Birke Ret
den 6. November 1799, og findes intet for Retten noget læst, som
kan præjudicere dette Skøde.

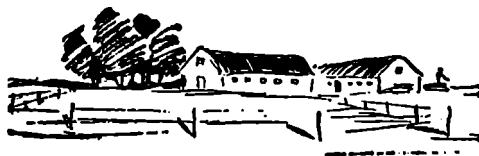
A. J. Beck.

Lak-
segl

Fortegnelse over de mænd, der ved auktionen den 17. december 1798 fik sidste bud, loddernes størrelse, ansættelse af hartkorn samt afgift pr. tønde land.

Lod nr.	Købernes navne	Areal i i tdr. land	Hartkorn			Afgift		
			sk.	fj.	ul.	rd.	m.	Skil.
1.	Niels Jørgensen, Giesegaard	8	1	2	0	1	5	4
2.	Samme	8	1	2	0	1	5	4
3.	Anders Pedersen, Levetoftte	8	1	2	0	2	0	8
4.	Samme	8	1	2	0	1	5	12
5.	Niels Jensen, Levetoftte	10	1	2	2	1	3	2
6.	Anders Pedersen, Levetoftte	9	1	2	0	2	0	0
7.	Anders Hansen, opsynsmand	8 ^{1/8}	1	2	1	2	0	8
8.	Samme	12 ^{1/8}	1	1	1	1	2	2
9.	Schønning, landinspektør	12 ^{7/8}	1	1	2	1	1	0
10.	Hans Christensen, Haslev	12 ^{1/8}	1	2	1	1	5	2
11.	Hans Jacobsen, Teestrup	10 ^{1/2}	1	3	0	1	0	10
12.	Niels Sørensen, Troelstrup	9 ^{1/4}	1	2	1	2	0	8
13.	Rasmus Hemmingsen, Teestrup ...	9 ^{1/2}	1	2	2	2	1	2
14.	Rasmus Nielsen, Braaby	9 ^{1/2}	1	2	2	2	0	2
15.	Nyholm, Bregentved	10	1	1	1	1	5	0
16.	Jørgen Madsen, Lysholmhuset ...	8	1	2	1	2	1	2
17.	Ole Nielsen, opsynsmand	9 ^{7/8}	1	3	0	2	1	2
18.	Jørgen Nielsen, Olstrup	9 ^{1/8}	1	2	2	2	0	0
19.	Hans Olsen, Teestrup	9	1	2	1	1	5	0
20.	Jacob Jacobsen, Hadstrup	10 ^{1/8}	1	3	1	2	0	0
21.	Jens Jensen, Hadstrup	10 ^{5/8}	1	3	0	2	1	1
22.	Søren Nielsen, Haslev	11 ^{1/8}	1	3	1	2	1	2
23.	Hans Olsen, Teestrup	11 ^{7/8}	1	3	2	2	1	4

Det blev dog ikke alle de mænd, der ved auktionen havde købt arvefæstelod, der fik udstedt skøde på de købte lodder, for i tiden mellem den 17. dec. 1798 og den 25. maj 1799, da skøderne blev udstedt, havde flere købere byttet lodder og et par havde overdraget deres lodder til andre.

„Gisselfeld Birk Skøde- og Panteprotokol“ fra 1771 til 1814 viser, at følgende har fået udstedt skøde.

Lodnr.	Nyt matrikelnr.	Skødet udstedt til
1.	1.	Niels Jørgensen, Kyllingehuset, Giesegaard.
2.	f	Samme.
3.	2.	Anders Pedersen, Levetofte.
4.	f	Samme.
5.	3.	Niels Jensen, Levetofte.
6.	4.	Christoffer Hemmingsen, Levetofte.
7.	5.	Anders Hansen, opsynsmand.
8.	f	Samme.
9.	6.	Landinspektør Schönning.
10.	7.	Hans Christensen, Haslev.
11.	8.	Hans Jacobsen, Teestrup.
12.	9.	Niels Sørensen, Troelstrup, smed.
13.	10.	Rasmus Hemmingsen, Teestrup.
14.	11.	Rasmus Nielsen, Braaby.
15.	8.	Landinspektør Nyeholm, Bregentved.
16.	12.	Jørgen Madsen, Lysholmhuset.
17.	13.	Ole Nielsen, opsynsmand.
18.	14.	Neergaard, kammerherre, Hesede.
19.	15.	Søren Nielsen, Haslev, tømrer.
20.	16.	Jacob Jacobsen, Hadstrup.
21.	17.	Jens Jensen, Hadstrup.
22.	18.	Hans Olsen, Teestrup.
23.	19.	Samme.

Matrikelnumrene er ikke anført i ovennævnte protokol, men tilføjede for lettere at stedfæste ejendommene.

DE FØRSTE VANSKELIGE AAR

Efter buddene at dømme ser det ud til, at der har været interesse for at blive arvefæster på Lysholm, thi den første lods afgift blev 1 rigsdaler 5 mark 4 skilling, medens den sidste lods afgift blev 2 rigsdaler 1 mark 4 skilling, skønt den sidste lods jord var betydelig ringere end den første lods.

Da fire købere købte hver to lodder, blev der, da den nye matrikel indførtes i 1844, kun 19 matrikelnumre på Lysholm.

Fra gammel tid havde der til Lysholm været knyttet to opsynsmænd, der havde bolig på Teestrup grund. Den ene, hvor nu dyr-læge Aage bor, — matr. 33 Teestrup — den anden ved vejen til Levelofte, hvor nu Jens Frederik Nielsen bor — matr. nr. 32 Teestrup.

Disse to opsynsmænd er opført i Gisselsfeld Klosters jordebøger fra 1699, 1748, 1764 og opefter. Senere — som nævnt omkring 1733 — bliver Hollænderiet beboet, ligeledes af en opsynsmand, der samtidig skulle passe det led, der var blevet indsat ved Hollænderriet.

Disse tre opsynsmænd havde nogle tdr. land lagt til husene, og de svarede en fæsteafgift på hver 5 rigsdaler 2 skilling.

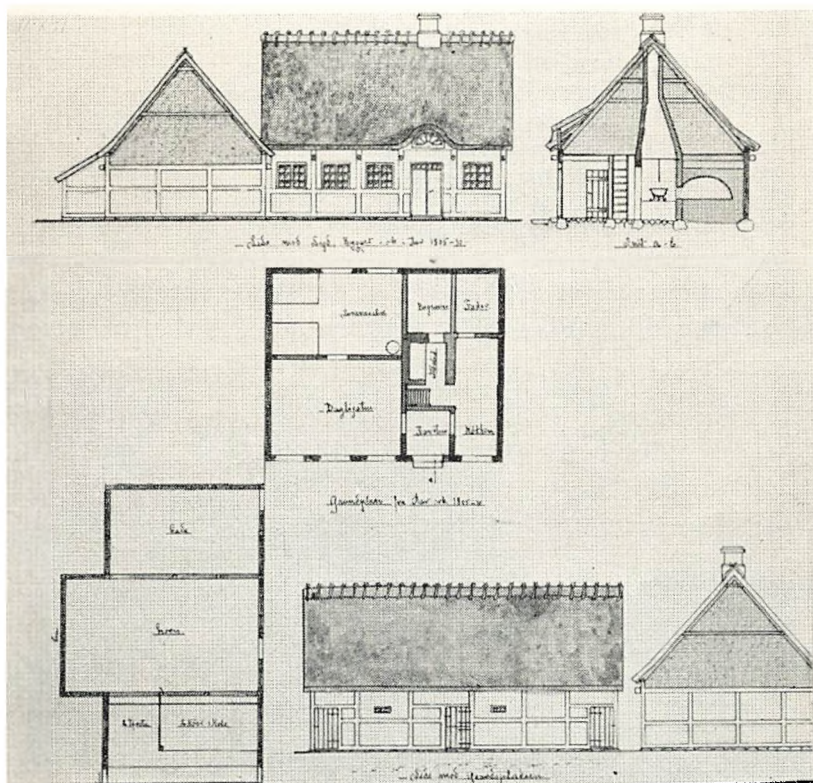
Opsynsmand ved Leveloftevejen, Anders Hansen, købte lod nr. 7 og 8, opsynsmand ved Teestrupvejen, Ole Nielsen, købte lod nr. 17 og Jørgen Madsen i Hollænderriet købte lod nr. 16. Alle tre fik tilladelse til at drive jorden til stedet, de behøede. Andre af lodderne blev købt af bønder i Levelofte og Teestrup, der havde sønner, som senere byggede på lodderne. En smed fra Troelstrup og en tømrer fra Haslev købte ligeledes hver en lod.

For at forstå, at det ikke blot var et hårdt arbejde, arvefæsterne på Lysholm gik ind til, men også en i høj grad usikker fremtid, skal der ganske kort gives et lille rids af forholdene, som de var for landets fæstebønder, og vi må indrømme, at der skulle mod til

at begynde som arvefæstler på Lysholm, og forstår bedre de bønder, der holdt sig tilbage.

Det er ikke nogle få, men et utal af beretninger, der foreligger om de forfærdelige tilstande, der ved pest og dårlige høstår bevirkede, at sjællandske bønder forlod deres fæstegård og drev rundt i flokke i de store skove, hvor de vel har kunnet finde føden ved at nedlægge vildt. Vi holder os til enkelte beretninger fra de hjemlige egne.

På Gisselfeld birketing mødte i 1773 en fæstebonde fra Teestrup og bad sig fri fra sin gård „formedelst armod og svaghed“.

Ovenstående bygninger er opført på matr. nr. 13 omkring 1805—10, og de anvendes den dag i dag. Dog er bygningerne betydeligt udvidede, idet udhusets gulvflade er udvidet fra 160 kvadratalen til 565 kvadratalen. (Den fine tegning, der er udført af tømrer Anton Andersen, er nu at finde på Nationalmuseet).

I tidsrummet 1756—64 mistede 13 byer under Gisselfeld gods 1691 stk. kvæg. Af de 283, der var tilbage, var halvdelen malkekøer. I Levetofte var der kun eet kvæghoved tilbage, da pesten var gået gennem byen. Godsejerne prøvede på at finde udveje til at hjælpe, når der indtrådte misvækst. Da der f. eks. i 1757 oprettedes en ny forpagtningskontrakt med Gisselfeld hovedgård, måtte forpagteren forpligtige sig til årlig at stille 100 læs hø og 50 læs halm til rådighed til uddeling blandt godsets bønder. Beretningen, der omtaler det, føjer til, at „det blev ikke ved det lagne forhold“.

Jo, misvækst og ondartede sygdomme mellem kreaturerne var ting, de nye arvefæstere var kendt med fra barndommen af.

Med egepur og med ellekrat,
forvokste birke og gølge tuer,
med sti for ulv og for ræv ved nat,
med alskens troldpak, der godtfolk truer,
med mager føde
for magre fæ,
lå Lysholm øde
bag skovens læ.

I konditionerne var det bestemt, at der skulle være opført hus på lodderne inden nytår 1800, men man kunne ved at henvende

Matr. nr. 7. Denne ejendom ejedes af den anden steds omtalte sognefoged Hans Jensen.

sig til overdirektøren (greven) få udsættelse. Der er sikkert gjort flittigt brug af denne tilladelse, thi i 1801 er der på folketællingslisterne kun opført 7 familier, som bosiddende på Lysholm, foruden de to førnævnte opsynsmænd ved Levetoft- og Teestrupvejen.

I 1810 regnes der med at være opført 16 ejendomme, og det vil faktisk sige, at der er bygget på alle lodderne.

Det var ikke noget let arbejde som nybygger på Lysholm at få jorden under plov. Småkrat, stene og store ege skulle fjernes, inden man kunne tænke på at drage en plovfure, og til at begynde med har jorden da heller ikke kunnet give til føden, kun arbejde, og vejret i årene 1798, 1799 og 1800 var af så modsat en natur og så helt forskelligt fra det sædvanlige, at det ikke gjorde arbejdet lettere for dem.

Vinteren 1798—99 var en „søvinter“, idet frost og tø vekslede ustandseligt. Fra 19. november frøs det 21 gange, og lige så mange gange var det løvejr, og det med meget hastige omvekslinger. Den megen regn gjorde jorden så blød, at den ikke kunne pløjes før de sidste dage i marts. April var tør, varm og behagelig, men fra først i maj til hen sidst på måneden sporedes frost, som ikke havde god virkning på byggen. Det begyndte at fryse igen den 19. november, og frosten varede ved til den 7. april. Kulden var ikke stærk, men hen i marts forværredes den ved skarpe, østlige vinde, og foråret begyndte med ilinger (sne og blæst), slud og regn. De store mængder af sne holdt jorden så våd, at ploven ikke kunne komme i jorden førend hen i maj, ja, mange steder først midt i juni.

Den lange vinter medførte, at der blev forbrugt en mængde foder mere end sædvanlig. Derved kom landmanden i en sådan fodertrang, at en stor del af kvæget døde af sult. Dernæst kom forårs-sæden ikke alene sent i jorden, men også i en slet og dårlig tilberedt jord.

Regn og kulde holdt sig sommeren igennem og satte kornet og græsset tilbage. Det kvæg, der havde overlevet vinteren, var udtæret og kunne ikke komme til kræfter.

Den sent såede sæd blev først moden, så høsten kunne begynde i september, og da havde efteråret allerede sat ind med regn. Den halvmodne sæd stod og groede i hobene, da den ikke kunne tørres, og store mængder blev bragt halvt fordærvet i hus.

På hovedgårdene så man ikke sjældent sæd ude på markerne helt hen i oktober måned.

Vintersæden blev nedsolet i jorden, og det bevirkede en dårlig høst det følgende år.

Landet kunne ikke forsyne sig selv med brødkorn, men måtte hente dette i udlandet, hvor der også havde været misvækst, og man forstår da, hvorfor kornpriserne steg.

En stærk modsætning til de foregående vintre blev vinteren 1800—01, der var særdeles mild. Foråret kom tidligt, så al forårssæden blev sået i april og i begyndelsen af maj. Hvor man havde kløver, var denne tjenlig til at gøre til hø allerede den 12. juni. Midt i juni kom der en del kulde, og det frøs den 12. juni. Da det tillige stormede stærkt, mens rugen stod i dræ, led den ret stor skade, især på højere liggende jorder. Kartoffeltoppene blev beskadiget, og dette sammen med en ret tør sommer bevirkede en mindre avl end ventet. Dog var byggen god, og af den avledes der rigelig og moden sæd.

Efteråret var gunstigt for såning af vintersæden, men de følgende år gav ikke nogen stor høst, og da det samme var tilfældet også i udlandet, var der stadig høje kornpriser.

De, der erindrer den stærke tø i foråret 1944, hvor store områder af Lysholm var oversvømmet, kan sikkert danne sig et billede af, hvorledes det har set ud på Lysholm i vinteren 1798—99.

Professor i landøkonomi Gregers Begtrup udgav i 1803 en: „Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstande i Sjælland og Møen“, og heri får man et fortrinligt bidrag til oplysning af, hvordan forholdene var for den danske bonde omkring landboreformernes tid, og tillige hvordan de blev ordnede.

Han fortæller således, at husmændene efterhånden udbreder som en god genius velsignelse om sig. De hjælper bonden med markarbejde, de lindrer bondens hoveri, befolker og opdyrker som nye kolonister landets forsømte jordstrækninger, de forsyner ved deres landpranghandel hovedstaden med en mængde uundværlige artikler som smør, æg, fjerkræ m. m. — og sætter liv og virksomhed i landets indre økonomi. Endnu er husmandens agerbrug ufuldkommet, men liden vil lære ham omhyggeligere at udnytte sin jordplet ved brug af staldgødning og foderurters dyrkning.

„Ovennævnte er en hyldest af en af oplysningstidens mænd til husmændene for deres bidrag til det praktiske reformarbejde, et vidnesbyrd, der godt kan lægges ved siden af husmandsdigternes udsagn et hundrede år senere“, skriver dr. Skrubbeltang.

Vi må dog ikke tro, at alt tegnede sig lyst for husmændene, der havde de små arealer, og som stadig var afhængige af arbejdet på bondegård eller herregård. Der var tillige vanskelige tider i den første del af 1800-tallet, som bevirkede, at bonden selv sammen med sin familie udførte arbejdet på gården. Da der i de samme år skete en enorm forøgelse af husmændenes antal, forstår man, at deres kår forværredes.

Selvejerhusmandens kår omtales som tålelige, når de har så megen jord, at de kunne udjævne det sociale skel mellem gårdmænd og husmænd.

Husmændene på Lysholm har hørt til den sidste gruppe, og sikkert på andre områder været blandt de bedst stillede indenfor husmandsstanden, og af Chr. Larsens omtale af livet, som det har formet sig på Lysholm, ser vi da også, at de problemer, Sjællands øvrige husmænd har haft at kæmpe med, ikke har berørt dem i den grad.

Bemærkelsesværdigt er det, at der skulle gå det meste af 150 år efter Lysholms udstykning, inden man indså, at husmandsbrugene skulle have et areal af størrelse som brugene på Lysholm.

Afskrift af et „tingsvidne“, der er fort for at bevise besiddelsen af ejendom i mere end 20 år.

I efterfølgende afskrift af et tingsvidne ført i Braabye i 1831 af en ung pige på Lysholm, er der en hel fortælling, som giver et billede af tiden.

Omtalte Johan Karl Kautsche var skolelærer i Haslev i årene 1815—30. Han var forud lærer ved Høsten skole i Dalby sogn, men fik embedet i Haslev, da han var en god sanger. Han havde ingen læreruddannelse, hvorimod han var uddannet i snedkerfaget, og lærer blev han aldrig af gavn. Gang på gang påtalte skolemyndighederne skolens elendige tilstand. Børnene kunne ikke regne, hvad Kautsche formodentlig heller ikke kunne. — Skrivebøgerne var uordentlige. Om religionsundervisningen hedder det 1826 efter provstevisitats: „Læreren bringer Børnene fra Forvirring til For-

virring ved urimelige Spørgsmaal og Sammenkastning af Ting, som ikke hører sammen“.

Efter visitats 1830 påtales også den dårlige disciplin, og Kautsche fik anmodning om at holde hjælpelærer eller fratræde. Han valgte det sidste, og flyttede 1830 til Lysholm, hvor han overtog matr. nr. 4 a.

Til at holde hus for sig fik han en ung pige fra Teestrup, og Kautsche og den unge pige bliver enige om at indgå ægteskab, men — — —

„Aar 1831 den 14. September blev Gisselfeld Klosters Birkeret holdt paa Tingstedet i Braabye i Overværelse af Vidnerne Jens Pedersen, Peder Hansen, Peder Andersen og Fuldmægtig P. Jensen, alle af Braabye, hvor de passerede.

For Retten mødte Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter af Lysholm med hendes Farbroder og Værge, Husmand Jens Hansen, sammesteds, og begærede et Tingsvidne ført, for dermed at bevise en af nu afdøde Kirkesanger Kautsche paa Lysholm i hendes Favør foretagen testamentarisk Disposition.

Pigen med Værge angav, at den afdøde har erklæret sin sidste Villie i Nærværelse af Gaardmændene Christian Olsen og Rasmus Andersen af Thestrup, hvorfor hun tilføjer, at efterat han for disse Mænd havde udtalt sin Villie, lod han den forannævnte Rasmus Andersen straks kjøre med en Vogn til Birkedommeren i Vestergegede, for at hente denne som Notarius, til yderligere at paaføre Dispositionen.

Birkedommeren fulgte ogsaa straks med Vognen tilbage, men imidlertid var Kautsche død.

Som godvillig mødende Vidner fremstillede hun nu Gaardmand Rasmus Andersen og Christian Olsen af Thestrup og begærede dem til Vidneførsel stedede.

Til Afhørelse fremstod nu

1. Vidne Gaardmand Rasmus Andersen af Thestrup. Vidneedens Forklaring af Lovbogen blev oplæst for Vidnet og Straffen for Meneed ham betydet, hvorpaa han aflagde lovbefalet Vidneed og saaledes:

I Dag 14 Dage lod Kirkesanger Kautsche paa Lysholm sende Bud efter Vidnet, og tillige efter Gaardmand Christian Olsen i Thestrup. De indfandt sig straks, og da de kom ind hos Kautsche, fandt de ham syg og sengeliggende; men straks efter stod han op

af Sengen og satte sig i Lænestolen tæt ved. Han var meget svag, men dog skønnedes han at have sin Fornufts fulde Brug, ligesom han og var i Stand til med Ord at tilkendegive sin Villie —. Han erklærede, at han havde hidkaldt Vidnet og Gaardmand Christian Olsen, for at de skulde paahøre en testamentarisk Bestemmelse, som han agtede at foretage til Fordel for Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter af Lysholm, den samme, som i Dag for Retten tilstødede. Kautsche, som var personlig bekendt for Rasmus Andersen, erklærede herefter frivillig i hans og Christian Olsens Nærværelse, at han til den forannævnte Pige, Kirstine Marie Jeppesdatter, skænker og giver det Hus med Arvefæstetjord, som han ejede paa Lysholm og af Morten Hansen har tilkøbt sig, saa og alle hans Kreaturer, 1 Ploug, 1 Harve, 2 Vogne, alt det ham tilhørende Seletøj, og endvidere et Ege Schatol med Opsats, en Dragkiste af Fyr, en grøn Himmelseng med 5 Dynere og 5 Hovedpuder, 1 Kakkelovn, et Stucur, 6 overtrukne Stole, en Lænestol, et Sybord, en Bryggerkjedel paa 8 à 9 Spande, en mindre ditto paa 3 Spande, 2 Kobberpote og 1 Thekjedel med Træhank. Dette skal forannævnte Pige udtage af hans Bo til Arv og Ejendom, saasnart han ved Døden afgaar.

Efter at Kautsche tydelig saaledes havde erklæret sin Villie, bad han Vidnet at kjøre efter Birkedommeren i Vesteregede, for at hente denne til at attestere hans Testamente.

Vidnet kjørte ogsaa straks til Birkedommeren og fik ham med sig; da de ankom til Kautsches Bolig var han imidlertid død.

Vidnet er ikke beslægtet eller besvogret, enten med Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter eller med Kirkesanger Kautsche.

Sluttelig tilføjede han, at Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter var nærværende, da Kautsche erklærede sin sidste Villie, og at hun ligeledes blev hos ham, da Vidnet kjørte efter Birkedommeren, og var hun fremdeles ogsaa tilstede paa Bopælen, da Vidnet kom tilbage igen og traf Kautsche død. Forklaringen forelagt og ratificeret som rigtig tilført Protocollen. Vidnet demitteret. — —

Fremstod —

2det Vidne, Gaardmand Christian Olsen af Thestrup. Vidneeden blev af Lovbogen for ham oplæst, og Straffen for Meneed ham betydet, hvorpaa aflagde lovbehalet Vidneed, og i et og alt vidnede som første Vidne. — Han tilføjede, at efter at Rasmus Andersen

kjørte efter Birkedommeren, forlod han straks derpaa Kautsches Bopæl og gik hjem. Sluttelig erklærede han, at han ikke er beslægtet eller besvogret enten med Kautsche eller med Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter. Forklaringen forelagt og ratificeret som rigtig tilført Protocollen. Vidnet demitteret. —

Den tilstedeværende Kirstine Marie Jeppesdatter bad bemærket, at hun var forlovet med den afdøde Kirkesanger Kautsche, samt at den offentlige Ægteskabstillysning for dem allerede var tilendebragt, da Kautsche oprettede forestaaende testamentariske Bestemmelse til Fordel for hende, i hvilken Anledning hun fremlagde en Attest fra Sognepræst Mohr i Hasle af 30. August 1831, som — saalydende:

„For Kirkesanger og Skolelærer Kautsche, nu boende i sit Hjem paa Lysholm, og Kirstine Marie Jeppesdatter, som 1 Aar har tjent ham, er den offentlige Ægteskabstillysning allerede for nogle Uger siden tilendebragt, hvilket herved efter Forlangende bevidnes“.

Hasle, den 30. August 1831.

Mohr.

Dommeren attesterer: — a. at saavel de i Dag afhørte Vidner, Rasmus Andersen og Christian Olsen, som Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter og hendes Værge, ere ham personlig bekendte at være de Personer, som de udgive sig for, og — b. at Gaardmand Rasmus Andersen af Thestrup i dag 14 Dage indfandt sig hos ham som Notarius publikus, og bad, at han vilde følge med til Kirkesanger Kautsche paa Lysholm, for at paaføre et Testament, som denne havde oprettet til Fordel for Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter.

Dommeren fulgte straks med til Lysholm, men forefandt Kautsche død, og angav den ovennævnte Pige Kirstine Jeppesdatter, som var tilstede i Huset, at han nogle Øjeblikke i Forvejen var hensovet“.

Skifteforvalter, Justitsraad Harhoff i Ringsted har sendt en Skrivelse, hvori han udtaler, at han ikke anser sin Nærværelse for nødvendig, og takker Dommer Lautrup, fordi denne vil repræsentere ham ved Tingvidnet.

Beretningen om det førte Tingvidne slutter saaledes:

„Tingsvidnet blev herefter paa Kirstine Marie Jeppesdatters og hendes Værgeres Begæring sluttet“.

Retten hævet Kl. 1 Eftermiddag.

Lautrup.

I Ringsted Herreds Skifteprotocol staar der senere at læse:

„Aar 1832, den 29. December, blev Skiftet efter Kirkesanger og Skolelærer Johan Carl Kautsche af Hasle foretaget og sluttet, hvorved den Boet tilhørende Arvefæsteejendom paa Lysholm, bestaaende af en Parcel paa cirka 10 Tdr. Land med frie Hovedgaards-takster, Hartkorn Ager og Eng 1 Skp. 1 Fdk. 2 $\frac{1}{3}$ Alb. med herpaa opførte 12 Fag Hus og Udhus, blev som Arv udlagt Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter ifølge et af den Afdøde oprettet, under 8. November 1831 allernaadigst konfirmeret Testamente. —

Iøvrigt bemærkes det, at Arvefæsteejendommen under Skiftet er takseret til 400 Rbd. Sedler, Skriver fire Hundrede Rigsbankdaler Sedler, ligesom og at Anders Christian Iversen har godtgjort at være ægteviet til forannævnte Kirstine Marie Jeppesdatter.

Udskriftens Rigtighed bekræftet.

Ringsted, den 27. Juli 1833.

Harhoff.“

„Tingsvidne“ fort for at bevise arveret til matr. nr. 4.

I de første 50 år ser det ud til, at flere af arvefæsteejendommene er gået over fra mand til enke og dernæst til enkens mand i andet ægteskab, uden at der har været skrevet skøde. Omkring 1848—49 bringes ejendomsforholdene i orden på ejendommene, og der føres da „Tingsvidner“, som bekræfter, at den, der ønsker udstedt skøde, gennem en årrække har besiddet ejendommen. Nedenstående er et sådant tingsvidne knyttet til matr. 4 a. Ejendommene matr. nr. 5 c, 2 og 4 b har ligeledes ført tingsvidne for at bevise, at de og „foregåendé besiddere har besiddet ejendommen ulæst og ukært til ting i mere end 20 år“, som det hedder.

„Peter Munthe Brun,
hans kongelige Majestæts
Politiretssassessor, Dommer og Skriver
i Gisselfeld Klosters Birk, —

Gjør villerlig: at Aar 1849 den 2den Maj blev Gisselfeld Klosters

Birkeret sat paa Tingsted Formiddag Klokken 10 i Overværelse af Retsvidnerne Jacob Jensen og Anders Pedersen, hvor der blev foretaget:

No. —12 for Retten mødte Parcellist Anders Christian Iversen.
1849 der begærede et Tingsvidne optaget til Oplysning om, at han og foregaaende Besiddere have tilsammen i over 20 år uafbrudt, ulæst og ukært til Tinge besiddet 10 Tønder Land paa Lysholm i Haslev Sogn, Sorø Amt, og fremstillede han som godvilligen mødte Vidner Smed Christen Andersen (Matr. nr. 9) og Parcellist Jens Andersen (Matr. nr. 1), begge af Lysholm.

Som første Vidne fremstod Smed Christian Andersen af Lysholm, der forklarer, at han ikke er beslægtet eller besvogret med Citanten, og at han i 35 Aar har været bosiddende paa Lysholm, i hvilket Tidsrum han saaledes har kjendt Besidderne af de forskellige Ejendomme der. Vidnet ved, at Citanten har besiddet 10 Tønder Land med derpaa staaende Huus siden første Juni 1832, da han giftede sig med Pigen Kirstine Marie Jeppesdatter, der havde besiddet det omtrent et $\frac{1}{2}$ Aar og ved Testament var blevet overdraget Ejendommen efter Kirkesanger Kautsche. Sidstnævnte havde kun besiddet Ejendommen kort, men havde overtaget Besiddelsen umiddelbart efter Morten Hansen, der havde besiddet Ejendommen i det mindste i 10 Aar. Vidnet veed, at da saaledes nævnte Besiddere have tilsammen i over 20 Aar, uafbrudt, ulæst og ukært til Tinge, besiddet den omhandlede Ejendom paa Lysholm. Vidnet tilføjer, at Morten Hansens Formand i Besiddelsen af de 6 Tønder Land var Gaardmand Ole Hansen i Thestrup, og denne Formand i Besiddelsen Hans Andersen og Anders Hansen, hvilken sidste skal have tilkiøbt sig Ejendommen til Arvefæste i 1798 af Gisselfeld Kloster, samt at den nævnte Morten Hansen tilkiøbte sig 4 Tønder Land, der henhørte til den i 1798 af Christoffer Hemmingsen, Gisselfeld Kloster afkiøbte Arvefæsteejendom, og deraf som meddelt afstod de 4 Tønder Land.

Som andet Vidne fremstod Parcellist Jens Andersen af Lysholm, der næst at bemærke, at han ikke er beslægtet eller besvogret med Citanten og at han i 45 Aar har opholdt sig paa Lysholm, hvor han saaledes nøie har kjendt de forskellige Besiddere af disse Ejendomme, forklarer overensstemmende med forrige Vidne, hvis For-

klaring derefter blev Vidnet forelagt og af det ratificeret.

Vidnerne bekræftede derpaa behørigen forberedte deres afgivne Forklaringer, der vare oplæste for dem og af dem ratificerede med Lovens Eed.

Citanten begærede derefter Tingsvidnet sluttet og sig beskrevet meddelt, som blev bevilget. Sagen sluttet.

Retten hævet Eftermiddag Kl. 3½.

Bruun.

Som Retsvidner:

Anders Hansen. Jacob Jensen.“

Matr. nr. 4 a, senere 4 e. I denne ejendom, der er omtalt flere gange, boede ægteparret Amalie og Jørgen Jensen i nøjagtig 50 år, idet de flyttede ind deres bryllupsdag den 4. maj 1838 og fraflyttede deres guldbryllopsdag, efter at beboerne havde fejret dem ved en fest i skolens gymnastiksal.

Arvefæstekontrakter udstedt i forbindelse med overdragelse af arvefæstelodder.

Når en arvefæster på Lysholm overdrog sin arvefæstelod til søn eller datter, blev der som regel samtidig oprettet en aftægtskontrakt, som betingede sælgeren ophold i en del af ejendommen. Nedennævnte kontrakter er sidste del af det udfærdigede skøde.

Skøde udstedt 8. september 1868, hvorved Anders Christian

Iversen, matr. nr. 4 a og 5 d, overdrager sin ejendom til sønnen Lars Andersen:

- 4) „Kjøberen og enhver senere Arvefæster af Ejendommen skal, saa længe jeg lever, yde mig følgende Aftægt, nemlig:
 - a) Fri Bolig i Ejendommens Bygninger, bestaaende af en rummelig Stue med tilhørende Kjøkken og Ildsted med Skorsten samt fornøden og særlig Brændevejledning —. Denne Aftægtsbolig med Tilbehør skal bestandig vedligeholdes af Ejeren i god Stand.
 - b) Aarligt med Halvdelen hver 1. Maj og Halvdelen hver 1. November: 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg samt — skriver Fyrretyve Rigsdaler i Penge.
 - c) Aarligt den 1. Oktober 1 Favn Bøgebrænde og 1 Lispund Ost.
 - d) Aarligt ved almindelig Bjergningstid 4 — skriver Fire — almindelige 2 Heste Læs god Tørv.
 - e) Aarligt ved Mortensdagstide 4 — skriver Fire — Lispund fedt, ferskt Flæsk af et ungt Svin.
 - f) Endvidere aarligt 2 — skriver To — Lispund nykjærnet Smør, der leveres med 1 Lispund i Tiden fra 1. Marts til 1. September, efterhaanden som jeg forlanger det, og med 1 Lispund i September Maaned af denne Maanedes Produktion.
 - g) Ugentlig 2 — skriver To — Potter nymalket Mælk, der leveres med een Pot hver Søndag og een Pot hver Onsdag om Morgen.

Naar jeg ved Døden afgaar, skal Kjøberen eller nærværende Ejer bekoste mig hæderligt og anstændigt begravet efter Egnens Skik og Brug.

Til Sikkerhed for Aftægten, der erlægges forud for det kommende Aar og Halvaar, saavel som Begravelsen, forbeholdes Prioritet i Ejendommen næstefter Gisselfeld Klosters Fortrinsret for Skatter. Arvefæsteafgifter og Rekognition.“

Den 1. marts 1885 overdrog Hans Larsen, matr. nr. 10 b, sin lod til steddatteren Hanne Marie Jensen, og i skødet betinger han sig følgende aftægt:

- „1) Fri Bolig i de fire Fag af Husets Bygninger, som jeg nu benytter, hvilken Bolig Eieren skal vedligeholde, samt Brugen

af et Stykke Have paa 300 Kvadratalen Nord for Stedet, hvilken Haveplads, der nærmere paavist, holdes indhegnet af Eieren.

- 2) I Sygdom og Alderdom skal Eieren yde mig fri Pleie og Opvartning. Doktor og Medicin maa jeg selv beskaffe og betale.
- 3) Der forbeholdes mig fri Adgang til Vandslade og Ret til personlig Benyttelse heraf. Eieren skal yde mig fri Vask.
- 4) Aarlig levere mig paa min Bolig een Favn godt Bøgebrænde og to Læs god Tørv inden hvert Aars 1ste August, — hvert Aars 1ste Marts betale mig $1\frac{1}{2}$ — Een og en Halv — Tønde toradet Byg efter den sidst satte Kapitelstakst, første Gang 1ste Marts førstkommende, hvert Aars første November betale mig 35 Pund — skriver Fem og Tredive Pund — ferskt Flæsk efter den sidst noterede laveste Tørvepris fra København.

Aarligt betale mig contant 30 Kroner — skriver Tredive Kroner, der betales med Halvdelen hver 1ste Mai og 1ste November, første Gang 1ste Mai førstkommende.

- 5) Den 1ste i hver Maaned levere mig 2 — er To — Pund godt, friskt Smør, første Gang 1ste Marts førstkommende.
- 6) Hveranden Dag levere mig een Pot nymalket Mælk.

Denne Afgift skal erlægges og ydes paa min Aftægtsbolig skadesløst for mig i enhver Henseende.“

HUNDREDARSFESTEN PÅ LYSHOLM

Den 17. december 1898 fejrede man på Lysholm hundredåret for afholdelsen af auktionen i 1798, idet så godt som alle fra Lysholm var samlet hos parcellist Peder Christian Nielsen — matr. nr. 6 —, der havde de største stuer.

Festen begyndte om eftermiddagen kl. 4 med en fællesspisning. Ved bordet bød parcellist Niels Pedersen — matr. nr. 12 — velkommen og erindrede om anledningen til festen. Han mindedes kort grev C. C. S. Danneberg-Samsøe, som havde ladet udstykningen af jorderne foretage, og sluttede med at motivere et leve for hans minde.

Lærer Hensch, Udby ved Vordingborg, der tidligere havde været lærer på Lysholm, holdt festtalen. Først omtalte han forholdene under stavnsbåndet og de forandringer, der skete, da dette løstes, bl. a. at Lysholms udstykning var et led heri. Han beundrede de mænd, der havde vist mod til at gå i gang med den ubekvemme jord. Deres indsats vidnede om energi og beslutsomhed, et indtryk han havde fået bekræftet, da han personlig havde kendt flere af disse gamle hædersmænd. Derpå dvælede han ved den tid, da han havde været lærer på Lysholm, og sluttelig motiverede han et leve med ønske om, at den opvoksende slægt måtte træde i de gamles fodspor.

Aakerberg, der på det tidspunkt var lærer på Lysholm, talte ud fra det gamle ordsprog: Om 100 år er alting glemt. Det passede dog kun til en vis grad, sagde han, da festen jo var kommet i gang for at mindes, hvad der var sket for netop 100 år siden. I de år, han havde været lærer på Lysholm, havde han lært lysholmernes tjenstvillighed og venlighed at kende. Sluttelig omtalte han kvinden som den, der opdrager børnene, og han takkede for det gode samarbejde med hjemmene, og i håb om et fortsat samarbejde mellem skole og hjem udbragte han et leve for kvinden!

Til dagen var der skrevet to sange.

Et spand af hundred lange år er rundet,
da overdrevet fik sit første hus,
den lange tråd, som tiden nu har spundet,
i dag vi mindes ved et lille krus.
De første huse, som på Lysholm bygdes,
et mejeri og vogterhus det var,
og efterhånden jorden blev udstykket,
og drænet blev og gode frugter bar.

En skolebygning sig ved Lysholm rejste
med have og en lille jordlod til,
og hus ved hus begyndte nu at knejse,
hvad kan ej folk, når de oprigtig vil.
Og derfor nu, da dagen er oprunden,
vi mindes ham, som gjorde Lysholm gavn.
Han mange år nu hvilet har i lunden,
men vi dog mindes vil hans store navn.

For hundred' år siden lå Lysholm hen,
et overdrev var det, der brugtes til græsning
for køer og får, som fra Hesede hen
af herskabet dør benyt'des til malkning.
Og ost og smørret
fra mejeriet
blev kørt med mælken i malkepande
;,: Ad Hesede til. ;,:

Og vogt'ren til alt det meget kvæg,
som gik og gumlede fo'ret i sig,
han boed' i huset ved Skrædderbæk,
hvorfra han røgted' hjorden så kløgtig.
Herfra han kasted'
et blik over drevet,
så høvederne ej rendte med horn mod hinanden
;,: På fælleden. ;,:

I aften vi sammen nu kommen er
at opfriske alle de gamle minder,
da Lysholm blev udstykket ved en auktion,
det var en mandag den 17. december,
i lutter parceller
i tvende rækker,
og arvefæster' vi alle bleve
;,: På Lysholms grund. ;,:

Efter spisningen blev bordene ryddede ud, og de unge dansede med liv og lyst til henad morgenstunden. „De ældre drejede af og til en Omgang med, men holdt sig iøvrigt mest til „Napoleon“ eller „Sjajsen“. Andre, hvem Kortene og Dansen ikke lokkede, grupperede sig om Bordene og drøftede ved et lille Bæger nye og gamle Begivenheder“, beretter avisreferatet, der omtaler festen.

*Festlighederne omkring 150 års jubilæet for
Lysholms udstykning.*

Det var alltså ikke noget nyt, da man begyndte at tale om en festlighed i anledning af 150 årsdagen for Lysholms udstykning. I første omgang tænkte man kun på auktionsdagen den 17. december, men da man under forberedelserne fik fundet de gamle auktionsskøder frem, så man dér, at arvefæsterne havde fået udstedt deres skøder den 25. maj 1799, og det blev så af den nedsatte festkomité bestemt, at jubilæumsfesten skulle afholdes den 25. maj 1949.

Først fejrede man dog auktionsdagen den 17. december 1948 ved en sammenkomst i skolens gymnastiksal. Seminariets elevkor sang en del sange under ledelse af seminarielærer Th. Hansen, og efter kaffen fortalte lærer Ediv. J. Jensen ret udførligt om Lysholm, idet han i løbet af sommeren havde haft adgang til arkivet på Gissselfeld, og også i Landsarkivet og Rigsarkivet i København havde fundet adskillige oplysninger om Lysholm og dets beboere. Amtsskolekonsulent Otto Jensen sluttede aftenen med oplæsning.

Under samværet indløb telegrafisk hilsen fra lensgreve Dannekiold-Samsøe, der på det tidspunkt opholdt sig i Kalifornien.

Vinteren igennem arbejdedes der på lilrettelæggelsen af jubilæumsfesten. Også tanken om at få et skuespil, der kunne illustrere udviklingen på Lysholm i de svundne 150 år, kom frem, og da vi henvendte os til lærer Arthur Nielsen, Skuderløse, var han straks villig til at skrive et sådant hjemstavnsskuespil.

Det rygtedes hurtigt, at der var ting i gære på Lysholm. Pressen blev interesseret, og havde forud for auktionsdagen en anseelig artikel om Lysholm. Kristeligt Dagblad havde en journalist og pressefotograf herude. De besøgte flere af beboerne — især de ældre —, og bladet bragte en stor illustreret artikel om besøget. Denne artikel vakte forøvrigt opmærksomhed og interesse viden

om, idet den gav oplysning om en udstykning af herregårdsjord til husmandsbrug, som man ikke før havde haft kendskab til.

Ganske naturligt kom også den tanke frem, at der burde rejses en mindesten. Det ville koste penge — hvor fik man en sten fra — og hvor skulle den stå?

Det gik alt sammen lettere, end man havde kunnet tænke sig. Pengene! Ja, interessen blandt Lysholms beboere var så stor, at de gerne gav et bidrag, og der indkom et pænt beløb.

En dag lærer Jensen var på Gisselfeld, hvor han ved stor velvilje fra godsforvalter Preuss' havde fået adgang til godsets arkiv, kom han til at tale med grev Danneskiold, der var meget interesseret i Lysholms historie, og i samtalens løb spurgte lærer Jensen, om det kunne lænke sig, at der på godsets område var en sten af en sådan størrelse, at den kunne bruges til en værdig „Bautasten“.

Der blev talt om størrelse og form, og til slut siger greven: „De kan hilse på Lysholm og sige, at „Klosteret“ gerne vil have lov til at give beboerne en passende sten med den indskrift, man ønsker“.

Se, det var et tilbud, og at greven fik en mere end venlig omtale på Lysholm, kan udenforstående nok forstå.

Også pladsen til stenen fandt man ret hurtigt, idet der ved skolen var inddraget et hjørne af skolens have for at få bedre oversigtsforhold. Her var et passende sted, og stenen har fået en smuk plads.

Skovrider Kindt fandt stenen, stenhugger Meyer, Haslev, mejslede indskriptionen og slotsgartner Wedeke gav tegning til anlægget, som Haslev kommune bekostede udført.

Beløbet, som beboerne havde skaffet til veje, var urørt, og kunne nu være en hjælp til udarbejdelsen af en „Lysholms Historie“.

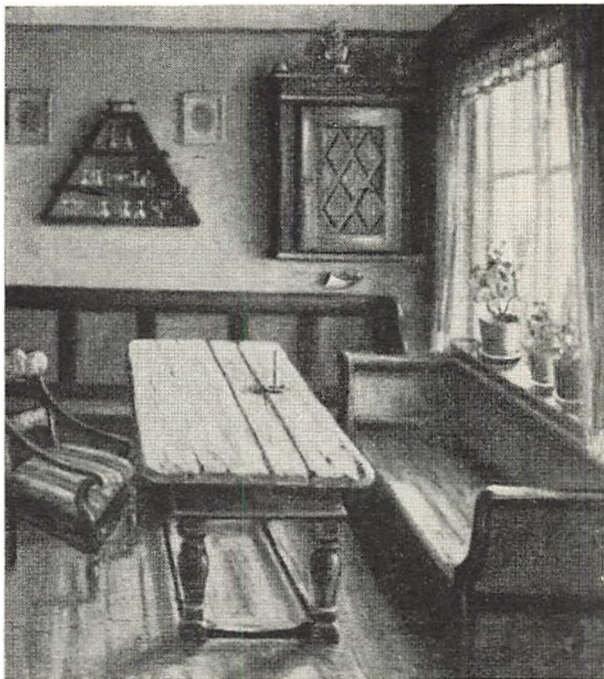
Hvor var det morsomt at være med i arbejdet med tilrettelæggelsen af jubilæumsfesten, alle hjalp til, hver på sin måde.

Dyrlæge Poul Aage havde revet en gammel udlænge ned, og derved var der fremdraget en del store grundsten, som før havde siddet i det stendige, der indhegnede „Indelukket Lysholm“. En del af disse sten fik vi foræret, og en dag, da der var faldet sne, kom folk med værktøj, slæder og heste, og ved fælles hjælp og højt humør kom de gamle digesten til at stå som et værn uden om mindestenen.

23 sten salles der, een for hver lod.

I en af skolestuerne blev der foranstaltet en udstilling af ældre ting, der har tilknytning til Lysholm og dets beboere. Der var slebne og uslebne økser, flækker og ildsten fra oldtidshopladsen, en bibel fra 1757, flotte pige- og konehuer med sølvnakke, en dåbskjole fra før 1800, hvorpå der var hæftet en grøn sløjfe eller en rød sløjfe, eftersom det var en dreng eller en pige, der var håret til dåben. Sølvspænder og sølvskeer, husgeråd af kobber, deriblandt en herlig „Barselpotte“. Et gammelt forladegevær, der har nedlagt flere snese af dyr på eet år. Det smukke sølvbæger, der blev tildelt Chr. Andersen i 1905, og så et af de gamle skøder fra 1899, samt en aftægtskontrakt.

Der var mange morsomme ting. Bl. a. en hammer, som generationer har brugt, når de skoede træsko. En lille kaffekedel af ler fra 1881. Det er en julegave. Børnene i Lysholm skole brugte den gang at give hinanden julegaver, men de måtte ikke koste mere end 25 øre. Ja, der var mange andre ting, og udstillingen vakte

Denne smukke stue, der tilhører Sofie Pedersen, står, som den har stået i generationer.

berettiget opmærksomhed, hvad besøget selve festdagen og dagene derefter viste.

Så oprandt den 25. maj. Aftenen forud var der stillet flagstænger op ved vejen langs skolen og omkring pladsen, hvor stenen havde fået sin plads.

Det var et smukt og festligt syn at se ud over Lysholm den morgen, overalt vajede flagene. Også mange beboere i Troelstrup havde flaget oppe. Det var en hilsen fra nabo til nabo.

Skolebørnene mødte som sædvanlig, men efter morgensang og flaghejsning fik de en forfriskning, og derpå fri. Der lå en stor dag og ventede på dem.

Den 150-årige gamle eg ved matr. nr. 1.

Op ad dagen kom redaktør Svend Sabroe med en af radiofoniens vogne og havde samtaler med forskellige lysholmere. Først besøgte han Sofie Pedersen, matr. nr. 12 b, og hun fortalte om det gamle Lysholm og om sin slægt, der var meget interesseret i tidens rørelser. Sofie Pedersens stue slår den dag i dag som for 100 år siden. — et vidnesbyrd om ærbødighed overfor slægten.

Et udsnit af den store forsamling, der bydes velkommen af lærer Edv. Jensen.

Johannes Nielsen, matr. nr. 1, fortalte, at hans oldefar i 1801, da hans tipoldefar kom til Lysholm, blev kort hertil i en bordskuffe, større var han ikke. Ligeledes fortalte J. N., at den store eg, der står uden for haven op til vejen, er plantet af tipoldefaderen i 1801. Johs. Nielsens mor fortalte om livet på en mindre ejendom, hvordan mand og kone må hjælpes ad i arbejdet. Hun nævnte også, at der i 27 år var holdt søndagsskole der på ejendommen.

Om eftermiddagen havde redaktøren en samtale med fru Kathrine Mortensen, matr. nr. 2, inde i skolestuen, hvor han fik forklaring på de mange gamle sager, som var udstillet.

Hos Sofie Pedersen havde redaktøren også en samtale med en gammel dame på 88 år, der er født på Lysholm, men nu boede i Esbjerg, hvorfra hun var rejst alene for at være med til festen. Desværre kom denne samtale ikke med i selve udsendelsen.

Trods det kølige vejr og den regntunge himmel havde henved 300 mennesker indfundet sig til selve mindstensafsløringen, ligesom der var repræsentanter fra Gisselfeld Kloster, sogneråd, landbo- og husmandsforening, den lokale presse, hovedstadspressen og radiofonien.

Mindestenen var dækket af et Dannebrog, og to drenge fra Lysholm, Jørgen Jørgensen og Jens Martin Mortensen, stod — som repræsentanter for det unge Lysholm — æresvagt ved stenen.

På det udvalgs vegne, som havde arrangeret festen, bød lærer Jensen forsamlingen velkommen, og efter sangen: „Jeg elsker de grønne lunde“ holdt Johs. Nielsen, matr. nr. 1, afsløringstalen, idet han udtalte:

„Det er Skjoldborg, der i et digt taler om den jyske husmand, der ude på lyngen og sandet ved sin sejge udholdenhed, med sin skovl og sin spade, med plovjernets sølvblanke klinge — er med til at gøre Danmark større, ved at lægge ager til ager, og skabe en arv til den kommende slægt.

Hundrede år før den jyske husmand tog fat ude på heden, blev der af de forhold, som landboreformerne førte med sig, her på Sjælland skabt en tusindtallig husmandsstand, der ved slid og nøjsomhed omdannede mange stenede og kratbevoksede overdrev til frugtbar ager.

Når vi, der i dag har vort hjem på Lysholm, er kommet sammen her ved Lysholm skole, er det for at minde hinanden om, at for 150 år siden begyndte en flok af viljestærke mænd og kvinder at sætte de første spor af kultur i Lysholms udyrkede jord.

Mens verden ødtes i gavnløs splid, idet Napoleonskrigene rasede over det meste af Europa, krummede disse nybyggere deres næver og lagde grunden til de frugtbare agre, som nu findes på Lysholm.

Som vi vil mindes de mennesker, der tog „Indelukket Lysholm“ i besiddelse, vil vi også mindes den mand, der gav dem mulighed for at begynde — og at begynde som selvejere.

Lensgreve Christian Conrad Sofus Danneskiold-Samsøe var, trods sine unge år, en personlighed, en mand, der havde hjerte for de mennesker, som var knyttet til Gisselfeld Kloster.

I taknemlighed har vi, der oplever 150 året for Lysholms udstykning, villet sætte et minde, en bavgast, der kan vidne for de kommende slægter, at den 25. maj 1799 tilskødede Gisselfeld Klosters overdirektør, lensgreve C. C. S. Danneskiold-Samsøe, „Indelukket Lysholm“ til 23 arvefæstere til fri ejendom uden hoveri, for at de ved bedre agerdyrkningsmåder kunne opnå velstand.

I ærbødhed og taknemlighed til lensgreven, der lod Lysholm udstykke, og til de første arvefæstere, hvoraf flere endnu har slægten boende på Lysholm, vil vi da afsløre denne sten, og lade stenen selv tale til kommende slægter“.

Mens alle blottede hovedet, fjernede de to drenge flaget, så man så indskriften:

25. MAJ 1799
TILSKØDEDE GISSELFELD KLOSTERS OVERDIREKTØR
LENSGREVE C. C. S. DANNESKIOLD-SAMSØE
INDELUKKET LYSHOLM
TIL 23 ARVEFÆSTERE TIL FRI EJENDOM
UDEN HOVERI, FOR AT DE VED BEDRE AGER-
DYRKNINGSMAADER KUNNE OPNAA VELSTAND
REJST 25. MAJ 1949

Lensgreve Sophus Danneskiold-Samsøe taler. Bag ham står Johs. Nielsen, drengen ved hans side er Jens Martin — matr. nr. 2 — og drengen med flaget er Jørgen — matr. nr. 6.

Lensgreve Danneskiold-Samsøe, Gisselfelds nuværende direktør, trådte nu hen til stenen, og i en kort tale rettede han på familiens vegne en tak til beboerne på Lysholm, fordi de på så smuk en måde havde følt trang til at sætte hans tipoldefar et minde for, hvad han for 150 år siden gjorde for Lysholm. „De frodige marker, de dejlige køer og heste, vidner om, at beboerne har vist sig

tilliden værdig, og det er i dag et udtryk for ægte danskhed. Tak til jer alle sammen!”

Derpå talte seminarieforsøger Rasmussen, Haslev:

„I egenskab af formand for Haslev-Frerslev kommunalbestyrelse er det mig en ære og glæde på kommunens vegne at overtage dette minde om frigørelse og overgang til selvstændighed i en længst forsvunden tid.

Ikke mindst er det en glæde at gøre det på denne frodige majdag, netop på hundredårsdagen for grundlovens vedtagelse i den grundlovgivende forsamling, og få dage før vi skal fejre mindedagen for grundlovens givelse. Denne sten står som et forvarsel om den frihed, hvorunder vort fædreland senere fik sin store udvikling på så godt som alle områder, såvel materielle som åndelige.

Idet jeg på Haslev-Frerslev kommunes vegne overtager dette smukke minde til fremtidig tilsyn og vedligeholdelse, vil jeg udtale det ønske, at stenen må stå som et vidne for kommende slægter om en smuk og for tjenstfuld handling af en god dansk mand overfor landsmænd, og at den lykke og glæde, som denne skabte og medførte for generationerne på Lysholm indtil nu, også må følge de kommende“.

Højtideligheden sluttede med afsyngelsen af Hostrups mindesang om stavnsbåndsløsningen: „Da var løst den værste knude“, hvori det om tidens foregangsmænd hedder:

„Det var mænd, på hvem man tro'de,
mænd, der led ved folkets kår,
adelsmænd mer' af sind end blod,
— sad der kun altid slige
så tæt ind til tronens fod“.

Efter mindstensafsløringen samledes den store forsamling i skolens gymnastiksal, der var smukt pyntet med bøgerne, blomster og flag. At det var lykkedes at skabe plads til ca. 250 mennesker, er noget af et under, thi det er næsten mere end salen kan rumme, men her under samværet som ved selve mindstensafsløringen mærkede man den særegne ærbødighed overfor svundne slægter såvel som forpligtelserne overfor fremtiden, der mere end noget andet må betragtes som den egentlige forudsætning for festens afholdelse.

Efter at alle var bænkkede, bød lærer Jensen endnu en gang velkommen og udtrykte sin glæde over, at det blev i Lysholm skole, mindefesten blev holdt. En særlig velkomst rettedes til de indbudte og til den 88-årige fru Sofie Larsen, der, som nævnt, var rejst hertil helt fra Eshjerg.

Efter sangen „I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme“ holdt lærer Jensen festtalene:

Den 25. maj — Urbani dag — var i ældre tid en dag af betydning, thi denne dag kunne man ud af vejret se, hvorledes høsten ville blive, og høstens udfald betød mere for fortidens bønder, end den gør i dag. At de mænd, der i dag for 150 år siden blev arvefæstere på Lysholm, har set hen til denne dag — med stor forventning, er ganske naturligt, og jeg vil antage, at denne dag hele deres liv var som mejslet i deres hukommelse. Denne dag modtog de som de første under Gisselfeld Kloster skøde på „Indelukket Lysholm“s jord.

Nu skulle de være deres egen herre. De havde på en måde kastet broen af bag sig, som man siger, idet de ikke længere som almindelige fæstere kunne henvende sig på hovedgården om hjælp om foråret, når det kneb med foder eller måske heste til markarbejdet.

Deres afgift var rede penge og ikke arbejdsdage. Ville de nu kunne skaffe de nødvendige penge? Jo, der var alvor i det, de var gået ind til. Men trods tvivl og angst vil jeg tro, at de i deres sind har haft en følelse af ligesom at være vokset, ansvaret har præget dem, og med en vis sikkerhed har de fremvist deres skøde, dette sjældne dokument.

Som den 25. maj for 150 år siden var indledningen til en betydningsfuld tid for Lysholm, vil vi i dag — den 25. maj 1949 — se fremtiden i møde med fortrøstning, da vi af de svundne år har erfaring for, at der på Lysholm lever et udsnit af Danmarks befolkning, der ved, hvad frihed er værd. Friheden tog de ikke selv ved vold, men de tog imod den, da den blev dem tilbudt, thi „altid Danmarks bedste sejre købtes uden blod og sværd“.

Efter en redegørelse af udstykningen på Lysholm, husmændenes kår på den tid og den senere udvikling, fortsatte lærer Jensen:

Når beboerne på „Indelukket Lysholm“ i dag mindes de mænd og kvinder, der drog det første spor af kultur på Lysholms jord, mindes vi dem med beundring for det mod, de udviste ved at være banebrydere, og vi mindes lensgreve Danneskiold-Samsøe som en adelsmand, der havde tillid og tro til den danske bonde.

Det er derfor forståeligt, at beboerne på Lysholm gerne ville sætte et synligt minde, hvad der alltså også er sket; men når det er lykkedes at få så stor en sten med så fyldig en indskrift, må vi takke Dem, lensgreve Danneskiold-Samsøe, herfor. De er ikke

gammel i ljenesten som overdirektør for Gisselfeld Kloster, men vi ved, at De har tro og tillid til det jævne danske folk. Vi, der er samlede her til festen, nuværende beboere på Lysholm, tidligere beboere, sønner og døtre fra Lysholm, siger Dem tak for den interesse, De har vist Lysholms beboere ved at skænke den smukke mindesten og ved at deltage i festen her. Tak!

Kraftigt bifald hilste denne hyldest til lensgreve Danneskiold-Samsøe.

Efter det fælles kaffebord fik lensgreve Danneskiold-Samsøe ordet for på opfordring at fortælle lidt om landbruget i Californien. Lensgreven indledede med at rette en tak for festen og for den hyldest, der var blevet ham til del.

Om landbruget i Californien sagde lensgreven, at landet var et rigt land, men forudsætningen for en god afgrøde var nedbør, og her lå vanskelighederne. Derfor var det også nødvendigt i en meget stor udstrækning at foretage kunstig vanding, hvilket skete ved, at man opsamlede vandet i store damme i bjergene og derfra ledede det ned til frugtplantagerne. Men ikke kun mangelen på vand var et problem. Også nattefrosten var streng og kunne forårsage store ødelæggelser. Derfor var det nødvendigt mellem frugttræerne at opsætte oliefyr, der kunne holde temperaturen over frysepunktet om natten, og dette var ikke blot ret besværligt, men også forbundet med store omkostninger. Selv havde greven en enkelt nat i en frugtplanlage på 10 tdr. land brugt 9.900 liter olie, men så var frugten til gengæld også blevet reddet. Lensgreven sluttede sin tale med en hyldest til Danmark, idet han sagde, at ligegyldigt hvor meget man kom ud i verden, så finder man intel sted den natur og den hygge, som vi har her i landet.

Næste taler var amtsskolekonsulent Otto Jensen, Sorø, der tidligere har været lærer i Lysholm. Amtsskolekonsulenten indledede med at omtale dagens historiske betydning og sagde, at det, der var sket, også pålagde menneskene her et ansvar og en forpligtelse. Godt nok er ordet „forpligtelse“ ikke særlig yndet i vort sprog i dag, sagde amtsskolekonsulenten, men ikke desmindre har vi godt af ved lejlighed at minde hinanden nepop om vore forpligtelser. Vi kan af vort folks historie lære meget, ikke blot om de store begivenheder, men også om de små ting, om folkets jævne og stillfærdige færden. Her i Lysholm er der gennem årene levet et stillfærdigt hjemliv, og gennem dette liv har man ydet et bidrag til den

sunde bondekultur. Forskellige ting har været medvirkende hertil, og navnlig vil jeg nævne to ting: kirken og skolen. Ganske vist har Lysholm ikke haft nogen kirke, men befolkningen her har søgt Haslev og der fundet værdier af blivende værdi. Skolen er en datter af kirken, og i dag må Lysholm skole betragtes som noget i retning af en mønsterskole, hvilket vi naturligvis i første række må takke sognerådet for. Men skolen er ikke kun en ydre ramme, og det har den heller ikke været her. Mit ønske i dag skal derfor være, at skolen her fortsat må være et kulturcentrum, et naturligt samlingssted for befolkningen. Amtsskolekonsulenten fortsatte med at sige, at han i virkeligheden så med bekymring på den udvikling, vor landsbyskole er inde under i øjeblikket, idet han var bange for, at hvis udviklingen fortsætter, vil landsbyskolen blive forvandlet til en forskole.

Amtsskolekonsulenten sluttede sin tale med at bringe en hjertelig hyldest til førstelærer Jensen, hvis enestående arbejde havde været forudsætningen for, at denne fest har kunnet afholdes.

Den sidste af de officielle talere var gdr. Chr. Larsen, Højrisgård, der på sin sædvanlige lunefyldte og vittige måde fortalte om livet på Lysholm gennem de første 100 år efter udstykningen, sådan som han har beskrevet det her i bogen.

Ordet var nu frit, og der blev talt af lærer A. C. Nielsen, Skuderløse, husmandsforeningens repræsentant H. Andersen, Dalby, skoleinspektør Heltoft, Haslev, landboforeningens formand P. N. Pedersen, Skuderløse, og sognerådsformand, seminarieførstander Rasmussen.

Som altid, når der er sammenkomst i Lysholm skole, blev der sunget mange af vore dejlige fædrelandssange. Lærer A. C. Nielsen, Skuderløse, havde til festen skrevet en herlig sang. „Lysholmsangen“ kalder vi den, og det er en sang, vi sætter pris på. Den ikke alene indleder dette skrift, men versene findes enkeltvis indsat på steder, hvor de naturligt hører hjemme.

Udsendelsen af „De Lysholm Husmænd“ i radioen gik fint igennem, og gav et udmærket billede af jubilæet. Man hørte indledende nogle lydoptagelser fra afsløringen af mindestenen, hvorefter lærer Jensen kort omtalte udviklingen på Lysholm, og redaktør Sabroe talte med de før nævnte personer.

Det var udsendelsen i radioen, der skabte udtrykket „De Lys-

holm Husmænd“, idet speakeren bad om at få et kort, men ram-mende udtryk til programmet. Da vi fik festspillet, faldt det naturligt også at kalde dette „De Lysholm Husmænd“.

Festspillet

„DE LYSHOLM HUSMÆND“,

forfattet af lærer A. C. Nielsen, Skuderløse.

Da festspillet ikke er medtaget i denne bog, skal der kort gives en redegørelse for dets indhold.

Festspillet er inddelt i otte billeder, hver symboliserende en tidsperiode, et afsnit af udviklingen på Lysholm.

Først overværer vi et optrin mellem lensgreve Danneskiold-Samsøe, hans forvalter og en gammel forh. ridefoged, Tryde, nu forpagter på Assendrup.

Greven giver i sine udtalelser udtryk for den skuffelse, han føler, ved at fæstebønderne viser modvillie overfor hans tilbud om at blive arvefæstere, men samtidig slår han fast, at kongens bud om at frigøre bønderne skal efterleves, og dette er så årsag til, at han giver befaling til, at „Indelukket Lysholm“ skal udstykkes og udbydes i offentlig auktion.

Andet billede er en samtale mellem to bønder, der har købt lod på Lysholm, og to bønder, der ikke har købt, „for de var klogere“. Det er et herligt optrin med pragtfulde replikker. De to bønder, der har købt jord, er godt klar over, at det er et hårdt arbejde, de går ind til. Men de er frie bønder, de får et ansvar, men det er de ikke bange for at skulle svare til, selv om der skulle komme vanskeligheder. I sorte farver skildrer de to „kloge“ bønder den udvikling, som udstykningen af Lysholm efter deres mening er indledning til, og de lægger slet ikke skjul på, at det efter deres opfattelse trods alt er greven, der har taget bønderne rigtig gammeldags ved næsen. Et lille indtryk gør det dog på dem, da de hører, at Lysholms nye beboere har lov til at jage på deres egen jord.

Tredie billede viser en grundlovsfest i Lysholm i 1849, hvor folketaleren minder om, at den frihed, som lysholmerne har haft i 50 år, er blevet udvidet til noget langt større, nemlig ansvaret for deres land, og det skal de indprente deres børn, så disse kan bygge

videre på det, som er begyndt. I billedets slutning danses der folkedans.

Fjerde billede foregår omkring 1850 og er både festligt og originalt. Det viser os fire herlige lysholmtyper, der på ægte lysholmaner diskuterer jagtens glæder, og hvordan de narrer skytten på Gisselfeld. Det er fyldt med historier og anekdoter om gamle lysholmere.

Femte billede er henlagt til en dag i 1864, hvor det danske folks sind er præget af nederlaget og dets følger. Blandt lysholmerne hersker mismod og tvivl, men den gamle skolelærer forstår at feje denne bort ved at understrege, at forudsætningen for at slægten kan leve, er, at den har viljen til livet, og er Danmark end blevet mindre, så gælder det om at bide tænderne sammen og aldrig give op. Thi et nederlag uden håb er et nederlag til døden.

Ind i billedet har forfatteren lagt sangene: „De vog dem, vi grov dem“ og „Det haver så nyligen regnet“. De synges dæmpet af børn, der står uset i baggrunden.

Sjette billede skildrer levevilkårene på Lysholm omkring 1868, hvor en gammel, kroget arvefæster sammen med sin søn kommer til skolelæreren for at få sat en aftægtskontrakt op. Det er bygget over en gammel aftægtskontrakt fra matr. nr. 4.

Syvende billede viser et fastelavnsgilde omkring 1880, hvor lysholmerne morer sig. I dette billede findes også mange anekdoter om gamle lysholmere.

Ottende — og altså sidste billede — er henlagt til 1949. To drenge — repræsentanter for det unge Lysholm — drøfter hvad de vil være, når skoletiden er forbi. Den ene vil være mekaniker, den anden vil blive ved jorden, sine fædres jord. Deres samtale høres af læreren, der så henvender sig til dem med nogle manende ord om aldrig, hvorhen i verden deres lærdens end går, da at glemme hjemstavnens, og han slutter med at citere digtet om husmanden, der dyrker den stridige jord, og for hvem der skal rejses en bauta.

„De Lysholm Husmænd“ blev opført i skolens have den 9. juli 1949. Lærer Nielsen stod for instuderingen. Han kender jo stykket, og han er en glimrende instruktør. De optrædende var så godt som

alle bosiddende på Lysholm, og kun et par ganske enkelte havde været med tidligere i amatørspil. Opførelsen blev en mægtig succes. Det overværedes af over 700 mennesker, og adskillige var kommet langt borte fra.

Pressen skrev: Førstelærer A. C. Niensens historiske festspil „De Lysholm Husmænd“, der lørdag aften havde premiere som friluftsspil i Lysholms skoles smukke have, var i sig selv en hyldest til slægt og jord, og derigennem også en appel til den unge slægt om, hvordan livet end vil forme sig, om man bliver på fædres jord, eller man drager andre steder hen, da aldrig at glemme hjemstavnens, hvor fædrene levede og virkede og øvede den indsats, der gjorde dem til frie mænd.

Festspillet skildrer udviklingen på Lysholm de sidste 150 år, bygget på overleveringer og fortællinger givet videre fra slægt til slægt, og det var på grundlag af disse ting lykkedes forfatteren på en heldig måde at forene det historiske og det folkelige, og derigennem at skabe et fuldgyldigt billede af en tidsperiode præget af store begivenheder i såvel social, som i faglig og politisk henseende. Derfor blev „De Lysholm Husmænd“ også mere end et hjemstavnsstykke; det blev et spil om den danske husmands og bondes udvikling fra hovbonde til fri mand på egen jord. Men det blev mere end det, nemlig en flammende appel til nulidige og kommende slægter om, at frihed ikke er noget man får, men noget, man hver dag skal kæmpe for at vinde.

Forud for hvert „billede“ gav en nationalklædt ung pige en orientering om, hvad det kommende billede viste.

Afslutningen på stykket var knyttet sammen med et fakkeltog, idet alle børnene fra Lysholm skole, da læreren citerer Skjoldborgs digt, stille kom glidende gennem sommernattens blide stilhed ind på scenen, hvor de sang „Lysholmsangen“. Smukt lød sangen ud i den stille nat, håret af unge struber, all mens fuld-månen stod lavt på himlen.

I denne smukke stemning sluttede festspillet „De Lysholm Husmænd“.

Festspillet vakte opmærksomhed. Det var amatører, der spillede, men de slap forbavsende godt fra den ret krævende opgave, — vel nok fordi, det var spillet om dem selv og deres forfædre, de spillede. Præstationerne blev da også hilst med stærkt bifald, ligesom forfatteren måtte frem på scenen for at få del i hyldesten.

Onsdag den 27. juli opførtes „De Lysholm Husmænd“ i Præstelunden i Haslev, efter stærk opfordring, og der var da også stor tilslutning, næsten 700. De optrædende fik fornyet ros, og et af byens blade fremsatte den tanke, at stykket burde vises i vore nordiske venskabsbyer: Elverum i Norge og Sunne i Sverige. Tanken var fristende, men hvordan kunne lysholmerne, hvoraf flere f. eks. kørte mælk, være hjemmefra i otte dage?

Man rystede på hovedet af en sådan tanke. Helt ved siden af var den dog ikke, for selv Haslev sogneråd lod forstå, at det var interesseret i et sådant gæsteri, og gerne ydede det støtte.

Foreningen Norden's afdeling i Haslev og omegn tog sig af sagen, og da den henvendte sig til afdelingerne i venskabsbyerne, viste det sig, at man der var interesseret i et gæsteri af den art.

Tanken blev til handling. Fredag den 21. juli 1950 kørte 28 hjemstavnskuespillere i en stor bus til Norge. Lørdag aften ankom selskabet til Elverum, hvor det blev privat indkvarteret og fik en fin og hjertelig modtagelse. Søndag aften, da stykket blev spillet på friluftsscenen i Glomdalsmuseet, var der ikke mindre end 1500 tilskuere. Mange danske havde i bladene forud set om fremførelsen, og de var kommet til Elverum langvejs fra i bus.

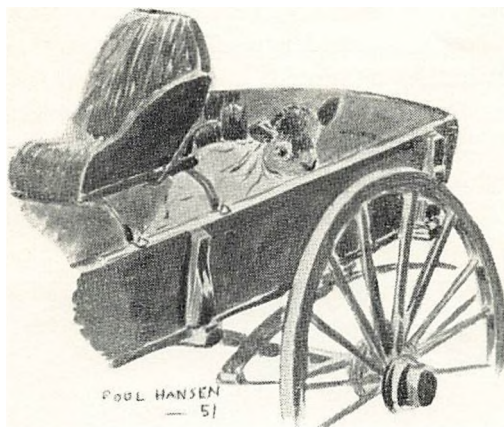
Bladene gav fremførelsen en fin kritik. Et blad skrev: „I åtte bilder ble vist vigtige episoder i Lysholms historie. Men det var noe mer enn et lokalhistorisk folkeskuespill, — det levendegjorde stykker av selve Danmarks-historien. Framføringen lå langt over vanlig amatørnivå. Det er et fagerrigt og stærkt skuespil, som slog særdeles godt an hos publikum. Her var bønder og husmenn, spillere og krybskyttere og lærere. De friske folkingslag med festliv, sang, musik og dans gjorde seg godt på friluftsscenen“.

Det var med stærke indtryk lysholmerne drog afsted fra Elverum mandag formiddag for at nå Sunne i Värmland, hvor det også var Nordens afdeling, der var vært.

Opholdet i Sunne blev en lige så stor oplevelse som besøget i Elverum. Der var lagt et stort program, og lysholmerne blev be-
værtet med stor gæstfrihed.

Tirsdag aften blev „De Lysholm Husmænd“ opført på „Kolsnes Udde“, men det blev ingen publikumssukces, hvilket sandsynligvis skyldes, at opførelsen faldt midt imellem to store folkefester. Efter opførelsen var lysholmerne det svenske lottekorps gæster, og aftenen blev et uforglemmeligt minde.

Umiddelbart efter hjemkomsten opførtes „De Lysholm Husmænd“ i Tureby ved Haslevegnens husmandsforeningers sommerstævne, så man vil af det fortalte kunne forstå, at det er et hjemstavnsspil af betydning.

MINDER FRA LYSHOLM SKOLE

Fortalt af frk. Anna Madsen — født på matr. nr. 13.

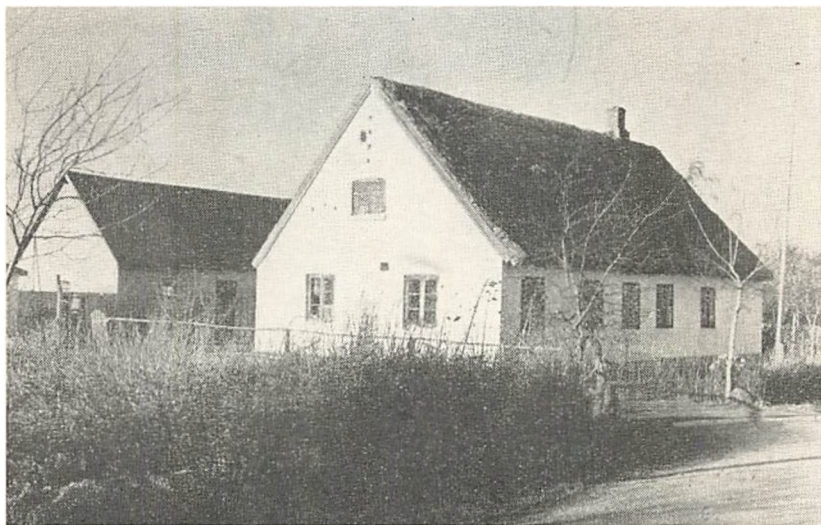
Juletræet.

Lærer Hensch begyndte at holde juletræ i sin skole længe før sine kolleger her omkring.

Der valgtes en komité på otte medlemmer. De samlede bidrag ind. Mødtes derefter i skolen og inddelte børnene efter forældrenes formentlige velstand i tre klasser. Til I. klasse købtes der en 50 øres genstand: Bolde, knive, tasker, hækledåser o. lign. II. klasse fik kasketter, lommelørklæder, muffedisser o. s. v., III. klasse fik stof til kjoler, bukser og linned.

Efter mødet drog komitéen på indkøb. Men børnene måtte også til Haslev at købe en lille gave, som skænkedes til tombolaen.

Hvor var det fornøjeligt i de mørke decembermorgener at møde med en lille 25 øres genstand og se, hvad de andre skænkede, og

Lysholm gamle skole, der nu er landbrugsejendom, idet matr. nr. 12 a og 12 g er henlagt hertil.

høre på de dejlige toner fra mundharpe og trompet og på, hvad der kunne klukke og pippe, se på bælam og nisse-mænd og alle de herligheder, som blev overgivet i lærerens varetægt, når han kom ind og begyndte skoledagen. — Tænk, når der nu var en særlig spændende ting — om man vandt den?

Juletræs-dagen var lang for komitéen. De samledes i skolen fra morgenstunden af for at klippe pynten, sætte træet i fod, smykke det, nummerere gaverne o. s. v.

Klokken fem samledes vi i den forreste del af den ikke særlig store skolestue, hvor transpiranten: „Glædelig Jul“ lyste på væggen. I den bageste del af skolestuen stod juletræet op ad væggen. Foreløbig godt skjult af komitéens medbragte dækkener og tæpper.

Endelig forsvandt de medvirkende ind til træet. Lyset blev skruet ned, og spændt ventede vi børn på det store øjeblik, da tæppet faldt og juletræet stod der i hele sin pragt.

Al julepynten var hjemmelavet. Kurve og net af silkepapir, hjerter og kræmmerhuse af glanspapir.

Der foregik det sædvanlige med julesalmer og juletale af præsten, og så kom det mest spændende, når vort navn lød og vi fik lov at gribe i „lykkens pose“. Nummeret blev afleveret til en anden, og gaven blev udleveret af en tredje. Men også lillebror og lillesøster kunne være med her og „vinde på juletræet“, når der i tide var sendt en ling i deres navn.

Jeg tror nok, at de børn, der fik de store pakker, skævede lidt til de fine æsker og dåser, men man hørte aldrig nogen utilfredshed.

Godterne bestod af figner, rosiner og pebernødder. De voksne fik en kop kaffe. Aftenen sluttede med danselege.

Skovturen.

Lærer Hesch fik også indført en årlig skovtur for alle skoledistriktets beboere, såvel unge som gamle, med og uden børn. Turen foregik altid tredje mandag i juni. Man samledes ved 9-tiden på skolepladsen, hvor de gående fik plads hos de kørende. Så rullede det lange vogntog op ad skolevejen og gennem Haslev til Brengentved. Her spiste man frokost, og hvor smagte mors mad godt under de høje bøge i det store selskab. Så gik turen til haven. Først til venstre op at se „den sorte mand“, d. v. s. A. V. Moltkes statue, tværs over de tre alléer, forbi søen med de smukke svaner. Når svanefar var i harnisk og kom ind imod os i hele sin truende

vælde, tog mangel en forsagt fyr et tag i fars eller mors hånd. Turen gik derefter ud til den daværende dyrehave, hvor de stolte hjorte blev beundret på afstand. Ofte gik man helt ud til Ulse sø, ad forskellige broer og kløfter tilbage, især frydede den blomstrende ø kvindernes øjne, vi trampede op ad de mange trapper til den høje støtte, så på blomsterne i drivhusene og kikkede på soluret, så atter over en bro og tilbage til holdepladsen, hvor vi steg til vogns og kørte forbi Søtorup sø og Gisselfeld til „Villa Galina“.

Kogekonon, Sofie Sørensen, fik hurtigt hålet tændt og kaffekedlen over, så de sidste i vogntoget blev hilst med det smukke syn af den klare ild mellem de grønne træer.

Det første, børnene altid foretog sig, var at løbe op og ned ad bakken, medens mødrene bredte duge og dækkede op på de tre lange borde.

Ved foden af et bestemt træ blev ølankeret, der var købt hos bryggeren i Haslev, slået an. Tæt derved troned Bassekonon med sine to kurve. Nu gjaldt det om for sine lugepenge — en 50 øre — at få del i de herligheder, de indeholdt. Der var bismarksklumper, honningkager, sukkerstænger o. lign. Man skulle dog ikke købe for hele sin formue, det var pæneste at gemme lidt. Købmanden havde medbragt sukker og kaffe.

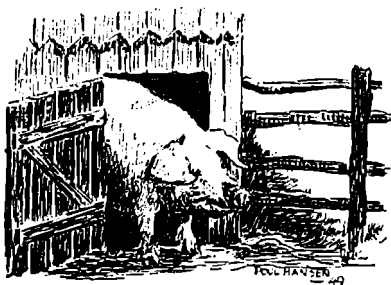
Når måltidet var endt, pakkede konerne sagerne ned, børnene løb omkring eller gyngede, og mændene gik en tur ned at se til hestene, der stod i lange rækker ved de opstillede krybber, og for at få en lille middagslur. Ellers gik den lange eftermiddag nede ved søen. De ældre lejrede sig i græsset og passiarede ivrigt med hinanden, medens de yngre og børnene sejlede søen rundt. Syngende og glade kom man i land med hånden fuld af åkander. Enkelle gik turen rundt om den smukke sø.

Efter aftensmåltidet gik turen atter ud af skoven, gennem Braaby til det hjemlige Lysholm. Man var så blevet et minde rigere.

En sommer — i Aakerbergs tid — var børnene efter lærerens mening ikke så flinke, at de fortjente denne skovtur. De kom derfor hjem med humøret langt nede og meddelte dette. — De voksne tyggede lidt på det, men snart lød det: Skovturen vil vi have. Så kunne læreren selv om, hvorvidt han ville med eller ej, for snydes for skovturen, det ville man ikke, fordi læreren havde noget udestående med nogle af børnene. Det skulle ikke gå ud over så mange.

Som sædvanlig samlede lysholmerne på skolepladsen. Læreren viste sig ikke; for nedrullede gardiner holdt han skole med enkelte børn. Turen forløb som sædvanlig udmærket, men så kom der et efterspil i form af en skolemulkt på 6 øre. Den ville lysholmerne ikke betale, for den dag plejede at være en fridag. „Vi sidder den hellere af“, lød det. Men da sognefogeden — Hans Jensen, matr. nr. 7 — kom med stævningen, talte han dog så indtrængende til hver enkelt, at de betalte, og skandalen var afværget, og de Lysholm mænd kom ikke i spjældet.

Næste år gik skovturen igen, læreren var med og var det hvert år senere.

FORSKELLIGE OPLYSNINGER

Det er i et skøde, som lensgreve C. C. S. Danneskiold-Samsøe udsteder til arvefæster Niels Pedersen, Tjæreby, den 23. december 1801, at han begrundet, hvorfor han anser arvefæste og afskaffelse af hoveriet som det mest passende.

„Christian Conrad Sofus Greve af Danneskiold til Samsøe og født Ober-Direktør for Stiftelsen Gisselfeld Kloster — Deres kongelige Majestæts Kammerherre gør vitterligt:

At som jeg i at overveje de Midler ved hvilke paa den ene Side de, Gisselfeld Klosters underlagte Jorders Bønder kunde være i Stand til formedelst rigtigere og bedre Agerdyrkningsmaader at opnaa Velstand og paa den anden Side Stiftelsens Revenu, sættes paa en med Tiderne bestemt fast og varig Føed, har funden Ejendomsmeddelelse og Afskaffelse af Hoveriet og Tiendeydelse in Natura at være de mest passende, efter at speciel Udskiftning var foretaget, saa har jeg med Henstand hertil og i Kraft af hans kongelige Majestæts allernaadigste Forordning dat. 15. Maj 1769 saavel som speciel kongelig Bevilling dat. 20. Januar 1797 — arvefæstet og skødet, ligesom jeg og herved skøder og arvefæster til Husmand Niels Pedersen af Tjærebye, Jordlodderne Nr. 1 og 2 paa Indelukket Lysholm, udi Thestrup Sogn, nye Sorø Amt, — — — — — “.

(Revenu = økonomi).

Hans Pedersen, matr. nr. 4 b, har opbevaret en „Qvitteringsbog“, hvori der på Gisselfeld Klosters godskontor er kvitteret for betalte skatter, arvefæste og jagtafgift i årene 1846 til 1890.

I 1846 betaltes hvert halvår:

Gammelskat	1 mark	13¼ skill.
Landskat		6 ”
Extragebur		4 ”
Amtsreparationsfonden	3 ”	0 ”
Brandskat	2 ”	6 ”
Raadstuebidrag		3¼ ”
<hr/>		
Ialt	1 rdl. 2 mark	½ skill.
Arvefæste	5 ” 0 ”	0 ”
Jagtafgift		10 ”
<hr/>		
Halvårlig afgift	6 rdl. 2 mark	10½ skill.

1 rigsdaler = 6 mark, og 1 mark = 16 skilling.
I 1875 gik man over til at betale i kroner og øre.

Det er interessant at se, hvorledes Lysholms beboere ved de forskellige folketællinger er benævnt angående deres erhverv.

I 1801 er de benævnt: Husmand med jord.

Det vil sige, at de har jord, men er arbejdsmænd, thi en husmand var på den tid ret og slet en arbejdsmand på landet.

I 1834, hvor vi har den næste folketælling, står: Husmand, lever af sin jord. Nu er jorden det væsentlige, navnet husmand er ved at ændre betydning.

I 1845 står der kort og godt: Husmand. Nu er en husmand blevet det, som vi forstår ved en husmand, nemlig en mindre jordbruger.

1865 kommer en helt ny benævnelse frem: Parcellist, som også bruges i tingbøgerne ved udstedelse af skøder og ved tingsvidner.

1870 benævnes de ved: Landmand.

I kirkebøgerne står som regel: Arvefæster.

Da vi i 1950 spillede „De Lysholm Husmænd“ i Norge, havde bladene der vanskeligt ved at forklare, hvad de Lysholm husmænd egentlig var, for i Norge er en husmand den dag i dag en landarbejder.

Angående „Hollænderier“ kan oplyses, at en ko sattes ind i hollænderiet, når den var fem år og havde kælvet een eller to gange, og den blev som regel ikke sat ud, før den var 15 til 16 år.

På de fleste hovedgårde opdrættede man ikke selv køerne, men indkøbte dem hos bønderne.

Man var godt tilfreds, når en ko gav en fjerding smør om året, d. v. s. 3½ lispund, der er lig med 56 pund eller 28 kilo.

Når fløden var god, regnedes der med, at der af 1 pot og 2 pægle blev 1 pund smør. Omregnet til nutid skulle 16 dl fløde kunne give et halvt kilo smør.

Smørret, der fremstilledes i september—oktober, når alle hegn var brudt ned, så køerne gik overalt, kaldtes „Ævre-smør“ og regnedes for det bedste.

Som nævnt var Lysholm lakseret til 76 kreaturers græsning, og regner vi med ovennævnte udbytte, vil det sige, at et års udbytte har været ca. 2000 kilo smør. 1949 var der på Lysholm 108 malkekøer, og de gav efter opgivelser fra mejerierne ca. 15.000 kilo smør, og dertil kommer 56 ungdskøer, der også har fået føden.

og kornafgrøderne har været grundlag for heste-, svine- og hønsehold.

I „Historisk Samfund's Aarboeg for 1936“ findes en afhandling om afbarkning af egetræer. Afbarkningen foregik omkring midten af maj, thi så begyndte „osen at gå i træerne“, og barken lod sig løse fra stammen og grenene. Redskabet, barkjernet, lignede nærmest et tidseljern og fandtes i to størrelser.

Barken sorteredes i: „Stambark, mellembark og spejlbark“, eftersom det var bark af store stammer, tynde stammer eller glatte, blanke grene.

Et par tal fra folketællingerne:

1834 er der 25 familier på Lysholm med 108 personer.

1860 er der 48 familier med 151 personer, og i dag er der 34 familier med 100 personer.

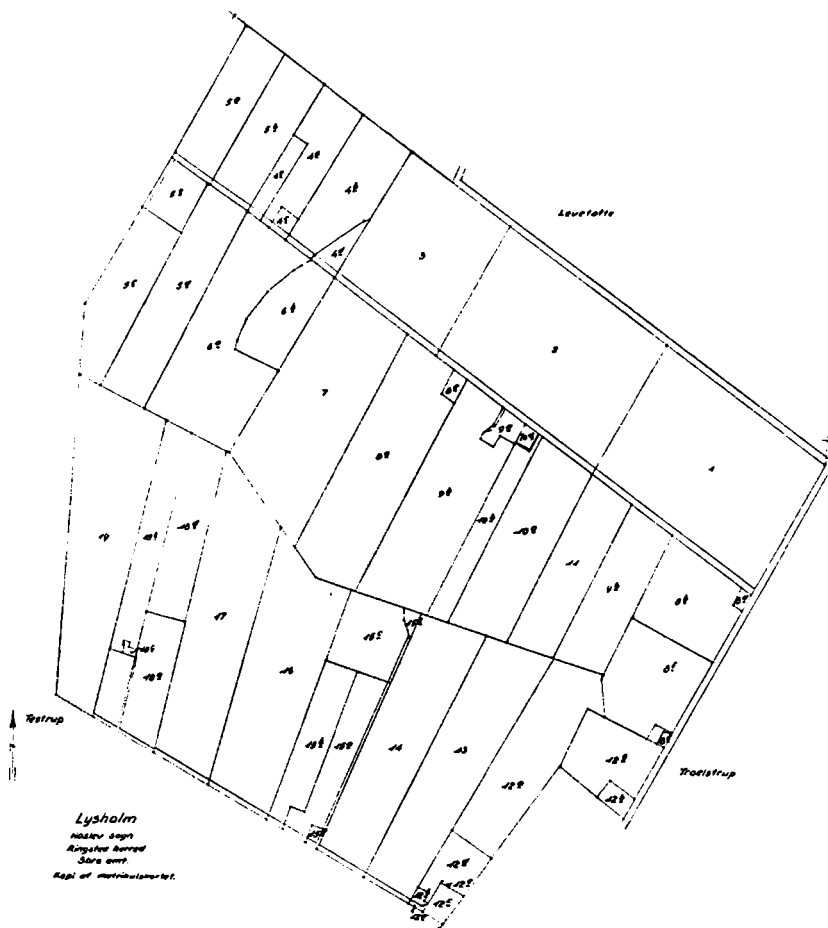
Lov af 28. september 1918 angående arvefæsteafløsningen bestemte, at kapitelstaksterne i årene 1890 til 1913 med udskydelse af de to højeste og de to laveste år skulle danne grundlaget for en gennemsnitstakst.

Det udkomne gangedes med 25, og dertil kom 1½ gang den fastsatte rekognition, der er en afgift ved ejerskifte.

For Lysholms vedkommende betaltes der ikke efter kapitels-takst, men en fast årlig afgift pr. tønde land, og denne udgjorde for hele Lysholm 864 kr. årlig. Sammen med rekognitionen blev afløsningssummen for alle ejendomme på Lysholm 21.946 kr.

Udsnit af referat fra et sognerådsmøde holdt den 7.—2. 1893: „Endvidere bevilgedes 1 Favn Brænde extra til Lysholm Skole under speciel Henvisning til den strenge Vinter og den genstridige Kakkelovn“.

*Fortegnelse over ejere af de forskellige matrikelnumre på
Lysholm 1. april 1952.*

Johannes Nielsen, 1 og 8 b.
 Ingvard Mortensen, 2 og 10 a.
 Rasmus Knudsen, 3.
 Rafael Laursen, 4 d.
 Hans Pedersen, 4 b, 6 b og 10 b.
 Mogens Nielsen, 4 a.
 Christian Frederiksens, 4 c.
 Peder Sørensen, 4 e.
 Asger Jørgensen, 5 b.
 Valdemar Christensen, 5 a.

Christian Andersen, 5 e, samt en
 del af 5 d.
 Emil Christiansen, 5 c, samt en del
 af 5 d.
 Aksel Jørgensen, 6 a, samt en del
 af 5 d.
 Margrete Bøgelund, 7.
 Christian Hansen, 8 a.
 Henry Jappe, 8 e.
 Laurits Vedstesen, 9 a, 9 b og 9 b.

Orla Jensen, 10 d.
Peder Pedersen, 11.
Severin Andersen, 8 d.
Gustav Stengaard Hansen, bor på
Troelstrup grund, 8 f.
Carl Albrektsen, 8 c.
Sofie Petersen, 12 b.
Frederik Jensen, Gl. skole, 12 a og
12 g.
Ove Pedersen, 12 c, 12 d og 12 e.
Peder Andersen, 12 f.

Niels Peter Andersen, 13.
Hans Peder Nielsen, 14.
Hans Petersen, 15 d.
Hans Thinggaard, 15 a.
Peder Pedersen, 15 e.
Verner Nielsen, 16, 15 b og 15 c.
Aksel Nielsen, 17.
Henry Stensen, 18 a, 18 b, 18 c og
18 d.
Holger Hansen, 19.

SPREDTE TRÆK AF LIVET PÅ LYSHOLM

I. Hovbonder.

Men se blot et hundred år tilbage!
Da var skuet ej så trøstefuldt;
da stod usle hytter uden tage,
brugte til at stille kvægets sult;
den gang gav den stenså'de fælled
lige lidt af dårligt græs og brød,
medens på en hovmark bonden trælled,
sløvet af vankundighed og nød.

C. Ploug, 1869.

Når en vandringsmand omkring 1780 er kommet ad vejen fra Teestrup mod Troelstrup, har det været et øde terræn, han færdedes ad. Alle gårde og huse lå i landsbyerne, og man drev jorden derfra i fællesskab. Det første, der har mødt hans øje, har været stendyssen ca. en kilometer øst for byen lidt nord for vejen. Noget længere mod øst ser han et skovagtigt areal, — vandrer videre — når endelig et hus, vistnok det eneste fra Teestrup til Troelstrup, — det er ledhuset ind til „Indelukket Lysholm“.

Drejer lidt efter mod nord ned ad den nuværende Skolevej. Der træffer han atter et hus, det såkaldte „Hollænderi“ — opført 1733. Hvis beboere havde opsyn med de kreaturer, som Gisselfeld havde gående på Lysholm hver sommer.

Her standser han op. Det er tidlig morgen — en forårsdag —, solen sender sine første stråler op over Nordskoven.

Han ser vest for vejen ud over Lysholms spredte træbevoksning — mest store ege med krat imellem, men ellers henligger det i naturgræs, der aldrig har været under plov — enkelte store sten rager op hist og her.

De ialt ca. 230 tdr. land er indhegnet med et stengærde.

Øst for vejen ser han „Hybenmosen“ — senere „Hivemose“. Det ligner Lysholm noget, men er kun kralbevokset, hvorimod der syd herfor er nogle tønder land med skov.

Der rører sig et livligt dyreliv her på det fredelige sted: Rådyr går og græsser, en ræv lusker afsted, de første harekillinger løber omkring, lærken slår sine glade triller i den blå luft, småfuglene synger, på „Hybenmosen“ skriger viberne — som nu —, men også mange andre større arter af fugle findes her.

Så hører han vognrummel på hovvejen fra Levetofte, og lidt efter ser han en halv snes vogne komme op ad vejen. Det er bønderne fra Levetofte, der skal til hovarbejde på Gisselfeld.

Ridefogeden havde været der dagen før og befalet, at nu skulle de møde og begynde forårsarbejdet.

Hestene luntede afsted med hængende hoveder, de var lådne og magre. Det havde været småt med foderet om vinteren efter den dårlige høst året forud.

Bønderne så heller ikke glade ud. Nu deres stive lerjord var ved at blive tjenlig til såning, så skulle de møde til hovarbejde — måske i fjorten dage — og kunne i den tid ikke arbejde med deres egen jord. Når hovarbejdet var endt, ville jorden være udtørret og ubekvem, så de kunne ikke vente bedre høst end sidste år.

Vogntoget kører videre — det når Teestrupvejen, netop som bønderne fra Teestrup kommer, men i et lidt større antal vogne. (De havde dog også en anden vej, de kunne køre ad til hov).

Det letter på humøret, thi „fælles skade er fælles trøst“. — Det var også rart efter en ensom vinter at komme sammen med folk fra en anden by.

Lidt efter kommer det nu ret store vogntog forbi stendyssen på Enghøj-marken.

Om de to stendysser fortæller et sagn: „I Haslev kirketårn boede en trold, og i Teestrup kirketårn boede ligeledes en trold. De blev imidlertid uvenner og ville slå hinanden ihjel. Trolden i Haslev tog derfor en stor sten og kastede den efter Teestrup kirketårn, men stenen nåede ikke så langt, den faldt ned på den nuværende Egeledgårds mark. Trolden i Teestrup kastede derpå en anden stor sten efter Haslev kirke, men den nåede heller ikke sit mål, da den faldt ned på Enghøj-marken. De to trolde var lige stærke“.

Vogntoget kører videre, og får på vejen følgeskab af bønderne fra Troelstrup og Braaby, så det blev en anseelig arbejdsstyrke, der tog fat på behandlingen af hovmarken.

Efter en lang arbejdsdag på hovmarken når bønderne fra Tee-

strup og Levelofte i mørkningen det sted, hvor mindestenen for Lysholms udstykning er rejst. Der skilles de og kører hjem ad vejene, der går på hver sin side af Lysholm.

Hestene hænger endnu mere med hovederne, end da de kørte ud. Bønderne er også sløve og trætte. De tænkte ikke dengang på, at nogle af deres sønner om få år skulle blive Danmarks første selvejende husmænd på herregårdsjord.

II. De Lysholm husmænd.

Da satte husmanden plov i jord,
de orked' meget, han og hans mage.
De drog kulturens det første spor
til egen nytte i slidsom dage.

Den nye tanke:
Her er jeg tryg,
den kunne ranke
hver husmandsryg.

Da lensgreve C. C. S. Danneskiold-Samsøe havde ladet afholde auktion over Lysholms 23 lodder den 17. december 1798 og udstedt skøderne til disses ejere den 25. maj 1799, kunne nybyggerne gå i gang med opdyrkningen af jord og opførelse af bygninger.

Der hengik dog en del år, inden der blev bygget på alle lodderne. En stor del af nybyggerne var bøndersønner fra Teestrup og Levelofte. De er så gået i gang med opdyrkningen af jorden, men har boet hjemme, indtil de har fået opført bygninger. To veje blev anlagt. Den øverste række fik vej fra Teestrupvejen ved det før omtalte hus, hvori den ene opsynsmand boede. Til øverste række hørte 8 lodder. Tre af ejendommene blev opført midt på lodden, de øvrige fem blev lagt ved vejen.

Nederste række blev anlagt fra Hovvejen — nu Skolevej — til vejen fra Teestrup til Levelofte —, den såkaldte Tørvevej. Dette navn havde den fået, fordi bønderne fra Levelofte kørte ad denne vej, når de hentede tørv hjem.

Hvor den nye vej — nederste række — støder til Teestrup jorder, var et andet led, der førte ind til Lysholmvænget, og her lå ligeledes et hus, det senere Skræderhus, hvor der også boede en opsynsmand.

På begge sider af nederste række lå alle de øvrige lodder, og her blev alle ejendommene opført ved vejen.

Det har været et brydsomt arbejde, at gå i gang med jordens opdyrkning. Træer skulle fældes, krat ryddes og sten fjernes.

Forinden de store træer blev fældet, tog man barken af, og der findes endnu på Lysholm et redskab, der anvendtes til afbarkning. Barken gav en ekstra indtægt, idet den solgtes til garverier i Ringsted og Køge, der udvandt garvesyre af egebarken.

Der er sikkert ikke kommet ret mange penge ind, men de fleste fornødenheder har de selv fremstillet — såvel føde som klæder.

Da det har knebet for nybyggerne at leve af landbruget alene, har nogle taget arbejde, et par var handelsmænd og kørte til København med smør og slagtede kreaturer. En mand — Andreas Thomsen — skaffede sig en ekstra indtægt ved at handle med fisk, som han hentede i Karrebæk. En anden mand — Peder Jensen — kørte til Skelskør efter brændevin til alle Lysholmerne. For den ulejlighed fik han selv en halv tønde. Disse køreture foregik i stiv vogn og varede to dage.

Hvordan livet har formet sig den første tid, ved man ikke ret meget om. Småt og fattigt har det været, men folk kunne klare sig med lidt den gang. Min bedstemor, der er født på Lysholm 1831, har fortalt, at de havde det fattigt, men der var dog ingen, der gik ud at tigge, hvad ellers var almindeligt på de tider.

Tid efter anden blev tiderne også bedre, og derilil kom, at Lysholmerne var frie mænd på egen jord, og deres forhold kan slet ikke sammenlignes med de fattige lejehusmænd, der kun havde

nogle få tønder land og derfor var tvunget til at arbejde for andre.

Lysholmerne arbejdede sig frem ved flid og sparsommelighed, og selv om arbejdsdagen kunne være lang og streng, så har de følt, at her havde de en plet, som de havde kær!

Vel har jeg ikke adelsbrev,
af hartkorn blot det lave,
men et min ret og adkomst blev,
mit hus, min toft, min have.
Og det er mit og Marens hjem
i lyse kår og trange,
og tit bag hyld og piles gem
vi synger glade sange.

Johan Skjoldborg.

III. Jagten.

Det første, der gjorde Lysholm kendt langt omkring, og måske enkelte steder endog berygtet, var jagten.

Da Lysholm blev udstykket, havde lysholmerne også jagtretten, i modsætning til andre jordbruger-fæstere.

De første år havde Gisselfeld dog jagten mod at lysholmerne fik udvist noget brænde fra skovene.

Det blev lysholmerne imidlertid utilfredse med, da de somme tider fik anvist brændet i fjernliggende skove, og de opsagde derfor jagten.

To mænd blev valgt til på lysholmernes vegne at gå til Gisselfeld for at opsige jagten. De fik foretræde for greven, der altid af egnens befolkning blev kaldt „Ekscellencen“, og efter overlevering skal følgende samtale have fundet sted, efter at lysholmerne har fremført deres ærinde:

Ekscellencen: Hvad vil I med jagtretten?

Lysholmerne: Ja, vi vil da selv skyde det vilde.

Ekscellencen: Kan I skyde?

Lysholmerne: Nej, men det kan vi vel lære!

Ekscellencen: Har I bøsser?

Lysholmerne: Nej, men det kan vi træffe at få!

Lysholmerne skulle ikke røbe, at de havde bøsser og var endda gode skytter.

Fra nu af og en del år frem i tiden blev flere lysholmere jægere, og de jagede ikke alene på Lysholms jorder, men så langt de kunne orke på såvel Gisselfeld som Bregentved gods.

Så vidt jeg ved, blev der aldrig taget mere end een mand på denne ulovlige jagt, for bønderne i de omliggende byer dækkede jægerne så godt de kunne, thi da de ikke selv kunne jage, var de glade ved, at de tog noget af det vilde, der gjorde stor skade på markerne. Ja, der var endog fæstebønder, der gav penge til.

Murer Hans Peder har fortalt, at han engang var ved at blive taget ude ved Sønderskov, men han smed træskoene og løb på strømpefødder for at komme raskere afsted. Han nåede også at komme i skjul, men det værste ved det var, sagde han, at Johanne — hans kone — ikke var glad, da han kom hjem, for han havde slidt et par nye hoser op.

Der er ingen tvivl om, at jagten har betydet meget økonomisk for en del. Så sent som i 1867 har en mand, Niels Pedersen, matr. nr. 12 b, der førte bog over, hvad han nedlagde af vildt, på eet år skudt 59 dyr foruden en del ræve, en mængde harer og meget andet vildt. Han var også en mesterskytte, og var i sine unge dage blevet tilbudt at blive skytte-jæger på Bregentved, men han sagde: Nej tak! Han ville være sin egen mand.

Engang der var klapjagt i Mølleskoven, havde han sat sig i stilling uden for på Søndermarksgårdens mark, hvor han havde jagt-retten. Der kommer pludselig to dyr springende, han lægger an — to skud knalder, og begge dyrene står på hovedet.

Det var sandt for dyden et par imponerende skud, min gode mand, siger en af de fine jagtherrer, da han kommer ud af skoven.

Ja, men det var også Per' Jens's Niels fra Lysholm, og han skyder aldrig forkert, råber en af klapperne.

Det rygledes engang, at skytten på Gisselfeld var bortrejst. Krislian Hønskræmmer (matr. nr. 11) blev sendt af sted for at undersøge, om det passede. Han kommer til skyttens bopæl, banker høfligt på og spørger, om skytten er hjemme.

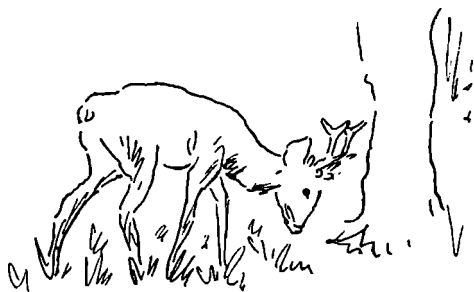
Nej, siger fru'en, der har lukket op, det er han ikke, han er bortrejst og kommer ikke hjem før om et par dage. Om der ellers var noget?

Ja, sagde hønsekræmmeren, det var jo det, at han gerne ville have en hest skudt, og det skulle gerne gøres godt, derfor var det at han henvendte sig til skytten. Men det var der jo så ikke noget at gøre ved, når skytten ikke var hjemme.

Han lettede derefter høfligt på huen og sagde farvel. Nu var banen fri, og der kom vildt til Lysholm de følgende dage.

Man kan vist godt regne med, at man på Gisselfeld ikke har set med milde øjne på lysholmerne, og at øvrigheden vidste, at lysholmerne drev jagt. fremgår af følgende tildragelse:

Sognefoged Hans Jensen, Lysholm (matr. nr. 7), der var retsvidne i Vester-Egede, bemærkede engang, da en sag om nogle

nylårsløjer var for retten, og hvorved nogle mennesker var kommet galt afsted med skydevåben, at noget sådant hørte man da aldrig om fra Lysholm.

Hertil svarede birkedommeren, at lysholmerne vidste bedre, hvad krudt og kugler anvendtes til.

Det var ikke alene vildt, der blev skudt på Lysholm, men også tamme dyr, bl. a. heste. Dengang var der ingen, der spiste hestekød, og når bønderne i de omliggende byer havde en gammel, udslidt hest, trak de den til Lysholm og fik den skudt. Derefter blev huden taget af og kroppen gravet ned i jorden. Der er begravet mange heste på Lysholm.

IV. Skovningen.

I mange år efter Lysholms udstykning var det almindeligt, at skovtræerne blev solgt på roden. Ved skovauktionerne bød man på et helt træ ad gangen, og det var tit meget store træer. Det var især i Hesede skov og i Nygårds vænge, at lysholmerne hentede deres brænde.

Når man kørte i skov første gang, blev der kørt hjemmefra tidligt om morgenen, og man havde mad, øl og brændevin med til hele dagen, ligesom der også var foder til hestene.

Træet skulle først fældes og parteres noget ud, og der skulle læs med hjem, så en vinterdag kunne nok gå med det.

Disse skovdage har været interessante, og i den tid, da lysholmerne drev jagt, havde man tidt bøssen med. Det kunne jo ske, at man kunne få et dyr med hjem. Det blev selvfølgelig skjult i brændet.

Om denne skovning er der et gammelt rim:

Skære sav om min dav,
en god kande øl og brændevin til,
så bider saven i skove.
File, file, slå på kile,
det er savens bedste hvile.

Ja, en tid, navnlig i årene 1860—80, har der været drevet en hel tømmerhandel fra Lysholm.

Det var Peder Jensen og sønnen Niels Pedersen (matr. nr. 12), der sammen med gårdbestyrer Rasmus Larsen, Højrisgården, havde denne handel. De købte i Hesede skov og Nygårds vænge mange store træer på roden. Nogle af dem var over 1 meter i diameter.

At det har været et stort arbejde at få læsset sådanne store kævler ved håndkraft, kan vi forstå, men de havde stor øvelse og elskede dette arbejde — jo mere vanskeligt — des bedre!

Hjulene og kæppene blev taget af vognene. Nu kunne fire mand ved hjælp af stænger få en kævle ind på vognstellet. Kæppene blev sat på og vognen klodset op, så hjulene kunne komme på. Var det sne, blev kævlerne hentet på skovslæder.

Disse kævler blev, når de kom hjem, trillet op på høje bukke og ved håndkraft savet igennem på langs med langsav. En mand stod oven på og en under kævlen, der blev savet ud til stolper på en 4—5 tommers tykkelse og solgt til bygning af bindingsværkshuse.

Mon nogen i dag kunne tænke sig at begynde at save sådan en kævle mange gange igennem på langs? Jeg tror det ikke! — De gamle har været udholdende.

I den tid var det også almindeligt, at der blev afholdt skovgilde. Det var navnlig dem, der ikke selv havde køretøj. Når skovningen var endt, blev de, der havde hentet brændet, inviteret til aftensmad. Efter spisningen fik man et slag kort samtidig med, at der blev nyt nogle kaffepuncher. Ligeledes var det almindeligt, at vedkommende gjorde en høstdag for den, der havde hentet brændet.

V. *Det politiske.*

Da frihedsrøret i 1840'erne kom, viste lysholmerne sig som et vågent folk. De var nogle af de første, som holdt avis. Det første blad, der kom til Lysholm, var bondevennernes blad *Almuevennen*, derefter *Næstved Tidende*, og senere de to venstreblade fra Ringsted: *Folketidende* og *Venstres Folkeblad*.

Det var dog særlig provisoriet og venstres kamp herimod, de deltog i, — bl. a. ved at deltage i de politiske møder, ja, selv de store møder i Herthadalen ved Ledreborg, hvor de store venstreførere talte, tog lysholmerne del i.

Engang i slutningen af 1880'erne var et læs fra Lysholm kørende til Herthadalen, men da de var på hjemvejen — noget ud på natten — løb det ene hjul tørt for smørelse og begyndte at skribe. De havde imidlertid haft godt med mad med og levnet en del, så de klarede vanskelighederne ved at skrabe smørret af og smøre hjulet dermed. Det gik udmærket, og de kom godt hjem.

Når lysholmerne på vej til folketingsvalgene i Ringsted kom forbi Sneslev kirke, holdt der gerne en stor vogn dér, og folkene, der var med den, sad op ad kirkemuren og spiste deres mad. Det var arbejdere og husmænd fra Hesede, der skulle til Ringsted at stemme — højre!

Lysholmerne vinkede glade til dem, når de kørte forbi, — de stemte venstre!

Disse valgdage i Ringsted var store dage. Efter at have hørt på valghandlingen på torvet, var man henne at stemme. Når det var overstået, var der tid til at gå i byen. Tit ventede man, til stemmeafgivningen var sluttet for at høre, hvem der var valgt, og mellemtiden brugte man så til at gå på beværtning og få lidt mad og et par genstande.

Engang, ca. 1890, var en flok lysholmere kommet ind på en beværtning for at få en kaffepunch. Det var på den beværtning, hvor højre gratis bespiste de arbejdere og husmænd fra herregårdene, som stemte højre.

Der var jo ikke hemmelig afstemning, så man kunne holde kontrol med, hvor arbejderne stemte, da de måtte se, hvem de stemte på.

Lysholmerne lagde godt mærke til, at værten gik og dækkede bord i et tilstødende lokale, og et vittigt hoved iblandt dem. Hans Nielsen på øverste række, matr. nr. 15, rejste sig, da værten kom

forbi dem, klappede ham på skulderen og sagde venligt: „Skal vi ikke snart spise, hr. Steffensen?“ „Ja, ja, om et øjeblik skal det være færdigt!“

Lysholmerne forsvandt, da de var færdige med kaffen. De skulle ikke have noget af højres mad. De havde også stemt på J. K. Lauritsen, men de morede sig meget over den tildragelse.

Også de kommunale valg deltog lysholmerne i, og de havde altid den gang en repræsentant i sognerådet.

VI. Krigsdeltagere.

I de to slesvigske krige var der mænd med fra Lysholm. Hvor mange der var med i den første slesvigske krig, 1848—50, vides ikke helt, men to var der med, nemlig:

Arbejdsmand Jens Peder Hansen, der boede i et hus inde på marken (matr. nr. 12 a), der, hvor det nordvestlige hjørne af Højrisgårdens jord støder sammen med Lysholm. Huset findes ikke mere, det blev revet ned for ca. 50 år siden. Jeg kan huske ruinerne, og brønden har været at finde indtil for en halv snes år siden.

I dette hus boede foruden Jens Peder Hansen arbejdsmand Peder Johansen, der blev meget gammel og oplevede at holde diamantbryllup — 1904 —, vistnok det eneste, der er holdt på Lysholm. Peder Johansen havde den mærkelige evne, at han kunne fange rotter med de bare hænder. Han stak sin hånd ned i hullerne og greb rotterne dør.

Søren Sørensen boede på „øverste række“ i et hus, matr. nr. 12 f, ved siden af møllen. Han arbejdede al sin tid og lige til sin død på „Højrisgård“. En trofast arbejder; mange er de grøfter og mergelgrave, som han har gravet i sin tid. Om vinteren tærskede han med plejl.

I 1864 — anden slesvigske krig — var der 11 med fra Lysholm. Det var mange fra så lille et område, så der har sikkert været mange unge på den tid.

Een faldt i krigen, men hans navn er ikke kendt, — men de ti, der kom hjem, var følgende: Niels Nielsen (matr. nr. 3), Niels Hansen (5), Hans Christensen (4), Niels Pedersen (12 b), Christian Hansen (11), Hans Hansen (16), Peder Larsen (17), Søren Hansen (15), Hans Poulsen, skomager (8 c) og Andreas Brun, møllersvend.

Niels Pedersen levede så længe og var rask nok til at være med ved festlighederne i Sønderjylland i 1920, ligesom han også var med til veteranfesten på Dybbøl lige før krigens udbrud i 1914.

Niels Nielsen blev taget til fange og sendt til en fangelejr i Østrig. Han kom derfor først hjem nogle måneder efter krigens ophør.

Ved hans død fandt man et vers, skrevet til de hjemvendte soldater. Det lyder:

Velkommen til jers Hjem det kjære,
som i forlod dengang Pligten bød,
for Landets Ret I skulde værne,
da Fjenden frem imod Grændsen brød.
Vel voldte Krigen kun Sorg og Møje,
men vi vil takke ham udi det høje,
fordi at Lykken sig saa maa føie,
at Lysholm I igjend med Hilsen saae.

VII. Sammenhold og sammenkomster.

Allerede omkring midten af det 19. århundrede blev der på Lysholm oprettet en kvægforsikring. Foreningen lededes af en formand og to bestyrelsesmedlemmer, der tillige var vurderingsmænd, og to gange om året gik omkring og vurderede dyrene. Når man så tre mænd på vandring, var alle klar over, at nu kom enten vurderingsmændene i kvægforsikringen eller også var det skorstenssynet, der ligeledes var ude to gange om året.

En sådan vandring var en oplevelse for deltagerne. Man kom omkring og så, hvordan andre havde indrettet sig, de blev også tit budt inden for til en snaps og et glas øl, eller også en kaffe-punch.

De, der var på skorstenssyn, så ikke altid lige meget på skorstenen, hvorimod de, der var ude at vurdere kvæg, måtte passe på, da det gjaldt om at få dyrene sat til den rigtige pris, så der ikke kunne blive kritik.

Den første november blev der afholdt „Novembergilde“, og det gik på omgang blandt Lysholms beboere.

Gildet begyndte om eftermiddagen med skåret smørrebrød, øl og snaps, og så drøftede man „Holmen“s sager, og holdt tillige generalforsamling i kvægforsikringen. Når forhandlingerne var slut, kom kortene på bordet. Det var mest „Firkort“ og „Polskpas“,

der blev spillet. Ved midnatstid blev der serveret klipfisk, og gildet sluttede med kaffe henad morgenstunden.

I de tider var det almindeligt, at der blev afholdt fastelavnsgilde omkring på gårdene, men ikke hos de mindre jordbrugere, der undertiden alligevel blev indbudt til at deltage.

Anderledes var det på Lysholm. Her blev der afholdt fastelavnsgilde, og det gik på omgang til de husmænd, der havde plads.

På dette — som på andre områder — hævdede lysholmerne sig som bøndernes ligemænd.

I fastelavnsgildet deltog alle fra Lysholm. Det blev afholdt onsdag og torsdag i fastelavnslugen, og det begyndte onsdag eftermiddag. Deltagerne havde medbragt mad, men hver familie betalte til værten to kroner, og fik så øl og snaps til maden. Om aftenen blev der serveret kaffe og punch.

Mændene sad i en stue og spillede kort. I øverstestuen blev der danset af de unge, som var mødt til aften tillige med unge fra nabobyerne. Kvinderne sad i en anden stue og strikkede, når de da ikke var inde at se på dansen.

Gildet varede hele natten og fortsatte igen næste dag, og da begyndte man noget tidligere, for nu var man „kommet i slaget“. Folk morede sig godt ved disse gilder, og det på en billig måde.

Fastelavnsgilderne blev man ved med til hen imod slutningen af århundredet. Novemborgilderne har været afholdt så sent som i 1905, men da var der en del, som ikke mere var med i kvægforsikringen, og flere deltog af andre grunde ikke i sammenkomsterne.

Kvægforsikringen eksisterer endnu, men er udvidet, og omfatter nu „Lysholm og omegn“.

VIII. De to møller.

I mange år efter Lysholms udstykning var der langt til mølle. De to nærmeste møller var vandmøllen ved Louiselund og stubmøllen, hvor den nuværende Eskildstrup mølle ligger. Den første hollandske mølle var „Ny mølle“ i Aversi. I den tid var det et privilegium at være møller, og en møller regnede sig også hævet over bønderne, og havde kun omgang med godsejere og lignende. Bønderne måtte stå med hatten i hånden for en møllersvend og være glad til, om han fik sækkene igen, selv om der var toldet lidt rigeligt af dem.

Efter næringsloven af 1858 blev det anderledes. Nye møller skød

frem overalt. I Haslev sogn har der været fem hollandske møller, to i Haslev, een i Troelstrup og to på Lysholm.

Møllen på øverste række.

Den første af disse møller var den på „øverste række“, der blev opført i 1865 af en møller Olsen. Men der gik kun eet år, inden der blev bygget mølle også på „nederste række“.

Grunden hertil var den, at møllersvenden, Chr. Pedersen, blev uenig med mølleren og forlod pladsen. Chr. Pedersens far, Peder Hansen, havde ejendom på „nederste række“ (matr. nr. 9), og han siger til sønnen: „Det skal du ikke være ked af! Vi kan bygge en mølle selv!“ Møllen blev opført 1866, og en sten med årstallet 1866 og navnetrækket P. H. står nu i ejendommens have (Vedstenen).

Møller Chr. Pedersen — i daglig tale „Møller Christian“ — drev med flid og dygtighed møllen i ca. 50 år, hvorefter sønnen, Emil Pedersen, overtog den. Det blev dog kun kort tid, at han havde møllen, idet han døde 1917 efter et ulykkestilfælde.

Møllen blev så solgt til en møller Jacobsen, der nedbrød den i 1924, efter at han havde købt møllen i Haslev.

I modsætning til møllen på „nederste række“, der var i samme mands eje i ca. 50 år, skiftede møllen på „øverste række“ mange gange ejer. Den møller, der var der længst, var Jens Jensen, en søn af slagter Jens Jensen. Han havde møllen fra 1888 til 1907. Den 13. oktober 1913 nedbrændte den, og den daværende møller, Hans Larsen, stillede derefter en stor vindmotor op, men da den kun fik et par møllesten til fundament, blæste den om i et stormvejr året efter og er ikke senere opført.

Til møllen var en overgang bageri og også købmandshandel.

I de to møllers velmagtsdage var der en livlig færdsel på Lysholms veje af folk fra nabobyerne, som kørte til mølle, ligesom også begge møllerne kørte en del med varer, navnlig til købmænd og bagerier i Haslev.

Møllen på nederste række.

De to møller var en pryd i landskabet, og det er en stor skam, at de ikke er mere. — men tiden er blevet en anden — landmanden maler nu selv sit korn. Møllen på „nederste række“ kunne godt have været til endnu. Når den forsvandt, skyldes det den sidste møllers fejldisposition.

IX. Teglværket.

Det nærliggende Troelstrup teglværk hører også med til billedet af Lysholm, selv om det ikke lå på Lysholms jord. Det gav arbejde til arbejdsmænd på Lysholm.

Teglværket blev opført omkring 1870, men allerede sidst i 1870'erne gik det fallit, hvilket nogle mænd fra Lysholm måtte bøde for, da de var gået i kaution for teglværksejeren. Rasmus Larsen, gårdbestyrer på Højrisgården, der var med blandt kautionisterne, reddede en del ved at hente sten inden fallitten indtrådte.

Senere kom der en teglbrænder Pedersen, — en broder havde Teestrup teglværk, — han levede ikke ret lang tid, men hans enke — kaldet „Madammen“ — drev teglværket videre.

I hendes tid var der i en del år fire-fem tyske arbejdere, som arbejdede der om sommeren, fra april til november.

Foruden tyskerne var der to danske arbejdere, nemlig skomager Hans Poulsen (Albrechtsens ejendom) og Hans Nielsen (Aksel Christensens ejendom), der boede på „Hybenmøsen“. Han købte i 1890 ejendom på „øverste række“ (matr. nr. 15 a), og efterfulgtes på teglværket af Peder Rasmussen.

Teglværksarbejdet var akkord, og tyskerne var hårde at arbejde sammen med. De begyndte kl. fire om morgenen og blev ved til otte om aftenen. De lavede selv deres mad, og bestilte hvert år, inden de rejste hjem i november — på „Højrisgården“ — tre til fire svin, der skulle være slagtefærdige og veje ca. 400 pund (200 kg), når de kom igen om foråret. Svinene blev slagtet på een gang og saltet, og så havde de mad til hele sommeren. De kogte gule ærter med flæsk hver dag. Gryden blev sat over om morgenen, og så gik een af dem ind at se til den en gang imellem. Om søndagen fik de altid sødsuppe og pandekager.

Tyskerne havde somme tider en dreng med fra Tyskland. En af disse kom engang galt afsted ved at få hovedet i klemme ved bommen, som trak ælteværket. Lægen, der blev hentet, havde ordineret noget salve og amerikansk olie, men tyskerne, der ikke

kunne læse, hvad der stod på krukken og flasken, mente, at det tynde var til at smøre med, og at det faste var til at spise. En kone fra Lysholm, Ane Marie (matr. nr. 12 b), der havde hørt om ulykken, gik dagen efter hen på teglværket for at se til drengen. Da hun så ham, glinsede hans hoved af olien, og salven, han skulle have været smurt med, havde han måttet spise. Han kom sig dog alligevel.

Agent Ulrich, Haslev, ejede en del år teglværket, men solgte det til gdr. Peder Jensen, Nordskov, hvis søn, Karl Jensen, bestyrede det til det blev nedlagt under første verdenskrig, da leret slap op.

X. Andre næringsdrivende.

Efterhånden som Lysholm blev bebygget, blev der brug for andre end landbrugere, selv om der blandt de første nybyggere var både en smed (matr. nr. 9) og en „hugger“, d. v. s. tømrer (matr. nr. 15 a).

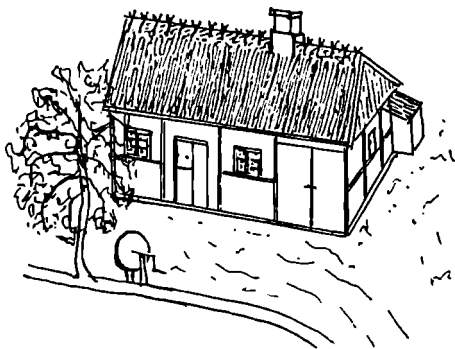
Omkring 1850 hed smeden på matr. nr. 9 Peder Hansen, og det var ham, der i 1866 byggede møllen. I 1860 blev der bygget en ny smedie på Ole Jensens ejendom, matr. nr. 15. Den blev lagt midt imellem de to rækker og fik tillagt tre tdr. land.

Det var sønnen Peder Olsen, der overtog smedien, og han var smed der i ca. 40 år. Han døde i 1902.

Peder Olsen havde efter datidens forhold meget at bestille. Der kom folk til smedien både fra Teestrup og Troelstrup, så han havde altid medhjælp. Peder Olsen, der var en lun mand, havde altid nogle gode historier at fortælle, medens han skoede hestene, så det var et sted, hvor folk gerne kom, — også for at høre nyt.

1898 blev smedien flyttet op til „øverste række“, og den nye smed, Peder Hansen, drev den i ca. 25 år, hvorefter den blev nedlagt.

En slagter var der også, selv om han boede på Teestrup grund, hvor det gamle ledhus havde ligget, — dyr-

Den gamle smedie.

læge Aages ejendom. Han blev altid kaldt „Lysholm-slagteren“, og regnede sig som lysholmer i et og alt.

Den første slagter hed Jens Hansen. Hans søn, Jens Jensen, blev ved sin store handel en meget kendt mand på hele egnen. Han kom langt omkring med kød, og havde handelen på alle egnens herregårde. Hos ham kom der mange mennesker — enten med kreaturer, der skulle slagtes, eller i andet ærinde, og alle blev be-
værtede med mad og drikke.

Hans kone, Ellen, havde altid et veldækket frokostbord parat. Hun var tillige kendt for sine gode hjemmelavede rullepølser, der blev solgt for 25 øre stykket.

Jens Jensen efterfulgtes af sin søn, Niels Jensen, der flyttede forretningen til Haslev i 1915.

Skomager Hans Poulsen kom til Lysholm ca. 1862. Han deltog i krigen 1864, men ophørte med at være skomager efter nogle års forløb. Derefter arbejdede han på Troelstrup teglværk og ved landbruget. Han ryddede således lige efter 1864 den sidste rest af skov på „Højrisgård“.

Hans Poulsen kom hertil fra Næstved, hvor han havde lært skomagerfaget. Interessant var det at høre ham fortælle om en lærlings kår den gang. Han var ellers ikke en mand af mange ord, men kunne, når man arbejdede ene med ham, godt fortælle. Han var meget stærk, og havde som ung været noget af en vild krabat og hurtig til handling.

I Næstved var der nogle dansebuler, hvor der tit var slagsmål. Da skete det, at Hans Poulsen dukkede op og sagde til den tilsynsførende betjent: „Er det tilladt, hr. betjent?“, og svarede betjenten så: „Ja, vær så god, hr. Poulsen! Vær så god!“, så kan det nok være, der vankede både til højre og venstre, og snart var hele salen ryddet.

At han var så hurtig til handling, kan følgende være et eksempel på.

Da han var i lære, måtte han bl. a. bære natpotten ud fra mesterens lejlighed. Engang han var ved dette arbejde, må mester have syntes, at det varede for længe og råbte: „Kan du så få smidt potten ud!“ „Skal jeg smide den ud?“, spurgte Hans Poulsen. „Ja, for f !“ råbte mesteren, og så hev Hans Poulsen potten med indhold ud på gaden.

Hans Poulsen var godt gående. I den tid, han var skomager på Lysholm, hentede han læder i Næstved. Han gik aldrig hjemme fra før efter middag, men han var hjemme igen til aften.

Hans Poulsen lod sig heller ikke let imponere. I 1912, da det var en sjældenhed at se en flyvemaskine, var han ved at grave have. Hans nabo stod og talte med ham, og siger så: „Der skal du se, der kommer en flyvemaskine, Hans Poulsen!“ — „Nå, — lad ham bare flyve“, svarer han og graver videre uden at se op fra sit arbejde.

Han var en grov slider, men tog tungt på værktøjet. Teglværksarbejde var som før nævnt fra 4—5 om morgenen til 7—8 om aftenen, og Hans Poulsen havde det anstrengende arbejde at skovle leret op i ælteværket, og så skulle han tillige passe på at bukke sig, hver gang den hestetrukne bom kom forbi.

Om vinteren gik han og den anden teglværksarbejder, Peter Rasmussen, der ligeledes var en slider, til Gisselfeld og savede brænde. Det var selvfølgelig ved håndkraft, og de to mænd kunne save, flække og sætte i stak en hel favn — 2½ rummeter — klovbrænde om dagen.

De gik også hjemmefra medens det endnu var mørkt, så de nåede Gisselfeld til det blev lyst, og gik hjem igen ved mørkets frembrud. Ved det arbejde havde de tjent 4 kroner tilsammen.

Slidel kunne også mærkes på ham — et furet ansigt, noget krumrygget og et par store hænder dinglende foran sig. Han var et godt og fint menneske, der aldrig talte ondt om sine medmennesker. Flittig, som han var, ville han gerne, selv da han blev gammel, hjælpe til i høsten.

I 1914 var han og jeg ude at hente et lille læs rivning. Han var oppe på vognen, og da hestene pludselig gik frem, faldt han bag af vognen, og dette fald forvandt han aldrig.

Sine sidste år boede han hos Hans Nielsen (matr. nr. 1), hvor man tog sig kærligt af ham.

En type er med ham forsvundet, men mindet om ham vil leve, så længe nogen kan huske ham.

Murer Hans Peter Olsen, i daglig tale kaldet „Murer Hans Peter“, boede i det røde hus på hjørnet af „nederste række“ (matr. nr. 8 d). Han var en dygtig murer, men kunne også arbejde i træ.

Hans borede således posttræer ud, lavede træsko — til sin kone, Johanne, lavede han dem af piletræ, for at de kunne være lette.

Han var noget af en tusindkunstner. Han kunne klinke alt muligt sammen, sætte ruder i, spille violin og harmonika. Violinen lavede han selv.

Træskomand Hans Pedersen arbejdede også som bødker, og drev tillige en ejendom på fire tønder land (matr. nr. 4 a). Folk kom langvejs fra for at få træsko hos ham. Han var kendt for at kunne lave træsko til vanskelige fødder. Han kunne også klippe køer for „Hjern ol“, en sygdom mange køer led af den gang. Del var en hinde, der groede ud over køernes øjne, og den forstod han at fjerne.

Snedker Søren Hansen boede på „øverste række“, og drev tillige et landbrug på tre tønder land (matr. nr. 15 a). På den ejendom har der tidligere været bryggeri.

Musiker Jens Jensen, senere „Solly“ på Teestrup ovenvej, er født på Lysholm, hvor faderen, Jens Jensen, var væver og boede i et nu nedrevet hus på matr. nr. 8 b. Jens Jensen har spillet til utallige fastelavnsgilder og andre fester. Han kom langt omkring og var meget kendt som musiker, og han dyrkede musikken til sin død som gammel mand. Han var tillige meget interesseret i frugtavl og podede træer.

Tækkemand Jens Peder Nielsen boede på „nederste række“ (matr. nr. 4 d), men havde også haft det gamle smedested (matr. nr. 15 e). I mange år arbejdede han på „Langevrågården“ i Teestrup, hvor han hver vinter tærskede sæden med plejl. Han oplevede den sjældne begivenhed at holde sølvbryllup to gange.

Murer Jens Christian Pedersen (matr. nr. 12) var den sidste ægte lysholmjæger, hvis forfædre i flere generationer har drevet jagt. Christian Pedersens jagttid er dog faldet efter, at den ulovlige jagt er ophørt. Han var i en årrække jæger på „Henriettelund“ og „Assendrup“. Han var den fødte jæger, der altid kunne finde det vilde. For en snes år siden fik han landsjagtforeningens diplom for vel udført jagt. Christian Pedersen var en stor børneven, mange er de børn, der har fået frugt fra hans have. Han døde den 9. april 1940, ramt af et hjerteslag, på vejen hjem fra Haslev.

Den første købmand boede på „nederste række“, matr. nr. 11. Det var billigt at gå til købmand den gang — 17 bajere kostede een krone. Denne købmandshandel blev nedlagt først i 1900 og fortsat i den nuværende købmandshandel, hvor der tidligere havde boet en slagter, Christoffer Hansen, og forud for ham havde der været bageri. Af alle de selvstændige næringsdrivende er købmanden den eneste, der er tilbage. Så hurtigt kan en landsby forandre sig.

Levetofte hestehave kan, selv om den ikke hører med til Lysholm, med sin nære beliggenhed ikke undgå at komme med i billedet af Lysholm. Børnene herfra har altid gået i Lysholm skole, og beboerne har haft samkvem med Lysholm.

I „Hestehaven“ har der også boet håndværkere, en tømrer, en bødker og to urmagere.

Den ene af urmagerne, Niels Jacobsen, mente engang, at han var i stand til at flyve ved at tage et par store gåsevinger i hænderne. Han gik op på loftet og sprang ud af loftlemmen. Forsøget mislykkedes, og han havnede i møddingen lige under lemmen.

Tømrereren, Peder Andersen, drev et landbrug på seks tønder land. Han hørte til den gamle, solide håndværkertype, der lavede godt og fint arbejde. Han udførte tillige en del snedkerarbejde, lavede bl. a. ligkister. Disse blev lavet efter mål. Når een var død,

kom han og tog mål af den døde, og lavede så kisten. På denne måde hengik nogle dage, inden liget kunne lægges i kiste. I mellemtiden blev liget „lagt på strå“, som det blev kaldt, sat ud i en lo, og var det på den varme tid af året, blev der sat tjære under liget for at tage lugten.

Et andet tidsbillede, som også er forsvundet, skal nævnes. Tømrer Peder Andersens søster, Karen, var gift med vejmand Lars Jensen, Trøelstrup by, og de havde en jordlod på fire tønder land op til „Hestehaven“. Karen gik om sommeren hver dag — morgen og aften — den 3 km lange vej til „Hestehaven“ for at malke deres to køer, og mælken bar hun på hovedet samtidig med, at hun strikkede strømper.

XI. Landbrugets mænd.

I tidligere tid kunne det altid kendes på lysholmerne, at de var selvejere. (Bønderne her på egnen blev først selvejere omkring 1870).

Det var ikke de husmænd, som Skjoldborg og Aakjær skildrer, heller ikke de husmænd, Henrik Pontoppidan omtaler i bogen „Fra Hytterne“, der kun i nåde blev taget med, hvor bønderne samledes, og måtte sidde i en krog for sig selv.

De gamle lysholmere var mænd, der holdt på deres ret. De havde ord for at være noget stejle, men det var folk, der blev regnet med. Det ses bl. a. af, at da mejerierne blev oprettet, var der mænd i bestyrelserne fra Lysholm både i Haslev og Svalebæk andelsmejerier.

Så tidligt som i 1878 til 1895 var en husmand fra Lysholm, Hans Jensen, matr. nr. 7, sognefoged i Haslev sogn, hvilket har været ualmindeligt på den tid, da det ellers kun var gårdmænd, der fik en sådan bestilling, og af dem var der 10 i Troelstrup og omtrent en snes i Haslev.

En af de ældste mænd man véd noget karakteristisk om, er Andreas Thomsen, matr. nr. 8 a, der døde som gammel mand i 1892, 85 år gammel. Han var ikke født på Lysholm, men kom hertil så tidligt, at alle de gamle ege endnu ikke var ryddet, thi han har været med til at tage barken af træerne, og det havde han nok stor færdighed i. Han kunne under sit arbejde pludselig standse og sige: „Jeg tror, jeg skal en tur til Sonnerup i dag, det må være i den retning dér!“, og så gik han tværs over markerne for at besøge familien i Sonnerup.

Når nogen var sammen, og samtalen gik ud på at kritisere den måde, andre bar sig ad på, brød han gerne ind i samtalen og sagde: „Nu synes de bedst om det, så lad dem om det, det kommer ikke os ved!“ Han udviste her et frisind, som mange i dag kunne lære af.

Andreas Thomsen kunne klare sig i en snæver vending. En gang skulle han hente jordemoder, og det skulle gå stærkt. Hestene, der var på græs, blev hurtigt hentet hjem, selerne lagt på og skaglerne spændt. Men i skyndingen havde man glemt at give hestene hovedstolene på. Andreas Thomsen var kommet op i vognen, og han udbrøder da til dem, der har hjulpet ham: „Giv mig så pælene!“ Det fik han, og så kørte han hestene i klaptræerne.

Engang kom en mand ind til ham, da der næsten var mørkt i stuen, så manden, der kom ind, kunne lige skimte, at der stod noget foran Andreas Thomsen på bordet og antog, at han var ved at spise og sagde derfor: „Velbekomme!“ „Ja, tak“, sagde A. Th., „jeg er nu ellers ved at barbære mig!“.

De fleste af Lysholms marker har altid været veldrevne, og blandt lysholmerne har der været flere foregangsmænd på jorddyrkningens område.

Hans Hansen, matr. nr. 2, skal have været en af de første her på egnen, der dyrkede roer. Han var tillige en årrække medlem af Haslev-Frerslev sogneråd.

Chr. Andersen.

Christian Andersen, matr. nr. 13, fik i efteråret 1905 tildelt landdiplom og sølvbæger for veldrevet landbrug. Chr. Andersen er født 1846 i Skudersløse, hvor faderen var husmand. Som 9 års dreng kom han ud at tjene. Senere var han flere år staldkarl på en herregård. Da Chr. Andersen var 25 år gammel, gav han sig til at lære tømmer- og møllebyggerhåndværket. I 30 års alderen overtog han stedet i Lysholm, og i flere år drev han både håndværket og jorden.

Udvalget, som har bedømt markbruget, beskriver det således:

Parcellist Chr. Andersen, Lysholm pr. Haslev, har 9 tdr. land ager, god lermuldet jord, og 2 tdr. land eng i god kultur. 1 tdr. 3 skp. hartkorn. $\frac{1}{4}$ tdr. land med lucerne. Sædskiftet er:

- 1) Staldfoder. Først grøn rug og hvede, derefter vikkerhavre, 20 læs gødning og ajle.
- 2) Rug, 20 læs staldgødning.
- 3) Blandsæd.
- 4) Roer, 25 læs gødning i marts.
- 5) Havre.
- 6) Byg, 20 læs gødning i oktober.
- 7) Kløver og græs.
- 8) Kløver og græs, ajle.

Der haves stor besætning, megen gødning, der opbevares godt. God jordbehandling og rensning, kun lidt ukrudt, men meget kraftige afgrøder.

Hans broder, Ole Andersen, matr. nr. 5 c, var en foregangsmand på lucernedyrkningens område. Den gang måtte man bruge podejord fra en anden lucernemark, når man såede lucerne, og Ole Andersen kørte helt til Stevns, hvor der var nogle få, der dyrkede lucerne, for at få den nødvendige podejord. Senere solgte han podejord til landmændene her på egnen.

I sidste halvdel af det nittende århundrede havde flere af lysholmerne også et hiehverv.

Hans Hansen, også kaldet „Dragonen“, matr. nr. 16, var som yngre også hønsekræmmer.

Peder Jensen — Slagter Peder —, matr. nr. 18, kørte med kød for sin far, slagter Jens Jensen, og senere for sin broder, Niels Jensen.

Peder Larsen, „Sandmanden“, matr. nr. 17, kørte med sand, som han hentede i Køge og solgte for 25 øre skæppen. Det blev brugt til at strø på lergulvene.

Knud Jørgensen, matr. nr. 19, handlede somme tider med en hest.

Jens Pedersen, matr. nr. 8 a, var tillige hønsekræmmer og kørte som sådan til København med smør og flæsk.

Chr. Hansen — Christian Hønsekræmmer —, matr. nr. 11, kørte også til København med smør og flæsk.

Jacob Andersen, matr. nr. 10, handlede med kreaturer.

Niels Nielsen, matr. nr. 3, hjalp til med at slagte hos sin svoger, slagter Jens Jensen, ligesom han også slagtede for egnens folk.

Hans Nielsen, matr. nr. 15 a, der kun havde 3 tdr. land, tog ud og murede lidt, støbte ajlebeholdere. I nogle år rejste han omkring med en tærskemaskine til hestekraft og tærskede kornet på mindre ejendomme. Inden han købte matr. nr. 15, var han teglværksarbejder. (Er tidligere omtalt). Fra „Højrisgården“ fik han heste til at dyrke sin jord med, og til gengæld hjalp han altid med i

høsten. Han var en mester til at sætte slakke. Hans Nielsen var et villigt hoved, og det var interessant at lytte til hans tale, der også indeholdt megen livsvisdom.

Niels Pedersen, matr. nr. 12 b, slagtede svin for sin søstersøn, slagter Peder Nielsen, Troelstrup, og kørte flæsket til København på vogn eller slæde. Mange er de ture, han har taget i al slags

Niels Pedersen.

vejr. Om vinteren, når det var hård frost, kørte han i slæde på isen fra Køge til København. Niels Pedersen slagtede også for egnens folk, og skar gris. Han var en hjælpsom mand. En mand, folk sendte bud efter, når de havde et eller andet vanskeligt at skulle have udført. I en årrække var han medlem af Haslev-Frerslev sogneråd. Han var en mand med stor kundskab og mange interesser, politisk interesse, og fulgte med på litteraturens område. I hans hus er der gennem årene kommet mange mennesker, også unge, navnlig søndag formiddag, og så blev

tidens problemer drøftet, og hvad der ellers var fremme i tiden.

Af andre lysholmere på den tid skal nævnes Niels Hansen Store Niels — en rank og stout mand. Han var i mange år formand for kvægforsikringen og sogneformand for Udflytternes brandforsikring. Da han var indkaldt til krigen i 1864, kom han ikke længere end til Fyn, men noget fik han ud af det, for han fandt sig en kone på Fyn.

Hans Nielsen, matr. nr. 1, er blandt dem, hvis forfædre var med til at opdyrke Lysholm. Ved vejen ud for stedet står en stor eg, som hans oldefar lod plante, da han overtog matr. nr. 1 i 1801.

Peder Nielsen, der som ny mand kom til Lysholm, matr. nr. 6, blev, da han første gang var på Gisselfeld for at betale termin, spurgt, hvordan han kunne klare sig blandt lysholmerne, der jo var et stejlt folkefærd. Peder Nielsen svarede, at han befandt sig udmærket og syntes, at lysholmerne var flinke og hjælpsomme folk.

Andre mænd på Lysholm på den tid er:

Lars Hansen, matr. nr. 14, Christian Pedersen, matr. nr. 5 a,

Jens Jensen, matr. nr. 5 b, Christian Andersen, matr. nr. 4 e, og Hans Christian Pedersen, matr. nr. 4 c.

En del af de her nævnte mænd er direkte efterkommere af dem, der har været med til at dyrke Lysholm op, og alle har de været med til at føre Lysholm frem til den nuværende slægt, så det nu ligger som et frugtbart land med nye gårde mellem de enkelte gamle, som endnu findes fra den første tid.

Der er blevet arbejdet, og det har vel ikke for alles vedkommende altid været lige let at klare hver sit, men de tidligere slægter har sikkert følt som Aakjær skriver:

Her har jeg min lykke, her har jeg mit hjem,
her har jeg mit kald og min kvinde,
har ploven og ageren trættet hvert lem,
tyst skimter et skær mellem pilene frem,
da tænder hun lyset derinde!

Der går som en varmende strøm i mit sind
ved arnelysenes kalden,
hjem nikker mit spand i den krydrede vind,
hos hende jeg sætter til skiven mig ind,
mens øgene gumler i stalden.

XII. Bag hjemmets gavl.

Far har røgtet kvæget ind,
med halmen tættet karmen,
gnedet grisens blanke skind,
at den må holde varmen.
Lul — lul! Rokken går!
Far mod stuen stiler,
mor en bugt på tråden slår,
ser op på far og smiler.

Mor kan næppe se sit spind
og næppe tråden mage;
hej, da bæres lyset ind
og stilles i sin stage.
Lul — lul! Rokken går!
Tenens rappe vinge
over fyrrebjælken sår
en skok af skyggeringe.

Aakjær.

Fru Lysholms udstykning og op til vore dage har kvindernes

arbejde været et vigtigt led — ja, vel nok det vigtigste — for hjemmenes beståen. Da de første huse blev opført, har det sikkert været kvindernes arbejde at flette risene i halvvæggene, ælte leret og kline væggene med det. I de små, lavloftede stuer har der været lergulv, i køkkenet og bryggers brosten. Ved den store, åbne skorsten har de tilberedt maden, i en tilstødende bageovn bagt brødet. I den første stue har der været en himmelseng og langs ydervæggen mod gården en slagbænk, et bord, to, tre stole, et hjørneskab og en bilæggerovn. I den tilstødende stue har der måske været en dragkiste og en almindelig kiste til at opbevare linned og andre beklædningsstykker i.

Snart er rokken kommet i gang, lidt uld har de måske haft med hjemmefra, indtil de selv har fået et par får at klippe. Kvinderne har støbt lys, malket kørerne, kommet mælken i fade, sat dem på hylden under loftbjælken for at den dør kunne sætte fløde til næste dag, derefter kærnel smørret på en stampkærne.

De har brygget øl og skuret mælkespande, haljer og kærne med en halmviske, og brugt brændeaske som skurepulver, alt var af træ. Rengøringen af stuen har været lettere — en kost over gulvet og sand på.

Dagens måltider ud over middagsmaden har været nemme at servere. Til frokost og midtten har man haft maden i stuen, brød og kniv i bordskuffen, undertiden også fedt, smør, ost og pølse, hvis det ikke var i hjørneskabet sammen med salt, sennep, glas og brændevinskaraffel. Ølkruset stod altid på bordet. Travskeerne havde man i vindueskarmen. Manden skar altid brødet med en brødkniv, i reglen på den måde, at kniven først blev skåret et stykke ned i brødet fra den ene ende, så var det nemt at skære brødet ud i halve stykker. Markarbejdet har kvinderne også deltaget i, spredt gødning og senere mergel, været med i hø- og kornhøst.

I den tid, lysholmerne drev jagt, har de sikkert også måttet passe kreaturerne, når mændene var ude. Når de kom hjem fra jagt, har der måske været en ræv, der skulle flås, eller en and, der skulle plukkes og tilberedes til aftenmad. Kom manden hjem med et dyr, blev det skåret op, indvoldene taget ud, hjerte og lever spiste man selv, ellers blev dyrene kørt til København og solgt. Det skete også man beholdt et dyr til eget brug, en del af det blev saltet ned, kollerne blev hængt op i skorstenen for at blive roget.

Et får og en gris blev slagtet om efteråret, af disse blev også en del saltet ned, skinkerne og køllerne blev også af disse hængt til røgning i skorstenen. Den gang var man tildels selvforsynende med fødevarer, det var kun lidt der blev købt, for penge kom der ikke mange ind af.

I mange år har der været meget hjemmearbejde. Når manden om vinteren har stået på loen og tærsket kornet med plejl, har konen siddet i stuen med sin rok og tilberedt alt til beklædning af hjemmeavlet hør og uld. Kvinderne havde om vinteren inddelt tiden til bestemte arbejder. Kartning og spinding af ulden skulle man være færdig med inden jul. Den fine hør blev spundet i tynde tråde, hvorefter den blev sendt til vævning. Tiden fra jul til kyndelmisse blev brugt til at sy i. Efter kyndelmisse tændte man ikke lys, uden det var strengt nødvendigt — der skulle spares på lysene — den tid blev brugt til at strikke i, da det arbejde kunne udføres, selvom det var halvmørkt. I vinteraftenerne var manden beskæftiget inde i stuen med forskelligt arbejde. Der blev flettet sivsko, lavet halmmåtter, snittet træskeer og tøjklammer, lavet tøjerpæle, river og andet træarbejde.

Undertiden kom et par naboer på besøg for at drøfte fælles anliggender — var det i jagttiden, var det særlig jagten og dens muligheder, der var på tale. Et slag kort fik man, og selv om der kun var eet lys i stuen, der var anbragt henne ved røkken, kunne mændene godt se at spille kort ved bordet i den anden ende af stuen. Børnene gav også kvinderne et stort arbejde med renholdelse og syning af tøj, huer og kludesko, strømper skulle strikkes. Børnenes opdragelse var også overladt til kvinderne, ligesom de lærte dem at læse, hjalp dem med salmevers og katekismus, som skulle læres udenad — mange tårer er fældet af de børn, der havde svært ved det.

Forberedelserne og afholdelsen af novembergildet og fastelavnsgildet gav også kvinderne meget at bestille, men det har sikkert været et arbejde, de har gjort med glæde. Disse sammenkomster har for alle været en kær afbrydelse i det noget ensformige vinterarbejde — her har de festet og været glade for fællesskabet, det var noget, der lyste op over hverdagen, og som man glædede sig til længe i forvejen og talte om både før og efter.

Efterhånden som tiden er gået har kvindernes arbejde forandret sig — røkken trædes ikke mere, hjemmebrygningen af øl og

bagningen af brød er hørt op, der er ingen træspande og kærner at skure. Høstarbejdet er blevet lettere, nu er det roerne, der giver dem det meste udearbejde. I hjemmene er brostenene i køkkenet og bryggers og lergulvene i stuen blevet til bræddegulv, himmelsengen og slagbænken er erstattet med moderne møbler, der er tæpper på gulvene, billeder på væggene, gardiner om vinduerne, blomster i karmen. De velholdte haver omkring hjemmene er kvin-

Sofie Sørensen.

dernes værk. Selvom deres arbejde har forandret sig meget, er det vist ikke blevet væsentlig mindre og er stadig lige nødvendigt for hjemmenes oprettholdelse.

En kvinde, der er kommet i mange hjem på Lysholm og har været dem til megen hjælp, var Sofie Sørensen, gift med arbejdsmand Søren Sørensen — veteran fra 48. Hun døde i 1918 nogle og firs år gammel, og var i de sidste tyve år enke.

Sofie Sørensen, som hun blev kaldt, var et prægtigt menneske, hun var velset, enten hun var der for at hjælpe til

eller kom på en lille visit, og altid mødte hun med et godt humør. Dygtig, som hun var, til madlavning, blev der tit sendt bud til hende, når nogen skulle have gæster, eller for at passe børnene, når forældrene var ude. Når Troelstrup friskole eller Lysholm skole havde skovtur eller juletræ, var det en selvfølge, at det skulle være Sofie Sørensen, der lavede kaffen. Hun glædede sig meget til disse sammenkomster og tog livlig og interesseret del i alt, hvad der foregik. For deltagerne ville en skovtur eller et juletræ være mislykket, hvis ikke hun var med.

Hendes hjem, to og et halvt fag af et hus, hvor der groede grønt op ad væggen, en lille gang med tilstødende køkken, een stue med lergulv med et tæppe på, to små fag vinduer med fine gardiner, bag de små ruder var der altid blomster, sengen ved den ene væg, altid fint opredt, et lille bord imellem vinduerne med et lille fint tæppe, en to tre stole, en slagbænk, et vægskab, nogle billeder på væggen og et lille udværk til at måle tidens gang — alt sammen anbragt på en fin og sirlig måde; en hyggelig stue, der skinnede

af properhed. Jeg har aldrig været i noget hjem, hvor man har følt sig mere veltilpas end her eller fået en bedre kop kaffe. Her passer Mads Hansens ord:

Der er en gammel rønne her udenfor vor by,
den mærkeligste plet, der er at finde,
der står de gamle elle og pile i bry,
det spirer både ude og inde.
Ja, væggen hun er klinet, og taget det er bødt,
men intet andet sted er så velsignet og så sødt,
og enten du kan se det eller ej, så må du tro,
de prægtigste paladser er kun ringe derimod . . .
for mig da!

XIII. Åndelige brydninger.

Grundtvigs åndelige vækkelse af det danske folk omkring midten af det 19. århundrede gik ret ubemærket over egnen her, ligesåvel som Grundtvig's og Kristen Kold's skoletanker med friskoler og højskoler. Lysholm dannede ingen undtagelse, man gik i kirke og til alters de regelmæssige to gange om året, foråret og efteråret, ofrede til højtiderne til præst og degn, så den side af sagen var i orden. Gammel, from kristendom fandtes også, der blev læst i bibelen og salmebogen, særlig af ældre koner, børnene lærte katekismus, Balles lærebog og salmevers på ramse. Ellers var egnen ret åndelig død.

Med Indre Missions vækkelse i slutningen af århundredet blev det anderledes, en del af lysholmerne sluttede sig til denne bevægelse. Det satte et skel blandt beboerne, og særlig i begyndelsen er en bevægelse jo mest aggressiv, den gang blev der talt om hellige og vantro. Det første sammenstød skal have fundet sted hos møller Christian Pedersen, hvor der var novembergilde. Gæsterne var kommet om eftermiddagen, der blev som sædvanlig serveret smørrebrød med øl og snaps til. Da måltidet var til ende og sagerne var drøftet, var der nogle, der som sædvanlig ville have et slag kort. Værten trådte da frem og sagde, at nu var kortspil ikke tilladt i hans hus. En nabo rejste sig og sagde, at så kunne de gå over hos ham og fortsætte novembergildet. Det skete, og de fleste gik med ham hjem.

Da Teestrup mølle kort efter blev bygget, var der nogle fra Lysholm, som kørte dertil for at få malet, for de ville ikke tage til Lysholm mølle, da mølleren var blevet „hellig“, som man sagde. Så hårdt kunne det gå til den gang, men efterhånden jævnedes det sig, og de kom alle til Lysholm mølle igen.

Indre Missions tilhængere begyndte at samles en gang om ugen til samtalemøder, hvad de øvrige fandt meget foragteligt. Det gamle sammenhold var brudt, beboerne blev delt i to lejre.

Da mejerierne blev oprettet, kunne nogle af missionsfolkene ikke sende deres mælk til mejeriet om søndagen, men gemte den til om mandagen. Dette var mælkekuskene utilfredse med, da de så fik for stort læs. Det var ikke altid blide ord, der faldt mand og mand imellem om nogle af missionsfolkenes handlinger, som ikke altid var pletfrie, hvad folk uden for deres rækker mente de skulle være, da de udskille sig fra dem som bedre mennesker, der ikke kunne tage del i deres fornøjelser. De folk, der måske stod kirke og kristeligt fællesskab lidt fjernt, kom herefter længere bort derfra — de blev ensomme og levede deres eget liv.

Men tiden går — de gamle er døde, en ny slægt er vokset frem, nye folk er kommet til Lysholm, gammel strid er bilagt.

I. M.s tilhængere oprettede ret hurtigt en søndagsskole, den blev i mange år holdt hos arbejdsmand Peter Rasmussen på Ovenvejen. Han og hans kone, Johanne, et par herlige mennesker, stillede hver søndag formiddag deres dagligsluce til rådighed. Talerne var i mange år lokale kræfter, det var husmand Jens Jensen, Teestrup, senere Haslev, møller Chr. Pedersen, Lysholm, parcellist Peder Hansen, Lysholm, og gdr. Søren Hansen, Søndermarksgården, Haslev. Der var hver søndag to talere, så de skiftedes til at møde, skete det, at en udeblev, trådte Peder Rasmussen til. Det var en ret stor forsamling af børn, der kom hver søndag, og selvom ikke alle talerne havde lige god forståelse af at tale til børn, har vi, der gik der, dog kun gode minder derfra.

Nu har søndagsskolen i 30 år været afholdt hos parcellist Hans Nielsen på nederste række, matr. nr. 1. Der er talerne seminarister fra Haslev seminarium.

Nu lever alle på Lysholm fredeligt sammen, og selv om de tilhører forskellige kirkelige eller ikke-kirkelige retninger, samles de i skolen om det, de er fælles om:

Et jævnt og muntert virksomt liv på jord,
som det, jeg ville ej med kongers bytte,
opklaret gang i ædle fædres spor,
med lige værdighed i borg og hytte,
med øjet, som det skabtes himmelvendt,
lysvågent for alt stort og skønt herneden,
men med de dybe længsler vel bekendt,
kun fyldestgjort af glans fra evigheden.

Grundtvig.

XIV. Skolen.

Inden Lysholm blev udstykket, henregnedes det naturligt til Teestrup sogn, hvortil det grænsede mod syd og vest. Mod nord til Førsløv sogn og den korteste strækning imod øst til Haslev sogn.

De to førnævnte ledhuse ind til „Indelukket“ var også beliggende på Teestrup jorder.

Sjællands biskop, N. E. Balle, udstedte imidlertid, efter at Lysholm var udstykket, en forordning om, at Lysholm skulle høre til Haslev sogn, da der var nærmest til denne kirke.

En følge heraf er det, at der blev anlagt en kirkesti for at gøre afstanden endnu kortere. Stien kom til at ligge på „Hybenmose“ og på „Kildebakkegård“s, „Højgård“s og „Kalvehavegård“s jorder i Troelstrup, og på en gårds jord i Haslev, og udmundede til Troelstrupvejen, der hvor Søndergade nu munder ud til denne.

Stien blev nedlagt i 1932, da den ikke længere benyttedes, efter at Lysholm Allé var anlagt og ført i forbindelse med Lysholm nederste række først i 1920'erne.

Nogle år efter udstykningen blev der brug for en skole, som Gisselfeld kloster lod opføre 1804.

I 1817 fik skolen tillagt 6 tdr. land jord, for at den kunne opfylde kravene, der stilledes efter skoleloven af 1814. De 3 tdr. land blev taget af udlodden til matr. nr. 3 og de andre 3 af udlodden til matr. 8, „Skålen“. De 6 tdr. land lå op til hinanden på Hybenmosen, der hører til Troelstrup.

Til skoledistriktet henlagdes også Troelstrup og Basted.

Fra øverste række blev der over „Højrisgården“s mark — „Stumpekrogen“ — anlagt en sti hen til skolen. Den blev senere flyttet, så den lå i en lige linie i forlængelse af øverste række. Stien er senere nedlagt efter at skolen er flyttet til sin nuværende plads.

Man havde allerede i 1801 indrettet sig med et skolehold (matr. 4), og hertil antaget degnens medhjælper i Teestrup, skrædder Johan Andreas Wohnsen.

Gisselfeld kloster lønnede læreren med 32 rdl. årligt og skoledistriktet ydede noget korn, som i 1822 androg 4 tdr. 2 skp. byg og 4 tdr. 2 skp. rug.

Fra en visitats i 1804 er skrevet: „Børnene befandtes at være meget vel underviste. De gjorde rede for Lærebog og Katekismus med god Forstand og megen Færdighed. De svarede vel af den bibelske Historie. De læste meget godt i Bog, havde lært Salmer,

og nogle havde begyndt at skrive. Jeg uddelte 14 Bøger. Skoleholder Wohnsen er en duelig Mand, som underviser og katekiserer meget godt“.

Balles trang til at mildne luften for de gamle skoleholdere, der arbejdede under så sølle kår, steg nogle af dem til hovedet. Det skete for Wohnsen. Men amtsprovsten bremsede ham 1808: „Wohnsen er et Menneske, der ikke mangler naturligt Anlæg til at holde Skole, men som også, fordi han føler dette, tror sig så ophøjet som Pædagog, at jeg er overbevist om, at han med Haan vilde se ned paa Pestalozzi, om han stod ved hans Side, og derfor i sin Levetid vil blive mere, hvad han forhen har været, end hvad han nu skulde være. Med Indbilskhedens hele Selvtillid vilde han vise mig, hvad for en Mand han var, og dog lykkedes det ham saaledes at vordre stor, at jeg efter selv at have prøvet Børnene og hørt ham katekisere skrev: 29 Børn, megen Forsømmelse. Nogle svarede vel udenad efter Lærebogens Ord, men Mening og Indhold var dem ikke klarlig bekendt. Til at hjælpe denne Mangel kræves, at Læreren i sine katekistiske Undervisninger hverken binder sine egne Forklaringer til Bogens Ord, ej heller nøjes med disse af Børnene, men vejleder dem til at forklare sig med egne Ord, da ellers al tilsyneladende Færdighed kun vorder mekanisk og leder til Tankeløshed og Ufornuft . . . Mange var slette og maadelige i Boglæsning, en Følge af Skoleforsømmelser. Med Skrivning var gjort Begyndelsen“.

Efter 8 års tjeneste her forflyttedes Wohnsen til Bavelse, og grev Danneskiold udnævnte i hans sted skoleholderen i Søtorup. Hans Jensen, der er født 1763 — antagelig i Ulse, hvor han var skrædder, og som nævnt skoleholder i Søtorup. Jensen måtte dog først aflægge prøve for sin duelighed hos amtsprovst Mønster, idet han hidtil kun havde haft en biskole.

Prøven bestod han hæderligt. „Han kunde læse rigtigt og flydende i Bog, vidste at opløse Lærebogens Sætninger i Spørgsmaal og simpelt forklare samme, skriver en tydelig Haand . . . en ganske god Almueskolelærer“.

Hans Jensen virkede som lærer på Lysholm i 30 år. Fra en visitats i 1822: „Hans Jensen er maadelig, især i Katekisation“.

Christian Vinter Larsen Høegh er født 29. juni 1809 i Thisted, hvor faderen var by- og herredsfoged, bedstefaderen var provst i nærheden af Thisted. Høegh var i 3 år lærer ved en skole på Bleg-

damsvejen i København, inden han kom på skolelærerseminariet i Lyngby på Djursland. Herfra demitteredes han i efteråret, i 1831, og blev med det samme ansat hos en institutionsbestyrer i Ålborg.

Maj 1833 overtog han en privat skole i Frederikshavn. Herfra rejste han 1835 for at overtage en huslærerplads på Eskjær ved Skive, og efter nogle år som andenlærer i Grenå kom han til Lysholm i 1839. I 30 år virkede Høegh ved Lysholm skole, og i 1870 — 61 år gammel — forflyttedes han til Haslev, hvor han virkede i endnu 10 år, og fordi han ved et fald brækkede det ene ben, måtte han søge sin afsked. Høegh døde 1. aug. 1890, og er begravet på Haslev kirkegård.

Høegh var en betydelig lærer, der indførte nye fag som geografi og historie. Efter udtalelser ved visitatsbesøg o. lign., kan man se, at børnene har lært godt, og Lysholm skole stod i hans tid over Haslev. Han hørte til den gamle type, der brugte tampen rigeligt. En dreng, Niels, fra „Kildebakkegården“ var så bange for at gå i skole, at han af og til lagde sig bag voldgrøften mellem „Højrisgård“ og Skovholmsslunds jorder, og blev liggende dér til de andre børn gik hjem fra skole, fulgte så med dem hjemad og lod som om han havde været i skole.

Skolen brændte i 1845. Indtil der blev bygget en ny skole, holdtes der skole i Peder Jensens øverstestue (matr. nr. 12), der lå op til hverdagsstuen. Når Peder Jensen herfra kunne høre, at Høegh bankede børnene, kunne det ske, at han åbnede døren ind til skolen og sagde: „Nu kan det f hente mig være nok!“ Det hjalp.

Jens Hansen, der byggede på Skåle i 1884, en udlod til „Højrisgård“, hvor han var plejesøn og herfra gik i Lysholm skole, var blandt dem, der fik rigeligt med klø.

Engang, da han var sendt ned på Skåle med mad til folkene, gik han derned over marken, en 4—5 agre fra skolen. Han så godt, at Høegh stod udenfor, men tænkte, at han havde da ikke nødvendigvis til hilsen, når han var så langt væk, og beholdt derfor huen på. Da

Lærer Høegh.

han næste dag mødte i skolen, blev han modtaget med ordene: „Nå, du kan nok ikke hilse på din lærer, din knægt!“ — og så vankede der.

Høegh gik meget på besøg hos folk, og blev næsten alle vegne godt beværtet, da der gik rygter om, at børnene fik flest prygl fra de steder, hvor han ingen mad fik. Det var utroligt, hvad han kunne spise. Han kom engang henad aften ind på „Højrisgård“ — et sted, hvor han tit kom, da gården lå så nær ved skolen, og forøvrigt stod han også på en venskabelig fod med dens beboere. Gårdens ejer, Niels Pedersens enke, Maren, havde lige bagt en stor æggekage, som folkene skulle have til aften. Den blev imidlertid sat på bordet til Høegh og gårdens bestyrer, Rasmus Larsen. Da de var færdig med måltidet, var æggekagen væk. Høegh havde spist al ægget og flæsket, på nær de par stykker, som Rasmus Larsen havde fået.

Høegh drev selv skolelodden og holdt derfor en karl. Høegh var en fornem mand, der følte sig hævet over befolkningen, men han kunne bruge kraftige udtryk, og havde bl. a. det mundheld: „F knække mig!“

Den næste lærer på Lysholm var Otto Vilhelm Hensch, der er født i Store Heddinge 7. november 1845. Faderen var skræddermester.

Hensch demitteredes fra Jonstrup seminarium i 1866 med beviset „Meget duelig“. Han bliver straks hjælpelærer ved Haslev skole og er dette indtil han den 4. april 1870 kaldes til enelærer ved Lysholm skole. 1. november 1881 forflyttes han til Udby skole i Sydsjælland, hvor han virkede indtil sin afgang som lærer.

Hensch var på mange måder en modsætning til Høegh, en folkelig mand, der tog livlig del i alt, hvad der rørte sig på Lysholm. Han var med til novembergilder, fastelavnsgilder o. lign. og var meget afholdt af alle.

Ved et fastelavnsgilde hos Lars Hansen, matr. nr. 14, hvor han sad og spillede kort, gik en af hans medspillere udenfor og en skoledreng løste af imens. I sin iver over spillet slog drengen pludselig i bordet og sagde: „Der gjorde jeg sgu skolelæreren be!“ — Hensch morede sig over det. Det havde ikke gået i Høeghs tid.

I sommerferierne, der dengang faldt i høstens tid, hjalp han med til at høste på „Højrisgård“, hvis gårdbestyrer, Rasmus Larsen, han havde sluttet et særligt venskab med, og her stod han

dag efter dag og læssede alt kornet af vognene, når der blev kørt ind med tre vogne.

Hensch indførte juletræet ved skolen. En ting, der var meget sjældent dengang. Det blev afholdt 3. juledag, og har så godt som altid siden været afholdt den dag.

Skovturen blev ligeledes begyndt i Hensch's tid. Den gik for det meste til „Villa Galina“, men også længere bort kørtes der, bl. a. til Sorø.

Skovturene blev fastlagt til den tredje mandag i juni måned. At det blev en mandag, skyldtes, at slagter Jens Jensen så også kunne komme med, da det var den eneste dag, han ikke kørte ud med kød.

Hensch var lærer på Lysholm i 11 år. Han havde først søgt førstelærerembedet i Haslev efter Høegh, da det var bedre lønnet, men fik det ikke.

Med provst Veber, der i 1881 var blevet præst i Haslev, stod Hensch ikke på så god en fod. Hensch var provsten for frisindet, og derfor fik han ikke embedet i Haslev. Han søgte så og fik embedet i Udby i Sydsjælland og var der i mange år. Han vedblev at holde forbindelse med Lysholm, og da Lysholm fejrede 100 års jubilæum 1898, var han med og talte ved festen. En del fra Lysholm har også været kørende til Udby for at besøge ham. Han var sidste gang her på egnen i 1919 til Rasmus Larsens begravelse.

Ved Hensch's bortrejse kom den senere kendte børnebogsforfatter, N. K. Kristensen, som vikar. Han blev hurtigt meget afholdt og søgte embedet. Han blev indstillet som nummer eet, men fik det ikke, skønt lysholmerne havde indsendt en adresse med ønske om at få ham som lærer.

Embedet blev besat 1882 med lærer Aakerberg. Adolf Charles Aakerberg er søn af sadelmager H. P. Aakerberg i Næstved og født der den 23. januar 1852. Han demitteredes fra Jonstrup kongelige skolelærerseminarium i 1872 med karakteren „duelig“, og blev ret hurtigt lærer ved Sankt Jørgensbjerg hovedskole ved Roskilde og samtidig kirkesanger ved Sankt Jørgensbjerg kirke. Fra

Lærer Hensch.

november 1872 til maj 1874 huslærer på Gabrielsminde ved Nakskov og fra maj 1874 til februar 1882 andenlærer og organist i Ondløse, Holbæk amt. Den 22. februar 1882 flyttede han til Lysholm skole og virkede her som enelærer indtil april 1908. En tid virkede han tillige som kirkesanger ved Haslev kirke.

Aakerberg var indstillet som nummer tre. Provst Veber skal have været medvirkende til denne udnævnelse, idet han skal have udtalt, at N. K. Kristensen var for god en mand til lysholmerne. Flere på Lysholm tilgav ham det aldrig.

Aakerberg var endda kaldet til Sorterup samtidig med Lysholm. Han lod så sin kone afgøre, hvilket af embederne han skulle vælge, og hun valgte Lysholm, da hun fandt, at dette navn lød smukkere end Sorterup.

Aakerberg havde en meget fin håndskrift, bogstaverne stod som prentet på papiret, han var dygtig til at spille på klaver og underviste også børnene helt godt, men hans nerver var ikke gode.

Efter få års forløb blev han enkemand med tre små børn. Hans svigermoder, fru Kofoed, holdt derefter hus for ham. Hun var et meget dygtigt og opofrende menneske, der kunne berolige ham, når nerverne var i uorden. Uden hende havde han ikke kunnet være lærer på Lysholm i 26 år.

I de senere år var det ofte galt. Han kunne ikke holde styr på de store drenge, og han skal engang have sagt, at hvis de ikke holdt kæft, hentede han sin svigermoder.

Om sommeren, når han havde gymnastik på legepladsen, skete det af og til, at en dreng løb sin vej. Aakerberg løb efter ham uden dog at få fat på ham, og i mellemtiden var de andre drenge så løbet hjem.

Som kirkesanger ved Haslev kirke mødte han, som de fleste andre steder, i lange ridestøvler, der var så lange, at de foran gik op over knæene.

På grund af Aakerbergs nervøsitet blev der i 1890 oprettet en friskole i Trøelstrup, hvilket bevirkede, at der kun blev få børn i Lysholm skole.

Selv om mine søskende og jeg aldrig har gået i Lysholm skole i Aakerbergs tid — vi gik i friskole — var han dog en hyppig gæst i mit hjem, særlig i de senere år. Han havde en ubegrænset tillid til min fader, Peder Larsen, og foretog sig næsten aldrig noget af økonomisk art — han var meget velstående — eller noget ved-

rørende sine børn og meget andet uden først at have rådspurgt ham. Han kom på næsten alle døgnets tider. Klokken kunne godt være både 10 og 11 om aftenen, når han kom, og da var fader ofte gået i seng. Han gik så igen, men var der så atter tidlig næste morgen.

Han var flittig til at aflægge sygebesøg, skønt han var meget bange for smitte. For sin sundheds skyld tog han koldt bad hele året. Han gik ud i udhuset, stod op i et kar fyldt med koldt vand, og med et vandfad øste han vandet op over hovedet.

De lange støvler havde engang gnavet hul på hans ene ben, hvorfor han gik til læge hver dag. For at blive fri for ham havde læge Helms så forbudt ham at gå nogen steder i 14 dage. Aakerberg tog det meget bogstaveligt, men kunne dog ikke lade være med at gå hen og se til min broder, der var kommet galt af sted i en harve. Under et sådant besøg kom læge Helms uventet kørende ind i gården for at se til den syge. Da Aakerberg opdagede lægen i gården, løb han ud af sygeværelset for at komme hjem, uden at lægen skulle se ham. Men da han kom ud i gangen, var lægen ved at lukke døren op, Aakerberg fo'r hen til væggen og trak en overfrakke hen for sig, indtil lægen var kommet forbi, hvorefter det gik i trav hjemad. Helms havde godt set Aakerberg, men lod som ingenting og morede sig vældigt.

Lærer Aakerberg.

Selvom Aakerberg havde boet på Lysholm i 26 år, lærte han aldrig at kende forskel på kornsorterne, ligesom han heller ikke kendte de forskellige redskaber. Engang far var ved at så med en bredsåmaskine, kom han forbi, hilste og sagde: „Nå, De er nok allerede kommet ud at tromle, Peder Larsen!“

Den 1. april 1908 tog han sin afsked, kun 56 år gammel, netop som der var begyndt på opførelsen af den nye — den nuværende skole. Han flyttede til Haslev, men levede kun knapt tre måneder. Den tredje mandag i juni havde Lysholm skole som sædvanlig skovtur til „Villa Galina“. Aakerberg var cyklet dertil for at være sammen med dem.

Det blev sidste gang, for på hjemvejen blev han syg og gik ind på Hesede, hvor han døde.

Da Lysholms nye skole i efteråret 1908 blev indviet, havde lærer Aage været lærer ved skolen i et par måneder.

Hans Peter Aage er født i Hulebæk på Falster den 29. august 1872, som søn af gårdejer Hans Hansen Aage. Som ung følte han sig draget mod missionsgerningen, og uddannede sig hertil i Amerika, men sygdom tvang ham til at opgive denne tanke, og han tog da på Nissum seminarium, hvorfra han demitteredes 1901. Nogle måneder var han vikar i Arninge på Lolland, men blev i efteråret 1901 lærer ved Haslev højskole, hvor han virkede indtil juni 1908, da han flyttede til Lysholm.

Lærer Aage.

Det blev på mange måder en ny tid, der oprandt for Lysholm skole. Et stort, lyst klasseværelse, en stor gymnastiksal og en stor lærerbolig, i det hele taget en stor og flot bygning.

Lærer Aage var en dygtig lærer, der ved sin milde måde at undervise på vandt børnenes tillid.

Som landmandssøn havde han let ved at omgås en landbefolkning og forstå dens tankegang.

Lærer Aage var ikke helt ung, da han kom til Lysholm, han havde først været ved landbruget, soldat og en tur i Amerika. Som tidligere ungdomslærer havde han interesse for ungdommens dygtiggørelse, og holdt, navnlig i de første år, aftenskole og ledede gymnastik for de unge, hvilket han var meget dygtig til, ligesom han selv var en fin gymnast.

Skolen blev også brugt til afholdelse af møder o. lign. Et par år efter, at lærer Aage var kommet til Lysholm, blev friskolen i Troelstrup nedlagt, da dens ejere ikke fandt anledning til at opretholde den, idet der nu var tilfredsstillende forhold ved Lysholm skole. Dette bevirkede, at børnetallet steg, og navnlig i årene efter 1920 blev der så mange børn i skolen, at der, selvom en del børn fra Troelstrup gik til Haslev skole, blev alt for mange for en lærer. I ældste klasse var der en overgang 42 børn — 70 ialt.

Det var strenge år for lærer Aage at undervise så mange børn på forskellige alderstrin i samme klasse.

Sognerådet vedtog derfor i 1931 at bygge et klasseværelse til skolen og ansætte en lærerinde, så skolen blev en 3-klasset skole med 4 ugentlige skoledage for hver klasse, og tillige, at alle børn i skoledistriktet skulle søge Lysholm skole.

Udvidelsen af skolen skete ikke uden modstand, idet der både inden for sognerådet og blandt skoledistriktets beboere i Troelstrup var forskellige meninger.

Der var tre muligheder:

1. Del skoledistriktet, så Troelstrup øst for banen blev henlagt til Haslev skole og så lade Lysholm fortsætte som en 2-klasset skole.
2. Lysholm blive en forskole og lade de store børn gå til Haslev.
3. Udvide Lysholm skole og ansætte en lærerinde, så skolen blev 3-klasset.

Godt, at det sidste sejrede, så skolen blev bevaret udelt. Til det nyoprettede lærerindeembede blev anlagt lærerinde frk. Ewa Olesen, Næstved. I de seks år, hun virkede her, viste hun sig som en dygtig lærerinde, der blev meget afholdt af såvel børn som forældre. Frk. Olesen ledede gymnastik for damer.

Hendes efterfølger, frk. Villumsen, underviste ligeledes på en dygtig måde.

Siden 1943 har den nuværende lærerinde, frk. Astrid Laurberg Jensen, virket ved skolen på en god måde.

I mange år, inden der blev ansat en lærerinde, underviste Peder Rasmussens kone, Johanne, dygtigt i håndarbejde.

Det skal også nævnes, at enkefru Oline Christensen i en lang årrække på en fin måde forestod rengøringen af skolens lokaler.

Lærer Aage var fra 1921—29 medlem af Haslev-Frerslev sogneråd og i en årrække medlem af Haslev menighedsråd og formand for redningshjemmet „Solhjem“ ved Haslev. Han var lærer på Lysholm i 34 år. I 1933, da han havde 25 års jubilæum, blev han hyldet af skoledistriktets beboere ved en stor sammenkomst i skolens gymnastiksal. Ved hans afgang som lærer 1. september 1942 var afskedsfesten henlagt til Jernbanehotellets store sal. Til stede var lærer Aages familie, skolekommission, sogneråd og en meget stor del af skoledistriktets beboere. Her blev han fra alle sider takket for trofast arbejde i Lysholm skole, ligesom der også

blev talt for hjemmet, for fru Aage og børnene — ti prægtige børn ialt.

Som tidligere landmand havde lærer Aage kærlighed til jorden. Ret hurtigt efter at han var kommet til Lysholm, lejede han op til skolen en halv tønde land, hvorpå han dyrkede havesager. Efter nogle års forløb købte han det lejede stykke og en halv tønde land til og plantede det hele til med frugttræer og buske. Denne have var hans stolthed. I sin fritid lagde han hele sin arbejdskraft dér. Efter sin afsked, da han havde købt hus i Haslev, glædede han sig til helt at hellige sig haven, men det blev kun en kort tid, han fik lov dertil, thi kun eet år efter sin afsked døde han pludselig. Han havde været i haven dagen før.

Fra september 1942 til maj 1943 var en søn af fotograf Lassen, Haslev, vikar ved skolen.

1. maj 1943 blev enlærer Otto Jensen, Bildsø, førstelærer ved skolen.

Otto Jensen er født i København 26. august 1902, søn af trafikmester Hans Jensen. Student fra Efterslægtsselskabets gymnasium i 1921, og i 1924 lærereksamen fra K. F. U. M.s seminarium. Efter at have været lærer ved Sølager optagelseshjem og Holstensminde skolehjem blev han 1. juni 1928 ansat som enlærer ved Bildsø skole nord for Slagelse.

I Bildsø havde lærer Jensen foruden skolegerningen et frugtbart arbejde blandt skoledistriktets beboere, der samledes i skolen til oplæsning, aftenskole, foredrag o. lign. Dette arbejde fortsatte han med held i Lysholm skole. Allerede den første vinter ledede han en velbesøgt aftenskole og samlede en stor kreds af beboerne til en ugentlig oplæsning og sangaften, hvortil fru Jensen spillede klaver.

En foredragsforening blev dannet, og vinteren igennem var der een gang hver måned foredrag, film eller oplæsning. Beboerne var glade ved disse aftener og mødte godt op. Et fælles kaffebord var arrangeret, og aftenen vekslede med tale og sang.

Lærer Jensen fik sognerådet til at modernisere den ene skolestue med nye borde, stole, skabe og reoler, så klasseværelset fik et smukt udseende. Et klaver havde lærer Jensen selv anbragt i skolestuen.

Lærer Jensen forstod at undervise børnene på en festlig måde. Det var en oplevelse at overvære en eksamen og høre, hvor fri-

modige børnene var. Han var en mand med en stor arbejdskraft, der også blev taget i brug udenfor skolearbejdet. Han er bl. a. medlem af Sorø amtsråd og formand for Sorø amts skolebiblioteksforening.

Kun knapt fire år var lærer Jensen ved Lysholm skole, idet han blev udnævnt til amtsskolekonsulent for Sorø amt i efteråret 1946.

Inden afrejsen fra Lysholm blev der sidst i marts 1947 afholdt en stor afskedsfest i skolen, hvor både lærer Jensen og frue blev takket for deres arbejde ved skolen og blandt skoledistriktets beboere.

1. april 1947 tiltrådte den nuværende lærer, Edvard Johs. Jensen, embedet. Lærer Edv. Jensen er født i Borre på Møn i 1899 og var i sin ungdom beskæftiget ved landbruget, demitteredes fra Vordingborg seminarium 1925. I et år var han lærer ved en ungdomsskole i Jylland, og fra 1926—34 ledede han Rudme friskole på Fyn, hvorfra han kom til Hastrup skole mellem Roskilde og Køge. Såvel i Rudme friskole som i Hastrup skole havde lærer Edv. Jensen, bistået af sine kone, et folkeligt arbejde i gang i lighed med det, der var ved Lysholm skole, så dette blev fortsat til stor glæde for beboerne.

I 1948 købte sognerådet jord til udvidelse af skolens legeplads, og en stor sportsplads blev anlagt samtidig med, at der blev anlagt skolehave, og den anden skolestue blev moderniseret.

Lærer Edv. Jensen kom hurtigt i kontakt med skoledistriktets beboere. Forud for 150 års jubilæet den 25. maj 1949 for Lysholms udstykning, udførte han et stort arbejde. Adskillige rejser foretog han for at undersøge arkiver i København og på Gissel-feld. Han ledede også arbejdet med at få jubilæumsfesten afholdt, og fik tillige idéen til friluftsspillet: „De Lysholm Husmænd“.

Lærer Jensen har fået indført hverdagsundervisning i skolen, og er i det hele taget en mand, der går op i skolens arbejde. Der er indført sprogundervisning, der ledes af lærerinden, og fru Jensen har derfor overtaget håndarbejdet.

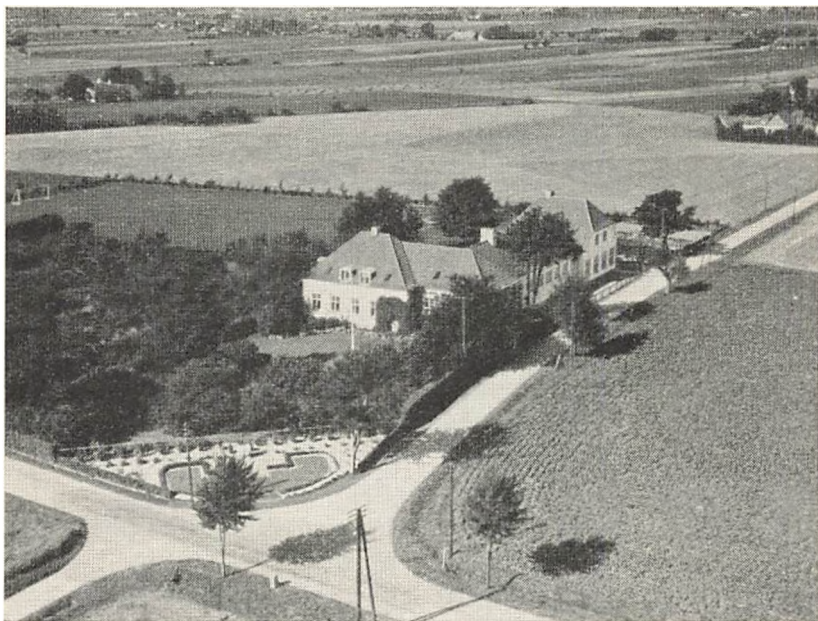
Lysholm skole ligger smukt og frit med vid udsigt til alle sider imellem de to byer Lysholm og Troelstrup. — Derfra kommer børnene i skole — de unge til aftenskole. — Fru Jensen leder sykursus — lærer Edv. Jensen studiekreds — her fejres juletræ og nytårsfest — børnene opfører skolekomedie — her samles

skolekredsen til foredrag og oplæsning —, der er værdier at hente
i Lysholm skole — !

Hvad solskin er for det sorte muld,
er sand oplysning for muldets frænde,
langt mere værd end det røde guld,
det er sin Gud og sig selv at kende;
trods mørkets harme,
i strålearme
af lys og varme
er lykken klar!

Vor Herre vidner, at lys er godt,
som sandhed elskes, så lyset yndes,
og med Vor Herre, som leer ad spot,
skal værket lykkes, som her begyndes;
trods mørkets harme
med strålearme
af lys og varme
vor skole stå!

Grundtvig.

Lysholm skole med udsigt over Lysholm. I forgrunden anlægget med
mindestenen.

XV. Lysholm i dag.

Nu ligger yderig Lysholms muld
imellem øvre og nedre række,
og giver trofast jer laden fuld,
mens lærkesangen jer ånden vække!
Og kører gumle
i agres tavl,
trygt børn sig tumle
om husmandsgavl.

I årene omkring 1900 begyndte husmændene landet over at slutte sig sammen i husmandsforeninger, for derigennem at rejse deres hidtil undertrykte og lidet agtede stand op til større sociale og politiske rettigheder.

Husmændene på Lysholm havde på det tidspunkt været selvejere i 100 år og havde aldrig i den tid følt sig undertrykt af nogen, så de var egentlig 100 år forud for deres standsfæller. Det satte også et præg på de gamle lysholmere; det var frie og selv-tænkende mennesker, der gjorde sig gældende overalt, hvor de kom frem. Hvis man i dag sammenligner Lysholms beboere med deres standsfæller andre steder, er der vel ikke nogen forskel; nu hævder husmændene sig overalt på lige fod med andre landbrugere.

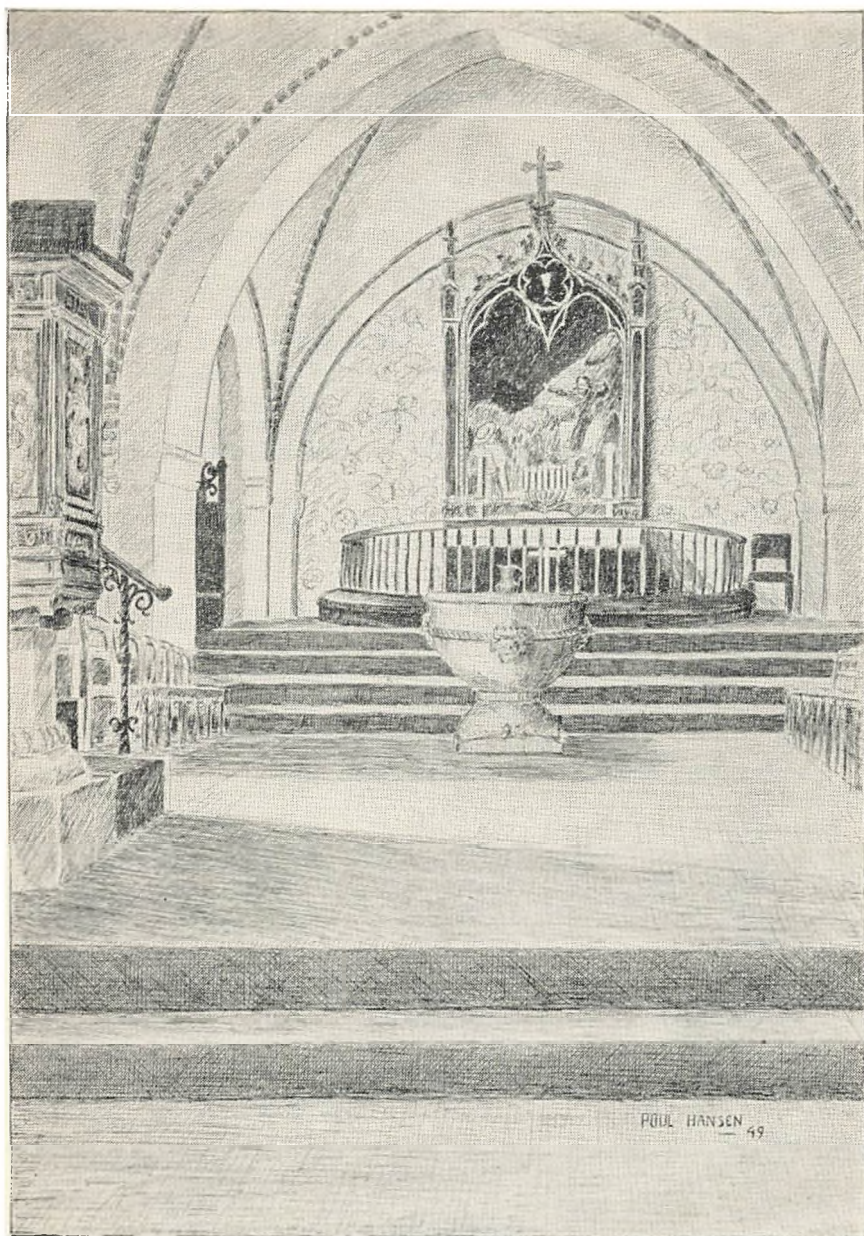
De gamle på Lysholm, der følte sig frie, da andre var undertrykte, er alle døde. Den nuværende slægt har ikke mærket, at der var forskel på at bo på Lysholm og andre steder, og mange nye fra andre egne er kommet hertil. Lysholm er nu — som tidligere — et lille landsbysamfund, der lever fredeligt sammen; man hjælper hinanden og har mange fælles interesser. Det daglige arbejde bliver udført, husdyrene passes godt, man glædes, når de trives vel. Markerne er så godt som alle veldrevne, så der hvert år er en god høst til at danne grundlag for næste års produktion af smør, flæsk og æg. Kvinderne passer hjemmet, hvor alle samles efter endt arbejde og kan fryde sig over deres frie og uafhængige stilling.

På Lysholm lever endnu mange, hvis slægt har boet der lige fra udstykningens tid. De, og alle, der har haft deres hjem på Lysholm, og vi, hvis slægt har boet der og nedstammer fra de før-

sle lysholmere, bør i taknemlighed mindes de hovbondesønner,
der havde mod til at bryde nyt land.

Så lad det leve i vores sind:
De gamle, som vores hjemstavn bygged',
de satte al deres evne ind,
som vores dag, vores dont betrygged'!
Og som de gamle
os gav en arv,
vi vil den samle
til fremtids tarv!

Interiør fra Haslev kirke.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Lysholm-sangen	Side 6
Navnet Lysholm	9
Lysholm inden udstykningen	10
Lensgreve C. C. S. Danneskiold-Samsøe	19
Auktionsskøde af 25. maj 1799	26
Fortegnelse over købere 17. december 1798	32
Fortegnelse over skødemodtagerne	33
De første vanskelige år	34
Afskrift af et tingsvidne angående arveret til matr. nr. 4	39
Afskrift af tingsvidne, der er ført for at bevise besiddelsen af ejendom i mere end 20 år	43
Aftægtskontrakt matr. nr. 4 a og 10 b	45
Hundredårsfesten på Lysholm	48
150 års jubilæet	50
Festspillet „De Lysholm Husmænd“	61
Minder fra Lysholm skole	66
Forskellige oplysninger	70
 Spredte træk af livet på Lysholm:	
Hovbønder	75
De Lysholm husmænd	77
Jagten	79
Skovningen	81
Det politiske	83
Krigsdeltagere	84
Sammenhold og sammenkomster	85
De to møller	86
Teglværket	89
Andre næringsdrivende	90
Landbrugets mænd	95
Bag hjemmets gavl	99
Andelige brydninger	103
Skolen	105
Lysholm i dag	117